7867

కడిమిచెట్టు

చరిత్రాత్మక నవల

గ్రంథకర్త:

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎం. ఏ.,

ప్రధానాంధ్రోపన్యాసకులు

ఎస్. ఆర్. ఆర్. అండ్ సి. వి. ఆర్. కాలేజి, బెజవాడ.

ప్రకాశకులు:

పి. ఆర్. అండ్ సన్సు, విజయవాడ

మదరాసు 6 :: సికింద్రాబాదు

1949

Approved for class use by the T. B. C. Madras, dated 20 th May'47 page 28, under part I.B Supplement.

సర్వస్వామ్యములు ప్రకాశకులవి

వెల : రు[illegible]లా

శ్రీ అజంతా ఆర్టు ప్రింటర్సు, విజయవాడ.

ఆంధ్రకేసరికి

పుట్టినరోజు కానుక

ఆగస్టు: 23, 1946

పౌరుషానొక్క 'తలం గడల్పంగ స్వాంతాంధ్రకుమామంత్రు లే
నాఁడో? నేను ప్రకాశ' మయ్యె మటంచున్ గాదన్న స్వాతంత్ర్యమే
నేఁడో చేపా! స్వతంత్రతాచటులగాండీవంబు సారించు స
ప్రాడ్జ్వల్యమహాఃపయోనిధి, జగామాంధ్రాళియా జవ్వారుణ

ఇన్ని కష్టములయి యెన్నాళ్ల కెన్నాళ్ల
కేఁ స్వతంత్రతాప్తి యొసఁగె సంచు
నబ్బురము, ప్రధాని డెబ్బదియైదేండ్ల
సాక్ష్య మిచ్చు శౌర్యసామిధేని

ఈ కథ స్వతంత్రతాకథ
నీ కథయు స్వతంత్రతామనీషాకథయే
యీ కానుక యాంధ్రధరి
త్రీకోమలభావరేఖ తెచ్చిన గుఱుతై.

మదరాసు
23-8-46

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

పీఠిక

ఇది చరిత్రాత్మక నవల. దక్షిణాపథ పూర్వరాజ చరిత్రలో కదంబవంశమని యొకటి కలదు. చారిత్రికులు కదంబ వంశమునుగూర్చి వ్రాయుచు నిట్టికథ యొకటి యున్న దని చెప్పుదురు. ఆ కథ నాధారము చేసికొని యీనవల వ్రాసితిని.

ఇది ప్రత్యేకముగా హైస్కూలు విద్యార్థులను మనసులో పెట్టుకొని వ్రాసితిని. మన దేశచరిత్రయు, దత్సంబంధమైన యుత్సాహమును వారికిఁ గలిగించు నూహతో నీప్రయత్నము చేసితిని.

మఱియు నాంధ్రవచనరచన తెలుఁగు పలుకుబడికి దూరముగా నుండి యెక్కువ భాగము కృతకముగా నుండుచున్నది. మన మహాకావ్యములయందుఁగూడ గద్యాంశమునందుఁ 'బ్రసంగ' సంబంధమునందు, మహాకవు లెప్పుడును దెలుఁగు పలుకుబడిని వదలిపెట్టలేదు. తెలుఁగుపలుకుబడిని వదలిపెట్టిన కావ్యభాషను జూచి చాలమంది తెలుఁగువారే భయపడుదురు. ఆ కావ్యభాష నిజమైన భాష యని, తాము దైనందినముగా మాటాడు తెనుఁగుభాష భాష కాదని, చాలమంది యాంగ్లభాషావిశారదులైన తెనుఁగువారు తమకుఁ భాష రాదనుకొందురు. ఇది పొరపాటు.

ఇట్టి భావమే కృతకవచనరచన చదివింపఁబడిన విద్యార్థులును గలిగియుందురు. ఈగ్రంథములోని వచనము మనము మాటాడుకొనునట్లే యుండును. శబ్దము చ్యుతసంస్కారము కాకుండ నుండవలయును. అన్వయము మొదలైనవి మనము మాటాడుకొనుటలో నున్నవి. ఇట్టి గ్రంథములు విద్యార్థులు చదివినచో వారు తమ మాతృభాషను దా మెఱుఁగుదురు. తమకుఁ దెలిసినభాష, తమకు వచ్చినభాష నిర్దుష్టముగా వ్రాసినచో నది భాష యగునని, యది యొక వ్యాస మగునని వారికి ధైర్యము సమకూరును. అందుకై యీ ప్రయత్నము.

బెజవాడ,
28-8-46.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

విషయసూచిక

అధ్యాయము | పేజీ

అధ్యాయము		పేజీ
1	కాదంబుల హత్య	1
2	గంగారామశర్మల కథ	9
3	మయూరుని బాల్యము	16
4	భల్లాతవర్మ పూర్వోత్తరములు	23
5	మయూరశర్మ భల్లాతవర్మల ప్రథమ సమావేశము	30
6	మయూరుని యభియోగము; వీరవర్మ దౌష్ట్యము	37
7	మయూరుఁడు బాలజంగ మగుట; శాతవాహన రాష్ట్రము తిరుగుబాటు	44
8	వీరవర్మ దండయాత్ర; వీరవర్మ కారాగారప్రాప్తి	52
9	శాతవాహనరాష్ట్ర వ్యూహ సంఘటనము	59
10	వీరవర్మపై మయూరుని ప్రతీకారము	70
11	పల్లవచక్రవర్తి యాలోచనము	74
12	భల్లాతవర్మ దండయాత్ర	81
13	కోఁతులు గుఱ్ఱములను దొంగిలించుట	91
14	భల్లాతవర్మ యుద్ధము	101
15	స్థానాకోడూరు ముట్టడి: భల్లాతవర్మ మయూరునకుఁ జిక్కుట	111
16	తులాయుద్ధము; మయూరుని విజయము	117
17	బుధ్యంకరుని విజయము; మయూరుఁడు సర్వసేనాపతి యగుట; పరిసమాప్తి	125

కడిమిచెట్టు

ప్రథమాధ్యాయము

ఆ కడిమిచెట్టు దినదినము శుక్లపక్షచంద్రునివలెఁ బెరుగుచుండెను. శుక్లపక్షములోఁ జంద్రుఁడు దినదినాభివృద్ధిఁ గాంచుటకు నతని నెవరు పోషించుచుండిరో, యెవ రతనికిఁ బాలిచ్చుచుండిరో, దినమున కెంత పెరిగెనా యని యెవరు పరీక్షించుచుండిరో తెలియదు. కాని యీకడిమిచెట్టునకుఁ బ్రతిదినమును నీరుపోసెడివారు కలరు. పాదులోఁబడిన చెత్తనంతయును దీసివేసెడివారు కలరు. పాదులో మంచితీర్థము పోసెడివారు కలరు. ప్రొద్దుననే లేచి 'ఇదిగో మన కడిమిచెట్టు; క్రొత్తరెమ్మ వేసినది; క్రొత్తచిగురు తొడిగినది; క్రొత్తపూవు పూసినది' యని చెప్పుకొనువారు కలరు. కడిమిచెట్టునకు సంస్కృతము కదంబవృక్షము. ఆవృక్షము పెరిగి నాలుగైదు శాఖలు వదలి మొక్కయనిపించుకొనుట మాని చెట్టనిపించుకొనుచున్నది. ఇప్పుడు సమృద్ధిగాఁ బూఁచుచున్నది. ఆ కడిమిపూఁత రాత్రిలం దా యింటివారికిమాత్రమే కాదు. ఇరుగుపొరుగువా రందఱను ఘ్రాణతర్పణముగఁ జల్లనిపిల్లగాలుల వీపులమీఁద నెక్కి పేరంటములకుఁ బిలిచివచ్చును. ఈ కడిమిపూఁబిలుపునకు వచ్చెడువారు పేరంటాండ్రు కారు. పురుషులైన వృద్ధులు. వారైదా[illegible] గురు వత్తురు. ఆ చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుందురు. ఆ గృహ[illegible] మానియు వచ్చును. అందఱుఁ గూర్చుండి యూరిలోని [illegible]

లన్నియుఁ జెప్పుకొందురు. వీ రిట్లు మాటాడుచుండఁగ నొక యెనిమిదేండ్ల బాలుఁ డింటిలోనుండి వచ్చి తాతగారి తొడ మీఁదఁ గూర్చుండును. ఇరుగుపొరుగు ముసలివారు వానిని దమ వద్దకు రమ్మందురు. వాఁడు పోఁడు. "మీవానిదగ్గర మిక్కిలి రాచఱికవికలు"దనియెవరోయొకముసలివాఁడనును. తాత నవ్వును. కుఱ్ఱవానికిఁ గోపము వచ్చును. వాఁడు తాతగారి తొడమీఁది నుండి దిగి తర్జనితో ముసలివారిని బెదరించుచు మఱల లోనికిఁ బోవును. ఆఱుగురు ముసలివాండ్రును గలసి బోసినవ్వులు నవ్వుదురు. కడిమిచెట్టు పూచినపూఁత తెల్లగా వెన్నెలలను బరిహాసించును. క్రింది యీ బోసినవ్వు లా వెన్నెలను, నీ కడిమి పూఁతను బరిహాసించును. ఆ వృద్ధుల బోసినవ్వులు విచిత్రములైనవి. కాలము వృథాగాఁ గడచిపోయినట్లు చూపించును. ఆ నవ్వులలో నున్న యా పసివానియందలి యనురాగము క్రొత్తకాలమునందలి యౌవనదశనుగూడఁ బ్రదర్శించును. పసివాండ్ర లేఁతనవ్వులు సన్నజాజి మొగ్గదొడిగినట్లుండవచ్చును. నూతనప్రణయవంతుల నవ్వులు శరత్కాలపూర్ణిమాచంద్ర మండలకాంతిఁ బురుడించవచ్చును. పసివాండ్రను జూచి యానందించు ముసలివాండ్ర బోసినవ్వులు కాలములోని సర్వ దశలను విచిత్రముగాఁ బ్రకాశింపఁజేయును.

అందఱు నవ్వు లాపినతరువాత మఱల నా తాతగారు మనుమని బిలచును 'మయూరా! మయూరా!' యని. మయూరుఁడు మఱల వచ్చును. మయూరుని కనులు పెద్దవి. ముక్కు వంపుతీరి సంపెంగరేఖవలె నుండును. కన్నులాకర్ణాంత విశాలములు. ఫాలభాగము మిక్కిలి విశాలము. ఎనిమిదేండ్ల

పసిబాలు నిట్లు వర్తించుట న్యాయమా! యనిపించును. కాని యాకుఱ్ఱవానిలో నేదో మహారాజరేఖ యున్నది. ఆ వృద్ధు లందఱుఁ జనవుచేతఁ, బ్రేమచేత నాకుఱ్ఱవాని ముఖసౌందర్యమే చూతురుగాని యతని తేజశ్శాలితఁ జూడరు. ఈ కుఱ్ఱవానిలో మఱొక విలక్షణత యున్నది. అతనికిఁ గోపమువచ్చినచో నంత పసివానికోపముఁ బ్రచండముగా నుండును. పసివాఁడగుటచేత నాకోపప్రాకట్యము జనులకు నిరాదరణహేతువు కావచ్చును. వస్తుతత్త్వముచేతఁ జూచినచో నాకోపము ప్రళయఝంఝూ సదృశమైనది. ఈ సంగతి గుర్తుపట్టిన దాతని తాతగా రొక్కరే.

ఒకనాఁడు వృద్ధులపరిషత్తు ప్రొద్దు క్రుంకకముందే సమకూడెను. ఆ గ్రామముపేరు స్థానాకోడూరు. ఈ గ్రామము శాతవాహన రాజ్యములోనిది. శాతవాహనులబలము తగ్గి చాలాదినములైనది. ధాన్యకటకమునందు శాతవాహనసామ్రాజ్యము సన్నగిల్లినతరువాత వారి సామంతు లిక్ష్వాకులు విజయపురిని రాజధానిగాఁ జేసికొని చక్రవర్తులై యాంధ్రదేశమంతయుఁ బాలించుచువచ్చిరి. బాహుబలశాంతిమూలచక్రవర్తి యనంతరమున నిక్ష్వాకుల పరాక్రమాతిశయములునుదగ్గిపోఁ జొచ్చెను. దక్షిణమునఁ బల్లవచక్రవర్తుల ప్రాబల్యము హెచ్చెను. పల్లవరాజు శివస్కందవర్మ బాహుప్రతాపశాలియై విజృంభించుచుండెను. ఆ పల్లవరాజుల దాడులు తెలుఁగుదేశమున శాతవాహనరాష్ట్రమున లెక్కకు మిక్కిలి కాఁజొచ్చెను. ఆటవిక సైన్యము తెలుఁగురాష్ట్రమున వదలఁబడెను. ఈయాటవికులు తెలుఁగు పొలిమేరలు దాఁటి శాతవాహన రాష్ట్రమునందలి పల్లెలుకూడఁ గొల్లగొట్టఁజొచ్చిరి. దినదినము పల్లవసైన్యమా

యూరు దోచెను', 'ఈయూరు తగులఁబెట్టె'నన్న వార్తలే వచ్చుచుండెను. బలమతియైన నిక్ష్వాకుచక్రవర్తులు చేసినచో మహాయుద్ధములు చేయవచ్చును. గెలుచుటయో, యోడుటయో తేల్చుకొనవచ్చును. అట్లుగాక చిన్నచిన్న దళములతోఁ జెదరిపోయిన పల్లవసైన్యము నెదిరించి సంహరించుచు వచ్చిరి. ఇది కోపముగఁ బల్లవ చక్రవర్తి యాటవికసైన్యమును శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁద వదలెను. వారూళ్ళు దోతురు. తగులఁబెట్టెదురు. స్త్రీమానభంగము కావింతురు. అందుచేత నారాష్ట్రమంతయు గగ్గోలుగా నుండెను.

అనాఁడన్నిగ్రామములచుట్టును జివరకు మట్టితోనైన నొకగోడ యుండెడిది. గ్రామములోనికిఁ బోవుట కొక్కటే త్రోవ. స్థానాకోద్వారునకుఁగూడ నట్టిగోడ చుట్టును గలదు. ఆగ్రామములోని యువకులు గోడలపైకి నిచ్చెనలతోఁ బోయి తమకు సాధ్యమైనంతవఱకు దండెత్తివచ్చెడి శత్రువుల నెదిరింతురు. ఆ వృద్ధుఁడీకదంబవృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండినంతలో గ్రామమంతయు నిముసములో గగ్గోలయ్యెను. పల్లవులయొక్క యాటవికసైన్యము గ్రామమును ముట్టడించెనని తొందరగా నటునిటు పరుగులెత్తు యువకులును, భయముచేత దద్దరిల్లు స్త్రీలును జెప్పికొనఁజొచ్చిరి. వృద్ధు లేమి చేయుదురు? ప్రాకారపు గోడ వెడల్పైనది. దేహపుష్టికల పురుషులందఱు నిచ్చెనలు వేసికొని గోడలెక్కి శత్రువులమీఁద రాలు రువ్వుచుండిరి. కత్తులు విసరుచుండిరి. కాని శత్రువుల యాయుధములు బలిష్ఠములైనవి. ఈయలుపపుగోడలను, నిట్టిసామాన్యగ్రామముల యల్పములైన ప్రాకారద్వారములను దేలికగా నిర్మూలించుటకుఁ దగినసాధన

సంపత్తి శత్రువులకుఁ గలదు. వారు సైన్యము. గ్రామస్థులు వట్టి గ్రామస్థులు. పదినిముసములలోఁ గుడ్యద్వారము భేదింపఁబడెను. శత్రువులు గ్రామప్రవేశము చేసిరి. గ్రామములోనున్న పరిమిత సంఖ్యాకులైన యువకులు ఖడ్గధారులై వారి నెదిరించిరి. కాని యేమి లాభము ? వారందఱను శత్రువులు సంహరించిరి. ఊరి మీఁదఁబడి శత్రుసైన్యము బీభత్సము చేయుచుండెను. కొందఱు వృద్ధులనియుఁ, బసివారలనియు లేక ధనము దాచినచోటులు చెప్పుఁడని కత్తులతో నఱకుచుండిరి. జనమందఱు భీతినొంది లోనికిఁబోయి తలుపులు వేసికొనిరి. శత్రుసైనికులు తలుపులను బ్రద్దలుకొట్టి లోనికిఁ బోయి భర్తకంటియెదుట భార్యకు మానభంగముఁ జేయుట, కొడుకు చూచుచుండఁగాఁ దండ్రిని నఱకుట, తల్లి యెదుటఁ బిల్లలను సంహరించుట, యింటిలో నిప్పు తెచ్చి చూఱులకు ముట్టించి లోనిమనుష్యుల లోననేయుంచి బయటఁ దలుపులకు గొళ్లెములు పెట్టి తగులఁబెట్టుట మొదలైన యత్యాచారములు తెఱపి లేకుండఁ జేయుచుండిరి. దారివెంట మానిసి పోవుటకు లేదు.

ఈ కదంబవృక్షగృహవాసులకుఁ గాదంబు లని పేరు. మయూరుఁడు లోనుండి తలుపుతీసికొని బయటికిఁబోదుననెను. తల్లిదండ్రులు, తాతగారు పోనియ్యరు. ఆ భయసమయములోఁ దక్కిన వృద్ధులును వారివారి యిండ్లకుఁ బోవుటకు వీలులేక పోయెను. వారును వీరియింటిలోననే యుండిరి. ఆ యింటికి ముందు పెద్దఖాళీస్థల ముండెను. చుట్టును బ్రాకార ముండెను. వీధితలుపు వేసిరి. రెండెడ్లును, మూఁడావులును, రెండుబఱ్ఱెలును వారికున్నవి. వానితలత్రాళ్ళు కోసి యదివఱకే. వానిని [illegible]

పెట్టిరి. గొడ్డకు గాడిగా వేసిన మొకరములు, బల్లలు, దూలముఁ దెచ్చి వీధితలుపున కడ్డముగా వేసిరి. మయూరుని తల్లియుఁ దండ్రియు, మయూరునియప్పగారును, తాతగారును, దక్కిన నలుగురు వృద్ధులు నసలు గృహములోనికిఁబోయి వీధితలుపును, దొడ్డితలుపును గడియలువేసి యింటిలోని ఱోళ్ళు, మంచములు బల్లలు, గడమంచి, రెండుతలుపుల కడ్డమునానించి ప్రాణమును బ్రార్థించుచుఁ గూర్చుండిరి. బయటఁ గోలాహలము, స్త్రీ శిశు వృద్ధరోదనములు, పశువుల యంభారవములు, హృదయవిదారకముగా వినిపించుచుండెను. మయూరుని తండ్రి గవాక్షము నుండి చూచెను. కొన్ని యిండ్లు తగులఁబడిపోవుచుండెను. అగ్నిజ్వాలలు మిన్నుముట్టుచుండెను. పెంకుటిండ్ల వాసములు చీలి బ్రద్దలై ఫెళీలు మని పగిలి మండుచున్న మేకులు లేచి దూరమునకుఁ బోయి పడుచుండెను. కాదంబులది పెంకుటిల్లు. ఏ మండుచున్నదూలము, నే తగులఁబడుచున్న వాసము తమ యింటిమీఁదఁ బడునో? తా మందఱు లోపలివారు లోపలనే కుమ్మరిపెట్టినట్లు చనిపోవలసి వచ్చునేమో యని వారందఱు భయపడుచుండిరి. మయూరుని తల్లియు నప్పగారును బట్టుకొనుటకు వీలులేకుండఁగ నేడ్చుచుండిరి. పొరుగిండ్ల వృద్ధులు గోడలకానుకొనఁబడి శవములవలె వ్రేలఁబడిరి. ఈ స్థితిలో మయూరుఁడు బయటికిఁ బోవుదు ననును. తండ్రి వారించును. తాత మనుమని దగ్గరకుఁ దీసికొనెను. తాత తండ్రు లిద్దరు పిల్లవానిని బోకుండఁ బట్టుకొనిరి.

ఇంతలోఁ బ్రళయము వారి యింటిమీఁదికే వచ్చెను. వీధితలుపులు బ్రద్దలుకొట్టుశబ్దములు వినవచ్చెను. మయూరుని

తల్లియు నప్పగారును మయూరునిజూచి కౌఁగిలించుకొని యేడ్వ నారంభించిరి. ఆ మహాదుఃఖములో మయూరుని బట్టుకొనుట తప్పినది. మయూరుఁడు దొడ్డితలుపున కడ్డము పెట్టిన మంచమును లాగి తలు పోరవాకిలిగఁ దీసి బయటకు వెడలి పోయెను. వారిదొడ్డిలో నొకపిడుకలగుడిసె యుండెను. పిడుకల గుడిసెనానుకొని యొకచొప్పగూడు కలదు. ఈ రెంటి నడుమ మయూరుఁడు దూరెను. దూరి రెండుచొప్పకట్టల నడుముగాఁ దన తల కనుపించకుండ దాగియుండి చూచుచుండెను. వీధితలుపు పగులఁగొట్టి మూలములు పెడకుఁ దోసి పాతికమంది యాటవికులు లోనఁబ్రవేశించిరి. ఇంతింత మీసములు, దున్నపోతులవంటి యాకారములు, చింతనిప్పులవంటి కన్నులు. వారిని జూచినంతనే యెవరికైనను బ్రాణములు పైనిబోవును. వా రింటితలుపును ద్రోయుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. త్రోయుటకు సాధ్యము కాలేదు. అచటిమూలమును దెచ్చి పదిమందిపట్టి తలుపు బద్దలుకొట్టిరి. లోనుండి తల్లిదండ్రులయు, నప్పగారియు వృద్ధులయు నిల్లెగిరిపోవునట్టి యేడుపులు వినవచ్చెను. కొంత సేపటికి వారు తన తండ్రిని బయటకు లాగుకొనివచ్చుటయు మయూరుఁడు చూచెను. తనతండ్రి తమయింటివాకిట నఱుకఁబడుట మయూరుఁడు చూచెను. ఒకగంటసేపటికి నాటవిక సైన్యమంతయుఁ దమ యింటిలోనుండి వెడలిపోయెను. మయూరుఁడు వారిని లెక్కపెట్టెను. ఇరువదియాఱుగురు వచ్చిరి. ఇరువదియాఱుగురు వెడలిపోయిరి. ఊరంతయు సద్దుమడగెను. అప్పుడు మయూరుఁడు తాను దాగియున్నచోటునుండి వెడలి వచ్చి, భయముతోఁ దండ్రిశవమువంకఁజూచుచు బిక్కుబిక్కు

మనుచు నింటిలోనికిఁ బోయెను. ఆకుఱ్ఱవాని సృష్టి యేమో, మఱియొక్కఁడైనచో వాని కావలికే ప్రాణములు కడవట్టి యుండును. ఇతఁడు తల తలగా, మొండెము మొండెముగా, నెత్తురుపడియగా నున్న తండ్రిని జూచెను. అతని గుండె చెదర లేదు. అతఁడు బిగ్గరగా నేడువలేదు. మూర్ఛపడిపోలేదు. అతని కన్నులలో భయమూ కనుపించుచున్నది. అది యొక విచిత్ర ముగా నొక కోపరేఖ కనిపించుచున్నది. అతఁడు లోనికిఁ బోయెను. తల్లియొక్కయు, నప్పగారియొక్కయు శరీరములు వివస్త్రములై కత్తులచేత గాట్లుతిని పడియుండెను. వృద్ధులు నల్గురు నేమైరో కనిపించలేదు. అతడు తల్లియొద్దకుఁ బోయెను. తల్లిగొంతులోఁ గొంచెము ప్రాణమున్నది. గొంతుమీఁది చర్మము కొంచెమాడుచుండెను. అతఁడుపోయి 'యమ్మా'యని పిలచెను. అమ్మ పలుకలేదు. ముక్కుదగ్గర వ్రేలుపెట్టెను. గాలి తగులలేదు. అప్పగారివద్దకుఁబోయెను. ఆమెయు శవమే. కొంత సేపటికి వృద్ధులకోసము వెదకెను. దొడ్డిగుమ్మముదగ్గఱ తన తాతగారు పడియుండెను. అతని మెడమీద నొకఱోలు దొర్లింపఁబడియుండెను. ఊరిలోని నలుగురువృద్ధులలో నిద్దఱు చనిపోయిరి. ఒకనిమెడమీఁదఁగత్తివ్రాటై నెత్తురు కారుచుండెను. మఱియొకని కాలు నఱుకఁబడియుండెను. వారిద్దఱికి నింకఁ గొంచెము ప్రాణములుండెను. మయూరుఁడు వారిని జూచెను. తల్లివద్దకు వచ్చెను. అప్పగారికడకుఁ బోయెను. వాకిటిలోనికిఁ బోయెను. తండ్రిశవమువంకఁ జూచెను. బమ్మెరపోయిన వాని వలె నటునిటు చూచును. అటునిటు తిరుగును. తండ్రివద్దకుఁ బోయి తండ్రి తల మొండెమున కంటించెను. తండ్రిచేయి తన

చేతితోఁ బట్టుకొనెను. వందసార్లింటిలోనికిఁ బోయెను. వంద సారులు బయటికివచ్చెను. నడుమనడుమఁబోయి యూపిదుకలగుడి సెయుఁజొప్పగూడును వానిమధ్యదూరి యూరకే యింటివంకఁ జూచును. చివరకు గొడ్లసావిడిలోనికిఁ బోయి యచట గొంతు కూర్చుండి మోకాళ్ళమీఁద మొగమానిచి, చేతులు మోకాళ్ల చుట్టు ముడివేసి యట్లే కూర్చుండెను. చాలసేపటికి జనము నడచుచున్న యలికిడి తోఁచెను. వారిమాటలు వినిపించెను. అతఁడు తలయెత్తి చూడలేదు. మఱల నారాక్షసులు వచ్చిరని తన్నుఁగూడ నఱకెదరని యతనియూహ. ఇంతలో 'నిడుగో! మయూరుఁడు. ఇతఁడుమాత్రము మిగిలినాఁడు' అన్నమాట యతనికి వినవచ్చెను. ఆ గొంతుక తా నెఱిఁగినదే. ఎవరిదో గుర్తులేదు. తన్నెవరో చేయిపట్టుకొని లేపిరి. మయూరుఁడు లేచి చూచెను. ఎవరివో పదిమంది మొగములు కనిపించెను. మయూరునకు వారిని దా నెఱుఁగునో, యెఱుఁగఁడో తెలియలేదు. మయూరుఁడు బ్రతికియుండెనా? అతనికన్నులు చూచుచుండెనా? ఆ వచ్చినవా రతనిని జేయి పుచ్చుకొని తీసికొనిపోవుచుండిరి. అతడు నడచుచుండెనా ?

ద్వితీయాధ్యాయము

స్థానాకోడూరునకు సమీపమున నర్ధయోజనములోపుగా నొకగ్రామము కలదు. స్థానాకోడూరును దగ్ధముచేసిన సైన్య మాయూరిమీఁదికిఁ బోలేదు. ఆయూరు పేదయూరు. కోడూరు ధనధాన్యసమృద్ధిగల గ్రామము. ఆయూరి ప్రజలు తమ కీ

యాపద తప్పినదని తెలిసికొని యీ గ్రామములోఁ బ్రజ లేమైరో తెలిసికొనుటకుఁ బదిముఠాలుగా వచ్చిరి. ఆ పేద గ్రామములోని జనులందరుఁ గోదూరులోని ధనవంతులమీఁద నాధారపడియున్నవారు. వీరి పొలము పాలికిఁ దీసికొనియు వీరి వద్ద కూలినాలి చేసికొనియు జీవించువారు. కోదూరు దగ్గ మైనచో నాయూరుప్రజల బ్రదుకు బయటపడ్డట్లే. ఈ పది ముఠాలు వచ్చి స్థానాకోదూరులో నింటింటికిఁ దిరిగి బ్రతికి యున్నవారిని సమాధానించుటకు, గాయములు తగిలిన వారిని రక్షించుటకు సాయపడుచుండిరి. ఆ పేదపొరుగు పొరుగూరి లోని యితరవర్గములవారే కాదు. ఆ యూరిలోని బ్రాహ్మ ణులుకూడఁ గోదూరిధనవంతులమీఁద నాధారపడియున్నవారే. ఈ వచ్చిన ముఠాలలో నొక ముఠాలో సద్దరు బ్రాహ్మణు లుండిరి. వారికి కోదూరులో రాజాశ్రయము కలదు. మయూ రుని తండ్రికి సన్మానములకు లోపములేదు. చేయివిదల్చుటకుఁ గూడఁ దగినంత యున్నది. ఆయన కొంత యుదారుఁడు. ఈ బ్రాహ్మణులు వారియుప్పు తినినవారే. అందుచేత నా బ్రాహ్మ ణులు మయూరుని తండ్రియింటికి వచ్చిచూచిరి. ఇల్లంతయుఁ బీనుగుపెంటలై యుండెను. పసివాఁడైన మయూరశర్మ యొక్కఁడు గొడ్లసావడిలోఁ గూర్చుండియుండుట యా బ్రాహ్మ ణులలో నొకఁడు చూచెను. ఆ చూచినవాఁడే వారి యాశ్రి తుఁడు. కోదూరులోనున్న వేయిగడపలలో ధనవంతులైన యేబది యఱువది గడప మయూరుని యింటివలెనే యయ్యెను. తక్కిన గృహములు నిర్ధూమధామము కాలేదు. దెబ్బలుతిన్నవారు, పారిపోయినవారు, దాగుకొనినవారు – ఈ మాత్రముగానే

తక్కినయుంగ్ల గడచెను. ఆ యాటవికసైన్యము వట్టి సైన్యము కాదు. వారు చోరులవలెనుండిరి. గ్రామములోనున్న లోతు పాతులు తెలిసికొని యెవరు ధనవంతులో యెవరు కారో మొదలైన లోగుట్టు తెలిసినవారే. అందుచేత నట్లు జరిగెను.

మయూరుని నా బ్రాహ్మణుడు తనవెంటఁ దీసికొని పోయెను. మయూరునకు వేఱె బందుగులు లేరు. ఆహా! మయూరుఁడు తన యాశ్రితుల కాశ్రితుఁడయ్యెను. ఎట్లో యట్లు బ్రతికెను. అతని కాయుర్దాయ మున్నది. కనుకనే యింటిలోనుండి తప్పించుకొని పోయెను. లేనిచో నతఁడుగూడ నా కసాయి వాండ్లకత్తుల కెఱయయ్యెడివాఁడే. మయూరునిఁ దీసికొనిపోయి యాబ్రాహ్మణుఁడా రాత్రి నిద్రపోఁగొట్టెను. మయూరునకుఁదా నన్నము తింటినని తెలియదు. నిద్రపోతి నని తెలియదు. మఱునాఁడు ప్రొద్దున మయూరున కెక్కడలేని జ్వరము వచ్చెను. వెఱ్ఱికేకలు, మంచముమీఁదినుండి లేచిపోవుటయు. అదిగో "వాఁడు నాకు గుర్తున్నాఁడు. కత్తి యిటు తెమ్ము. నేను వానిని నఱకెదను" ఈ మొదలైనమాటలు. ఆ బ్రాహ్మణుని పేరు రామశర్మ. ఆ పేదయూరిలో వైద్యుఁడు లేఁడు. కోడూరులో వైద్యుఁడున్నాఁడు. ఆ వైద్యుని సంసారము నిట్లే యయినది. వైద్యునికొఱకు నాలుగామడలు పోవలసి వచ్చెను. రామశర్మ యావైద్యుని కాళ్ళ వ్రేళ్ళఁబడి, మయూరుని తండ్రి యౌదార్యాదులు చెప్పి, కోడూరునకు సంభవించిన మహాపదం జెప్పి, బాలుఁడైన మయూరుని సల్లక్షణములు చెప్పి యా వైద్యుని దెచ్చెను. ఆవైద్యుడు వచ్చి స్మృతిలోలేని మయూరుని జూచెను. ఆ విశాలమైన నుదురు, చెవితమ్ములదాక వీఁగి

యున్న కనుదోయి, మొగములోనున్న గంభీరిమ, వీని జూచి యా వైద్యుఁడా బాలునకు వశంవదుఁడయ్యెను. ఈ బాలుని యందు మహాపురుషలక్షణము లున్నవి. బతికినచో నేమగునో! అంత భయంకరమైన బీభత్సముజూచి, గుండెపగిలి మృతిఁ బొందని యీ బాలుని ధైర్య మెంతటిదో! కలువరించుచుఁ 'గత్తి యిటుతే, వానిని నఱికెద' ననుచున్న వానిగుండెలో నేశౌర్య రేఖ యిమిడియున్నదో; యని యతఁడాలోచించి యాతని కూరకే వైద్యముచేసెను. ఊరక కాక ధన మిచ్చెడువా రెవరు? ఆ బ్రాహ్మణుఁ డాసరు పేద. అతనికి మయూరునితండ్రివలన నాల్గు వేళ్లును లోనికిఁ బోవుటమాత్రమే జరుగుచుండెను.

మయూరునకు నెలదినములకుఁ గాని నెమ్మదించలేదు. మయూరుఁడు వచ్చిననాఁటినుండి బ్రాహ్మణునకు నిల్లెట్లు గడుచునా యను దిగులుపోయినది. కోటూరులోని మయూరుని యాస్తిని రామశర్మయే పాలించుచుండెను. మయూరున కతఁడు లోపము చేయఁ దలచుకొనలేదు. తాను న్యాయముగాఁ దన కుటుంబరక్షణముఁ జేసికొనుచు మయూరుని బెంచుచుండెను. ఆ బ్రాహ్మణుఁడు మయూరునకుఁ జదువుచెప్ప నారంభించెను. మయూరుఁడు కులముచేత బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు. రామశర్మకు వయసు ముదిరినను సంతానము లేదు. ఎవరినో బ్రాహ్మణ బాలునిదెచ్చి పెంచుకొనుటకుఁ దనకా స్థిపాస్తులు లేవు. రామ శాస్త్రి భార్యపేరు గంగాదేవి. ఈ దంపతులకు మయూరుఁడే కొడుకయ్యెను. ఆయూరిలో మఱినాల్గు బ్రాహ్మణులకొంప లున్నవి. వారందరు రామశర్మను వెలివేసిరి. అతఁడన్నాడుకదా! మయూరునితండ్రి నా కన్నగారు. నేనతనికిఁ బుత్రిదాత

నయ్యెద" నని. ఒక్కొక్కని సహజగుణము చమత్కారముగా నుండును. వాని నదిరించుకొలఁది వాఁడు కఱకెక్కును. రామశర్మ యట్టివాఁడు. తక్కిన మూఁడు బ్రాహ్మణగృహములు వీనిని వెలివేసినంతనే రామశర్మ మయూరునకు నుపనయనము జేసి, మయూరశర్మ యని పేరుబెట్టెను. రామశర్మ పెద్ద చదువుకొనినవాఁడు కాఁడు. ఏదో పంచకావ్యములు, శ్రౌత స్మార్తములుఁ జెప్పుకొనెను. అవియన్నియు మయూరశర్మకుఁ జెప్పెను. మయూరశర్మ తక్కినయెల్లప్పుడు సరిగానే యుండును. బాబు చెప్పినదియెల్లఁ జదువుకొనును. చెప్పినది నిముసములోఁ గ్రహించుకొనును. గ్రహించినది యరనిముసములో నెమరకుఁ దెచ్చుకొనును. మయూరశర్మ సరిగాఁ జదివినచో రామశర్మ చదువు వానికి వచ్చుటకు రెండేండ్లకంటెఁ బట్టదు. కాని మయూరుఁడు సరిగాఁ జదువఁడు. ఎప్పుడును బొలాలమీఁదికిఁ బోయి తిరుగుచుండును. ఆ యూరికిఁ గ్రొత్తవారెవరైన వచ్చినచో వారియందలి ముఖలక్షణములు బరిశీలించును. ఒక్కొక్కప్పుడట్లే యెవ్వరివంకనో చూచుచుండును. మరియు నొక్క పొరుగూరివాని వెంటఁబడి యూరువదలి చాలదూరముపోవును. కొంతసేపటికి వీఁడు కాదనుకొనినట్లు తిర్గివచ్చును. అట్లువచ్చిన తరువాతఁ బది పదునేనుదినములు మయూరుఁ డెవ్వనితో మాటాడఁడు. గంగకాని, రామశర్మకాని బలవంతముగా లేపి భోజనము పెట్టవలెను. ఈ పదునేనుదినములలో నతఁడు భోజనముచేయుటఁ జూచినచో రామశర్మ కోడూరినుండి వానిని దెచ్చినరాత్రినుండి యితఁడు భోజనముచేసిన పద్ధతియే గోచరించును. రామశర్మను వెలివేసిన బ్రాహ్మణులుకూడ రామ-

శర్మ యౌదార్యమును గృతజ్ఞతను మెచ్చుకొందురు. రామశర్మతో వారికి విరోధము లేదు. పైగా వారందరకు మయూరుఁడన్నచో మిక్కిలిజాలి. మిక్కిలిప్రేమ. అందఱకు మయూరుఁడేదో యెప్పుడో, యెట్లో మహాపురుషుఁ డగునని యొక విశ్వాసము.

మయూరునకుఁ బండ్రెండేండ్లు వచ్చినవి. ఒకనాఁడు మయూరుఁ డెచ్చటికోపోయెను. ఈపోవుట యెలవాటుకదా! మఱల సాయంత్రమునకుఁ దిరిగివచ్చునని రామశర్మ యనుకొనెను. ఆ సాయంత్రమున రాలేదు. అట్టియిరువది సాయంతనములు రాలేదు. గంగారామశర్మలు మిక్కిలి దుఃఖించిరి. "ఓయి నాయనా! మా కృతజ్ఞతకు మా బ్రాహ్మణ్యము వెలపెట్టితిమి. కనిపింపవోయి తండ్రి" యని యావటిల్లిరి. వారిస్థితి మంచము పట్టుటమాత్రమే కొఱఁతగా నుండెను. ఇఱువది యొకటవదినమున మయూరుఁడు తిరిగి వచ్చెను. ఎచ్చటికిఁ బోయెనో యెవ్వరికిఁ జెప్పలేదు. రామశర్మ కతఁ డింటికి వచ్చుటయే చాలు. అతఁ డడుగనే లేదు ఆవచ్చిన మయూరుఁ డట్లే నాలుగునెల లెచ్చటికిఁ గదలనే లేదు.

ఒకనాఁడు మఱలఁ బోయెను. పదిదినము లాగి వచ్చెను. ఇట్లు పోవుటయు, నొకొక్కసారి నెలదినములుకూడ నుండి వచ్చుటయు, మయూరునకుఁ బరిపాటి యైపోయెను. గంగారామశర్మల కతఁ డింటికిరాలేదన్న సంగతి క్రమముగాఁ దగ్గిపోయెను. దినములు, నెలలు, సంవత్సరములు గడచినకొలది మయూరుఁడు పొడుగరియయ్యెను. ఆజానుబాహు వయ్యెను. వ్యాయామముచేసినవానికంటె నతఁడుకఠినీకృతశరీరుఁడయ్యెను.

కొన్నిదినములు పోయినతరువాత నెచ్చటికో పోయి యే నెలనాళ్ళకో తిరిగివచ్చిన మయూరుఁ డెప్పుడును బొద్దుక్రుంకి చీఁకటిపడిన తరువాతనే వచ్చును. వచ్చినప్పు డెప్పుడు నేదో యుత్తరీయములో దాచియే తెచ్చును. రామశర్మ కోమూరు నుండి వారియింటిలోని కొన్ని సామానులు తెచ్చెను. అందులో నొక భోషాణ ముండెను. ఆ భోషాణము మయూరునిది. అందులో మయూరుఁ డేమిపెట్టుకొనునో యతనికే తెలియును. గంగారామశర్మలు దానివంక నేచూడరు. ఒకసారి మయూరుఁ డింటికి వచ్చినప్పుడు వాని మొగముమీఁదఁ బెద్ద కత్తిదెబ్బ తగిలియుండెను. మఱియొకసారి యెడమ భుజముమీఁదఁ గత్తి దెబ్బ తగిలియుండెను. గంగ వానికిఁ గట్టుకట్టి నెమ్మదింపఁజేసెను. "నాయనా! యీ కత్తిదెబ్బ లేమి. నీతండ్రి వంశాంకురము నీవొక్కఁ డున్నావు. ఇట్టిజోలులకుఁ బోకురా" యనుచు దాని కారణము వందసారు లడుగును. అతఁడు వందసారులును జెప్పఁడు. ఏవో యల్లిబిల్లి సమాధానములు చెప్పునుగాని, యథార్థ మెప్పుడును జెప్పఁడు.

అతనికిఁ బదునాలేండ్లు వచ్చెను. వానినిజూచి బ్రాహ్మణ బాలుఁడని యెవ రనుకొందురు? నీపేరేమి యని యడుగుము. మయూరశర్మ యని సమాధానము చెప్పును. క్షత్రియుఁడును గాఁడు, బ్రాహ్మణుఁడే యనుకొనును. పదునాఱేడులు వచ్చిన మయూరశర్మకు రామశర్మ వివాహము చేయఁదలంచెను. బ్రాహ్మణకన్యను దెచ్చి చేయవలెనని రామశర్మయుద్దేశము. కాని బ్రాహ్మణులు పిల్ల నెవ రిత్తురు?

మయూరునకు వివాహము చేసికొనవలెనను కోరిక లేదు. అతఁడు నాకు వివాహ మక్కఱలేదనను. రామశర్మ వంద నూరి పోయును. రామశర్మచేత వివాహప్రస్తావన మానిపించుటకు మయూరున కొక్కటేయుపాయము. తానెచ్చటికైనను బోయి వేదశాస్త్రములు చదువుదు ననును. రామశర్మ వివాహప్రసంగము మానివేయును. కుఱ్ఱవానిని జదువుకొనుట కెచ్చటకుఁ బంపించవలయును. కాశీ మొదలైన పట్టణములకుఁ బోయినచోఁ బిల్లవానిని వదలి తా నుండలేఁడు. ఏదో సమీపముననున్న నగరమునకే పంపవలయును. పల్లవులరాజధానియైన కాంచీ నగరము మహాపండితులైన బ్రాహ్మణులకు నివాసభూమి. అచ్చటకుఁ బంపించినచో ?

తృతీయాధ్యాయము

మయూరునకుఁ బదునాఱేండ్లు వచ్చినతరువాత నతని మనస్సు విచిత్రముగా నుండెను. ఎనిమిదేండ్లు చిన్నవయస్సు. పదునాఱేండ్లు యౌవనప్రాదుర్భావ సమయము. ఎనిమిదేండ్లు మఱియుఁ జిన్నతనముక్రిందనే లెక్క. అప్పుడు జరిగిన విషయములు యౌవనసమయములో విస్పష్టముగా జ్ఞాపకముండునా? సుఖదుఃఖముల ననుభవించు నెనిమిదేండ్ల నాఁటి శక్తికిని బదునాఱేండ్లనాఁటి శక్తికిని సంబంధ ముండునా? ఒక విషయము మనస్సుమీఁద ముద్రింపఁబడుటలో నప్పటికి నిప్పటికి భేద ముండదా? తండ్రి చిన్నప్పుడు చనిపోవును. పెద్దవారైన తరువాత మానాయన చిన్నప్పుడే చనిపోయె నందురు. ఆ తండ్రిని

గూర్చి దుఃఖపడుదురు. దుఃఖపడుదురనఁగా లోకములోఁ దండ్రులు చనిపోవుట యను విషయము దుఃఖహేతువుగా భావింపబడుటచేత నితఁడు నది దుఃఖమనుకొనుటయేగాని, వీరి కది గాఢదుఃఖానుభూతివిషయము కాదు. ఒకఁడు పెద్దవాఁడైన తరువాతఁ దండ్రి చనిపోవును. వానిదుఃఖము తండ్రి తలఁపునకు వచ్చినపుడెల్లనుండును. చిన్నప్పుడు తండ్రిచనిపోయిన వాని దుఃఖ మట్టిదికాదు. దీనికిఁ గారణము తండ్రిమరణము. చిన్న వయస్సున నతనిమనస్సుమీఁద నంతగాఢమైనముద్ర వేయలేక పోవుటయే. అట్లే మయూరాఁకు తన చిన్ననాఁటఁ జూచిన తన కుటుంబ ఘోరదృశ్యము వానిమనస్సుమీఁద నంతగాఢముగాఁ బనిచేసెనాయన్నది. పనిచేసినచో నిప్పటికి నతఁడు దానిని గూర్చి గాఢముగా యోచించవలయును. ఈమనస్సులోఁగూడ ననేకములైన పొరలుకలవు. ఒక మనస్సు బాల్యము మొదలు వార్ధక్యమువఱకు జీవికి సహజమైనదిగా యుండును. భిన్న వయస్సులయందుఁ దత్కాలవిషయములు యోజన చేయు మనస్సు భిన్నభిన్నముగా నుండును. తార్కికులు దీని నొక విధముగాఁ జెప్పుదురు. ఈశరీరము ప్రతినిమేషము మారు చుండును. అట్లే ప్రతిద్రవ్యము మారుచుండును. ఈమార్పు లంతటను నొక సమానమైన యాద్రవ్యరూపము కనుపించు చునే యుండును. అట్టి సమానమైన మనస్సు వేఱేయుండును. ఆమనస్సుమాత్రమే బాల్యమునందుఁ బనిచేయును. వయసు వచ్చినతరువాత భిన్నపరిస్థితులచేత మనస్సునకు గలుగు సుఖ దుఃఖములయొక్క యనుభూతిలోని చిక్కదన మా మనస్సున కుండదు. ఒకనివలన మన కపకారము జరిగెను. వానిమీఁద

మన మనసు పగఁబట్టును. ఈ పగపట్టునంతశక్తి మనస్సునకు బసితనమం దుండదు. ఆశక్తి వయస్సుతో వృద్ధిపొందును. మయూరునకుఁ దనకుటుంబమట్లు సంహరింపఁబడుటకు హేతువైన పల్లవరాజుమీఁదఁ బగపట్టుటకు వాని యెనిమిదేండ్లనాటి మనస్సు చాలదు. కాని యేదో లీలగా వానిమనస్సునం దాభావము లేకపోలేదు.

ఎవరో క్రొత్తవారు కనిపించుటయు, వాని వెంటఁబడి మయూరుఁడు పోయి, వాఁడు వాఁడు కాకని తిరిగివచ్చుటయు గొన్నియేండ్లక్రింద జరుగుచుండెను. నాలుగేండ్లనుండి యట్టి దేదియు జరుగలేదు. ఆతని యీపదునాఱవయేట నతనిక్రొత్త మానిసి కనిపించెను. ఈరాజ్యమంతయుఁ బల్లవరాజుల యధీనమయ్యెను. పల్లవుల రాజకీయాధికారు లప్పుడప్పుడు వచ్చుచుందురు, పోవుచుందురు. ఈ పేదపల్లెటూరున కెప్పుడురారు. ఇక్ష్వాకుల క్రిందట నొకయధికారి వచ్చెను. ఎందుకు వచ్చెనో మయూరునకుఁ దెలియదు. కాని, యతనిని జూచినతోడనే మయూరునకు మనస్సులో నేదియో కలవరము జనిగెను. ఎనిమిదేండ్లక్రిందఁ దానుజూచితిననుకొన్న యొకముఖలక్షణమా యధికారిముఖమునఁ గనిపించెను. పూర్వమువలె నతని వెంటఁబడి పోవుటకు వానిని బరిశీలించుటకు నితడు నామాన్యుఁడు కాఁడు. రాజాధికారి వెంటఁబడి యూరకే పోయినచో వారు రానీయరు. అందుచేత నతఁడు తానొక యుపాయము పన్నకొని, వానియొద్దకు వెళ్ళెను. అవసరము వేచి దర్శనముచేసి, "యయ్యా! నాపేరుమయూరశర్మ, నాతండ్రిరామశర్మ. నేనేదో కొంతసంస్కృతము చదువుకొంటిని. నాకేదైన నొక యుద్యో

గము వేయించు"డని మనవిచేసెను. ఆ యధికారి కనుబొమలు ముడిచి, మయూరునివంక విచిత్రముగాఁ జూచెను. అతఁడు చూచిన వట్టిచూపే భయంకరముగా నుండెను. ఆ చూపు చూచినతోడనే మయూరుని మనస్సుమీఁద ఫెడేలున దెబ్బ కొట్టినట్లయ్యెను. మయూరునకుఁ దెలియకుండ, "నీ పేనా' యని వచ్చెను. ఆ యధికారి కీమాట యర్థముకాలేదు. అందుచేత మయూరుఁడు తరువాత నాలుగైదుమాటలలో దానిని సర్దుకొనెను. కాని బాగుగా నిశ్చయింపవలయునని బుద్ధిపుట్టెను. అధికారిదారి నధికారి పోయెను. మయూరుఁ డెట్లు నిశ్చయించును? అతనిపేరు, నతనియధికారము – వానిని కనుగొని జ్ఞాపకముంచుకొనెను. మఱల నా యధికారి యాతనికిఁ గనిపించుట యెట్లు? తరువాత వారము దినములవఱకు మయూరున కదియే యూహ. ఈవారమురోజులలోని యూహాపరంపరయుఁ జివర కదికి స్థిర్పడెను తనచిన్నప్పుడు తనయింటిలో దన సర్వకుటుంబమును నాశనముచేసిన సైనికులకు నాయకుఁడైనవానిని దానంత సేపునుజూచెను. వాని కన్నులవియే, వాని మొగ మదియే. కాని, వాఁడు పొడుగరి, వీఁడు పొట్టివాఁడు. వాఁడు పొడుగరియో పొట్టివాఁడో సరిగా జ్ఞాపకము లేదు. వీనికోసమే తాను నాలుగేండ్లు వెదకెను ఈ కడచిననాలుగేండ్లు మఱచిపోయెను. ఆయూహలయొక్క సారాంశమిది. ఇప్పటి మనస్సు దీనిపైనాలోచింప మొదలుపెట్టెను. మానిసిని బోలిన మానిసి యుండవచ్చును. తరువాత వారు వారు చెప్పికొనఁగా నది యాటవికసైన్యమని తాను వినెను. ఇతఁడు నాగరకుఁడు. సైన్యాధికారి కాఁడు. రాష్ట్రవ్యవహారములను బరిశీలించు

నధికారి. ఈయధికారితో మాట్లాడుట యెట్లు? అంత యధికారి తనతో మాట్లాడునా?

కోడూరునకు నాలుగుయోజనముల దూరములో నొక పట్టణము కలదు. ఈ యధికారి యా పట్టణములోఁ బదిదినము లుండునఁట. అచ్చటికిఁ బోవుద మనుకొనెను. అనుకొనినదే తడవుగా నచటికిఁ బోయెను. అధికారిని జూచుట యెట్లు? ఉద్యోగ మన్న సాకు పూర్వమే చెడిపోయెను. ఇట్లాలోచించుకొను చుండఁగనే పదిదినములలోఁ దొమ్మిదిదినములు గడచి పోయెను. ఆ యధికారి ప్రయాణదినము వచ్చెను. మయూరుఁ డానాటి మధ్యాహ్నమున నాలోచనయు, నాలోచనయు లేకుండ నధికారియున్న సౌధమువద్దకుఁ బోయెను. అప్పు డధికారి ప్రయాణోన్ముఖుఁడై యుండెను. అధికారి మయూరుని జూచి "యుద్యోగము లేదని చెప్పలేదా? పో" యని చెప్పెను. మయూరుఁడు తానేమనుచుండెనో తెలియకుండఁగనే యిట్లనెను. "నేను ఖడ్గవిద్యలో మిక్కిలి నిపుణుఁడను. నా విద్యాప్రదర్శనము మీరు చూడవలయు"నని. అంతవఱకు మొగము ముదరకటించుకొని నిప్పులు గ్రక్కుచున్న యా యధికారి మొగము వెంటనే మారెను. "మఱి నే నిప్పుడు పోవుచుంటినే! నేను వైజయంతీపురము పోవుచుంటిని. నీ వచ్చటకు వచ్చినచో, నీ విద్యాప్రదర్శనము చూచెద"ననెను. అధికారి వెడలిపోయెను.

వైజయంతి యచ్చటికి చాలదవ్వు. మయూరుఁ డచటికిఁ బోలేదు.

తరువాత నేడాది గడచెను. రామశర్మకు మయూరునికి నెక్కువవిద్యఁ జెప్పించవలయునన్న యాశపోలేదు. పిల్లవానికి

బదు నేడేఁడులు వచ్చినవి. అందఱుఁజిన్నప్పుడేఁడు మహాపురుషుఁడగునను కొనిరి. పదునేడేండ్లు వచ్చినవి. ఇదివఱ కేమియు లేదు. అందుచేత నతనినిగూర్చిన యాశలు సన్నగిల్లెను.

మయూరుఁడు తండ్రిని బీడింప నారంభించెను. నన్నుఁ గాంచీనగరమునకుఁ దీసికొనిపోవుదు వంటివని, ఎప్పుడెప్పుడని. మయూరునకుఁ గోరిక పుట్టుటయు, రామశర్మను దానినిగూర్చి యడుగుటయు నిదియే మొదటిసారి. మయూరునకుఁ గాంచీపురము చదువుకొనుటకుఁ బోవలయునన్న యూహయే లేదు. కాంచీపురమునకుఁ దీసికొనిపొమ్మని తండ్రి నెందు కడుగుచున్నాఁడో తనకే తెలియదు. కాని, కాంచీపురమునకుఁ బోవలయునని యున్నది. అది మహానగరము. పల్లవరాజధాని యెట్లుండునో చూడవలయుననియా? ఈ రాజాధికారి యచ్చటఁ గనిపించుననియా? వైజయంతికిఁ బోయినచో సులభముగా నిశ్చయముగాఁ గనిపించెడి యాయధికారిని జూచుటకుఁ, గనిపించుట సందిగ్ధమైన కాంచీపురి పోవుట యెందులకు?

ఈ యెనిమిదేండ్లు రామశర్మ మయూరుని యాస్తి పాలించి, చాలడబ్బు నిలువ చేసెను. ఒకయేడాది రెండేండ్లలో నతని నొకయింటివానిని జేసి, వానిధనమును వానియాస్తియు వాని కప్పగింపవలయునని రామశర్మయూహ. రామశర్మ యాప్రస్తావన యెప్పుడు తెచ్చినను మయూరుఁడు వినకుండ దులపరించుకొని పోవును. చివరకు మయూరుని యొత్తిడి యెక్కువయై రామశర్మ కాంచీప్రయాణము కట్టెను. గంగాదేవికిఁ గావలసినసంభారములు సమకూర్చి రామశర్మ మయూరునితోఁ బ్రయాణమయ్యెను.

అచ్చటికిఁ గాంచీనగర మిరువది దినముల ప్రయాణము. కొంతదూరము బండ్లమీఁదఁ బోవలయును. పదిదినములైన తరువాత వా రొకనగరమున నొక సత్రములో నొకరాత్రి శయనించిరి. రామశర్మ నిదురపోయెను. మయూరుఁడు మేల్కొనియుండెను. తమకు సమీపమున నెవరో యిద్దరు మాటాడుకొనుచుండిరి. అందులో నొకఁడు "భల్లాతవర్మను మఱల సైన్యాధికారిగా వేసిరి" యనెను. ఆమాట వినినంతనే మయూరున కెక్కుడలేని జాగ్రత్తయు వచ్చెను. ఆరాజాధికారి పేరు భల్లాతవర్మ. కథ మఱికొంత సాగెను. తా ననుకొన్నట్లు భల్లాతవర్మ సైన్యాధికారియే. అతఁడే యితఁడేమో? తరువాత వారు మాటాడుకొనిన మాటలకుఁ దనకు సంబంధము లేకపోయెను.

మఱునాఁడు లేచి మఱలఁ బ్రయాణము సాగించిరి. మఱలఁ బదిదినములకుఁ గాంచీనగరము చేరిరి. ఆకాంచీనగరము మహానగరము. ఈ పరమగ్రామీణుల కా యూరియొక్క తలయుఁ దోఁకయుఁ దెలియలేదు. తుదిమొదళ్ళు పట్టలేదు. దారివెంటఁబోవు నెల్లజనులు కూర్పాసములు ధరించినవారు, హేమాభరణధారులు. ప్రతివాఁడును తీవిగా నడుచుచుండును. ఎవరిని బలుకరించినను బదులే చెప్పరు. ఎల్లరకును నేదో మహాకార్యమున్నటులే కనిపించును. ఈజన మిట్లుండఁగా వచ్చుచున్న పోవుచున్న శకటముల సంఖ్యకు లెక్కయే లేదు. రెండుగుఱ్ఱములు నాల్గుగుఱ్ఱములు పూన్చిన శకటములు. చిత్రవిచిత్రములుగా నలంకరింపఁబడి మిక్కిలిబలిసి వాయువేగమున బరుగెత్తు వృషభములఁ బూన్చినబండ్లు. మనుష్యులొత్తిగిలిపోవు

టకే కష్టముగా నుండెను. వారు చివరి కేవరినో కనుగొని యొక సత్రము చేరిరి.

ఇందులో మఱియొక బాధ. వీరిభాష వేఱు, వారిభాష వేఱు. వీరు మాటాడినచో వారిలోఁ జాలమందికిఁ దెలియదు. ఎవరో తమ దేశీయుఁడవలెఁ గనుపించినచో వాని నడుగఁగా నా సత్రముపేరతఁడు చెప్పెను. వారుపోయి యా సత్రమున విడిది చేసిరి. అప్పుట వీరు నెవరి నెఱుఁగుదు మనిచెప్పుదురు. మయూరుఁడు భల్లాతవర్మను జూచుటకు వచ్చితి మని చెప్పెను. దానితో వీరిని గౌరవింప నారంభించిరి.

చతుర్థాధ్యాయము

భల్లాతవర్మపేరు చెప్పినంతనే వీరికి గౌరవము జరుగుట నిజమే కాని యా భల్లాతవర్మ యెవడు? అతని యుద్యోగ మేమి? అతని నెప్పుడుఁ జూడవలయును? చూచిన తరువాత నతనికి వీరికి సంబంధ మేమి? ఒకవేళ వీ రాతనిఁ జూతురు. చూచినచో నతఁడు వీరి నెఱిఁగియున్నటులు నటించఁడు. భల్లాతవర్మ యిదివరకు మయూరునిఁ జూచెఁగదా యన్నచో నది యేమి చూచుట? ఒకమహోద్యోగి సంవత్సరముక్రిందఁ దన కుద్యోగ మిప్పింపుమని యడిగినవానిని గుర్తుపెట్టుకొన వలసిన యవసర మేమి? పెట్టుకొన్నను వానితోఁ బరిచయ మున్నట్లల మాట్లాడవలయును? ఎందుకుమాటాడును? ఇంతకుఁ గాంచీనగరములో మహాపండితుఁ డెవరో యుండును. వాని

రియొద్ద మయూరుని శిష్యునిగాఁజేర్చవలయును. భల్లాతవర్మకుఁ గాంచిలోని మహాపండితులు తెలియునా? తెలిసినచో నితఁడు మయూరుని దీసికొనిపోయి, యీ కుఱ్ఱవాఁడు మావాఁడు, వీనికి దయచేసి చదువు చెప్పవలయునని చెప్పెదనంత శ్రద్ధ నతఁడు తీసికొనవలసిన యావసర మేమి యున్నది?

తండ్రికొడుకులిద్దరు చెఱియొకమాట. రామశర్మ యెవరి నైనను పండితుని గనుఁగొని మయూరు నప్పగింతు ననును. మయూరుఁడు ముందు భల్లాతవర్మను గనుఁగొనవలయు ననును. భల్లాతవర్మతో మన కేమి పని యని రామశర్మ వాదించును. ఆయన పేరు చెప్పిననేగదా మన కింత గౌరవము కలిగెను. ఆయనతో బరిచయము వృథాగాఁబోదని మయూరుని వాదన.

ప్రొద్దుననే లేచి తనభాష తెలిసినవారి నెల్ల నీ యూరిలో మహాపండితు లెవరు? మా పిల్లవాని నాయనవద్దఁ జేర్చవలయు నని యడుగుచు రామశర్మ పోవును. భల్లాతవర్మ గారెచ్చట నుండును? వాని యుద్యోగ మేమి? యని తెలిసినవారి నడుగుచు మయూరశర్మ మఱియొకదిశకుఁ బోవును. ఇద్దరును భోజనమువేళకు సత్రములోఁ గలియుదురు. ఇట్లు పదిపదునేను మంది పండితుల నామములు, వారుపాఠము చెప్పుశాస్త్రములు వారివద్ద మయూరుఁడు చదువుకొనుట కుండినచో భోజనమునకుఁ జేయవలసిన యేర్పాటు—వీనిగుఱించి యొక గ్రంథమంత పెంచి రామశర్మ మయూరునకుఁ బూటపూట నొప్పఁజెప్పుచుండెను. మయూరుఁడు తండ్రి చెప్పినంతసేపు వినుచుండును. సమాధానమే చెప్పఁడు. మయూరుఁడు భల్లాతవర్మనుగూర్చి తెలిసికొనిన సంగతులు రామశర్మతోఁ జెప్పఁడు. భల్లాతవర్మ యొక

సైన్యాధికారి. సర్వసేనానాయకునకుఁ గ్రింద నార్గురు సేనాపతు లుండిరి. ఒక్కొక్క సేనాపతిక్రింద నలుగురు దళవాయు లుందురు. భల్లాతవర్మ యొకదళవాయి. ఇదియంతయు నొక లెక్కయేగాని నిజముగను నా యధికారము లధికారములు కావు. కొందరు గ్రామాధికారు లుందురు. గ్రామాధికారి యనఁగా నదియూండ్ల కతఁడు ప్రభువు అపది గ్రామములమీఁద సర్వాధికార మతనిది. అతఁడొక చిన్నపాళెగాఁడు. యుద్ధసమయములందు నతఁడు నేయిమంది సైన్యమును జతపఱుపవలయును. ఇట్టి నలుగురు దళవాయులమీఁద నొక సేనాపతి యుండును. ఈ దళవాయి లందరుఁ బాళెగాండ్రే కానక్కరలేదు. చక్రవర్తి కెవనిమీఁదనయిన దయ గలిగినచో వానిని దళవాయిని జేయును. భల్లాతవర్మ యిట్లు దళవాయిగాఁ జేయఁబడినవాఁడు. వర్మ యనుటచేత భల్లాతుఁడు క్షత్రియుఁడు కాఁడు. రాజాదరము హెచ్చినకొలఁది గర్వాహంకారములు పెరిగి, అతఁడు చేసికొన్న యుపనామము భల్లాతవర్మ. యతఁ డెవరో, వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములు నాఁటి సాయంతనమున నతనికిఁ దెలియునని, తెలిసినచోటున కతనిని దీసికొనిపోదునని, యొక స్నేహితుఁడు మయూరునితోఁ జెప్పెను.

ఆనాఁడు సాయంకాలము మయూరుఁ డా స్నేహితుని గలిసికొనెను. ఆస్నేహితుఁడు కాంచీనగరములో రాజమార్గము లన్నియువదలి సందులగొందు వెంటఁ దీసికొనిపోయెను. దుర్వాసనాభూయిష్ఠమైన యొకసందులో నాస్నేహితుఁడు మయూరు నొక యింటిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. అది యొక పూఁటకూటి యిల్లు. లోనికిఁ బోగా నచ్చట నొక స్త్రీ కనిపించెను. ఆమె [illegible]

మంత యున్నది. చెవి తమ్మెలు బరువు గల కర్ణాభరణములు. నిత్యము దాల్చుటచే అంగుళమంత కై వారము గల బెజ్జము కలదిగా నుండెను. కారు తమలపాకులు, పచ్చివక్క, కాచు, వీనియొక్క మేలుకొన్న నాలుగుజాముల నిరంతర చర్వణము వలన నామె దంతములు వర్షకాల మేఘ సదృశములుగా నుండెను. ఆమె నల్లనికరిముద్ద. కన్నులు చింతనిప్పులు. ఆమె మెడలోc, చేతులయందు బంగారపు నగ లెన్నియో కలవు. మొగమునc గుంకుమబొట్టు, క్రింద కనుబొమ్మలు, పైనిc బొపట. యిరుదెసలయందుc దలవెండ్రుకలను దాకుచుండును. ఆమె మొగ మదియొక చిత్రము. కన్నుల క్రిందినుండి గడ్డమువరకు కొబ్బరిబొండమంత యుండెను. ఫాలము మొగము పసిపిల్ల వాని చేతిబెత్తె డుండదు. ఆమె శరీరమంతయు మొగములోc గ్రిందిభాగమున కనుగుణముగా నుండెను. సరస్వతీదేవి నిత్య వీణాపాణి. ఈమె నిత్య తాంబూలపాణి. ఆమె యరుగుపైc గూర్చుండి, వర్షకాలపు మండూకధ్వనితో నింటిలోc బనిచేయు వారిమీద నధికారము చేయుచుండెను. మయూరుడును, స్నేహితుడును నామెవద్దకుc బోయిరి. ఆమె "మీరు బ్రాహ్మణులు కాబోలును. ఇది బ్రాహ్మణుల బసకా"దనెను. వారందు కోసము రాలేదనిరి. మఱి యెందుకోసమనగా, మయూరుడు భల్లాతవర్మ నాశ్రయించి యొక యుద్యోగము సంపాదించుకొనుటకు వచ్చెను. ఆమె భల్లాతవర్మతో మయూరునిగూర్చి చెప్పవలయునని స్నేహితుడు చెప్పెను. ఆమె యీ మాటలు వినినంతనే, "అబ్బో! వాడు నామాట యిప్పుడు వినునా? నాసొమ్ము తిన్నన్నినాళ్ళుc దినెను. పెద్దయుద్యోగము దొరకి

నది. రాజాశ్రయము లభించినది మఱల నావంకఁ జూచినచో నొట్టు'' అనెను. మయూరుఁడు ''ఆయన మీకుమారుఁడని విన్నానే''యనెను. ఆమె ''వాఁడు నాకేమికొడుకు? ఎక్కడనో దొరకెను. తీసుకొనివచ్చి పెంచితిని. చదువుఁజెప్పించితిని. అల్లరి చిల్లరిగఁ దిరుగుచు గరిడీశాలలోనికిఁబోయి, కత్తిసాము కఱ్ఱసాము మొదలైనవి నేర్చుకొనె''నని చెప్పెను. ఇంతవఱకామె భల్లాతవర్మ యన్నచో నిరాదరణగా మాటాడెను. ఇక్కడనుండి యభిమానమంతయుఁ దఱుముకొని వచ్చినటుల మఱలఁ బ్రారంభించెను. ''అయ్యా! మా భల్లాతయ్య చాల గొప్ప వీరుఁడు. కత్తిసాములో నతనిని మించినవాఁడు లేఁడు. వాఁడు చేతితోఁ గత్తిపుచ్చుకొన్నచో నందఱును బాఱిపోవలసినదే. వానియందు రాజునకు దయగలిగినదనఁగా నేల గలుగదు? అసలా రాజునకు బుద్ధియున్నచో మావానిని దళవాయిగా నుంచునా? సర్వసేనాధిపతినిజేయవలయు''ననెను. మయూరుని స్నేహితుఁడు ''ఏమమ్మా! ఆయన కుద్యోగమైన తర్వాత నీవంక నే చూడలేదంటివి. అతఁడన్నచో నీ కంత యభిమానమెందుల''కనెను. అనఁగా నామె యిట్లనియె, ''పోనీలేయయ్యా! పోని. పెంచితిని. పెద్దవానిని జేసితిని. ఎక్కడో యక్కడ గొప్పగా బ్రతుకుచున్నాఁడన్నదే చాలును. ఆదళవాయి వేషముతో నాకొక్కసారికనిపించినచోఁ జూడవలయునని యున్నది. అతనికిఁ బరువునష్టమఁట. ఓయి నాయనా! అర్ధరాత్రమునందైన నొకసారివచ్చి కనిపించి పొమ్మని కబురుపంపితిని. రాలేదు. 'అడ్డాలనాఁడే బిడ్డలుగాని, గడ్డాలునాఁడు బిడ్డలా?''యనెను.

మయూరుఁడు "నీ పతనిని బాలిచ్చి పెంచితివా? నీ కతఁడడ్డాల వాఁడును బిడ్డకా" దనెను.

మయూరుఁడు మఱియు మఱియుఁ బ్రశ్నలు వేసెను. చివరకుఁ దేలిన సారాంశ మేమనఁగా భల్లాతవర్మ వాని కెనిమిదవయేట నీ స్త్రీకి దొరకెను. అతఁడు లంబాడివాండ్రపిల్లవాఁడు కావచ్చునేమో! ఈ సంగతి నా ముసలిది సరిగా నొప్పుకొనలేదు.

భల్లాతవర్మ రాజధానికి దక్షిణదిశ నొక పెద్దభవనములో నివాస ముండెను. అతనిని జూచుటకుఁ బోయినవానికతఁడు దర్శనమే యియ్యఁడు. కాని మయూరుఁడు పోకతప్పదు. మఱునాఁటి ప్రొద్దున మయూరుఁడు భల్లాతవర్మయింటికిఁ బోయెను. వాకిట నిద్దరు సైనికులుండిరి. ఒకఁడు వెడల్పయిన, మృదువైన రాతిమీఁద నొక ఖడ్గమును నూరుచుండెను. రెండవవాఁడు గోడకానుకొని కూర్చుండియేదో పాడుచుండెను. మయూరుఁడు కత్తినూరువానిని 'దళవాయిగారున్నారా?' యని యడిగెను. వాఁడు తలయెత్తియే చూడలేదు. ఇతఁడట్లే కొంతసేపు నిలుచుండెను. కత్తి నూరుట యైనతర్వాత వానిదానిని వాఁడింటిలోనికిఁ బోయెను. మయూరుఁడు సంగీతముతీయుచున్న వానివద్దకుఁ బోయి, దళవాయిదర్శనము నాకుఁ జేయింపుమనెను. అతఁ డేమిత్తువనెను. మయూరుఁ డాశ పెట్టెను. వీరిద్దరిమధ్య కొంత ప్రసంగము సాగెను. ఆ సంగీతముపాడువాఁడు వట్టి పిచ్చిలుఁడుకాయ. వాని నొక్కటి యడిగినచో వంద చెప్పును. పదినిముసములలో నిద్దఱికి మిక్కిలి స్నేహమయ్యెను. మయూరుఁడు వానిచేతఁ దెగవాగించెను. ఆ వాగుడులో వాఁడ నేక

ములు చెప్పెను. "యుద్ధములో నే నెప్పుడును దళవాయివద్దనే యుండుదును. నేను దళవాయి కొలువులోఁ జేరి పదియేండ్లయినది. ఆరోజులలోఁ బల్లవరాజుసైన్యము శాతవాహనరాష్ట్రము మీఁద దాడిపోయెను. మా దళవాయిక్రింద వెయ్యియాటవిక సైన్యముండెను. ఆ శాతవాహనరాష్ట్రప్రజలు దుర్మార్గులు. చిన్నచిన్న దళములుగాఁ జేరి మా సైన్యములు చెదరుగా దొరికినచో నెక్కడివారి నక్కడ నఱికెడివారు. దానిమీఁద మేము వారికి బుద్ధిఁజెప్పితిమి. ఓహో! యెన్నియూళ్ళు తగులఁబెట్టితిమి. ఎంతమంది యాటవికులను వశముజేసికొంటిమి. ఎంత ధనము దోఁచుకొంటిమి. నిజముగా నాకుద్యోగము చేయవలసిన యవసరములేదు. ఆ శాతవాహనరాష్ట్రములోనే నాకెంత ధనమువచ్చెను." మయూరుఁడు "మీరు దోఁచిన యూళ్ళ పేర్లేమైన జ్ఞాపకమున్నవా" యనెను. వానికి జ్ఞాపకము లేవు. మయూరుఁడు మఱల "సంతఘోరము చేయుటకు మనసొప్పెను? దానికేమిలే. అప్పు డస లొండలే తెలియదు. మఱియేదైన నూరిలో, మఱియేదైన నింటిలో నున్నవారి నందఱను జంపితిరా?" యనెను. వాఁడు సమాధానము చెప్పెను. "ఇంటిలో నందఱను జంపిన స్థలములు పెక్కు లేవు. నాలుగైదూళ్ళలో మాత్ర మట్లు చేసితిమి. సైన్యము పోవుచుండు. అందఱు తలొక చోటికిఁ బోవుదురు. నేను మా దళవాయితోఁ గలసి నాలుగైదు చోట్లకే పోయితిని. మా దళవాయి మిక్కిలి కోపి. అబ్బో! పగ పట్టినచోఁ ద్రాచుపాము. ఆయింటివాండ్రు మాకడకుండ ధనమంతయు నొప్పగించినచో, స్త్రీలనుమాత్రము చెఱచి, వచ్చి వేసెడివాఁడు. ఆ యింటిలోని పురుషులే మాత్ర మెదురు

తిరిగినను, పసిబిడ్డబాలాది మొదలుకోసెడివాఁడు. ఒకయూరిలో నాకు బాగుగా జ్ఞాపకము. ఒకతల్లియుఁ, గూఁతురు, గృహయజమాని, ముగ్గురో నలుగురో ముసలివాం డ్రుండిరి. ఆ గృహయజమాని, తన భార్యాపుత్రికల మానభంగముచూడలేక కత్తిపుచ్చుకొని యెదురుతిరిగెను. మాదళవాయి వానిని జుట్టుపట్టుకొని బైటికీడ్చి, వాకిటిలో మెడ నఱికెను. అప్పుడు మాత్రము నాకు మనస్సు చాలకష్ట మనిపించెను." మయూరుఁడు నివ్వెఱపోయెను. తాను వెదకి, వెదకి యడిగి యడిగి చివరకీమాటఁ జెప్పించుకొనుటకా? అదియుఁగాక యది తన కుటుంబమే కావలసిన యవసర మేమున్నది.? వందయూళ్ళను వీరు తగులబెట్టిన, వందయూళ్ళలో నిట్టివెన్నిచోట్లజరుగరాదు?

పంచమాధ్యాయము

మయూరుఁడు బయలుదేరి భల్లాతవర్మయింటికిఁ బోయెను. భల్లాతవర్మ యే సమయమునందు నింటవద్దనుండునో యవి యన్నియును గనుగొనియే పోయెను. తనవల్ల లాభించు నను కొన్న సైనికుఁడు మయూరునకు భల్లాతవర్మ దర్శనము తప్పకుండఁ జేయింతు నని చెప్పెను. మయూరుఁ డచ్చటికిఁ జేరిన సమయములో భల్లాతవర్మ వాకిట నొక తివాసీపైఁ గూర్చుండియుండెను. ఆదినములలో ధనవంతు లొక మాదకపదార్థము త్రాగుచుండెడివారు. భల్లాతవర్మ యది త్రాగుచు సైనికులతో ముచ్చటించుచుండెను. మయూరుఁడు కనిపించినంతనే యతని

దర్శనము చేయించుతునన్న సైనికుఁడు కనుసైగచేసి సమీపింపు మనెను. మయూరుఁడు దగ్గరకు వెళ్ళెను. ఇతనిని జూచి భల్లాత వర్మ యితఁడెవ్వఁడనెను? ఆ సైనికుఁడు "ఇతనిది మాయూరు. వీరు బ్రాహ్మణులు. తమరు వీరికి నేదైన నుద్యోగము నిప్పింప వలయు"ననెను. మయూరుఁడు పిడుగుపడ్డట్లు వెంటనే యిట్లనెను. "అయ్యా! మాది వీరిగ్రామము కాదు. మాది శాతవాహన రాష్ట్రము. స్థానాకోటూరు. నా కిప్పుడు పదునెనిమిదేండ్ల వయస్సు. నా కెనిమిదేండ్ల వయస్సప్పుడు పల్లవరాజుయొక్క యాటవికసైనికులు మా యూరు తగులఁబెట్టి, మాయింటికి వచ్చి, నాతల్లిని, నాయప్పగారిని మానభంగముచేసి యడ్డము వచ్చిన నాతండ్రిఁదలపట్టియీడ్చి మావాకిటిలోననే నఱికెను. అప్పటినుండి నేను దిక్కులేని పక్కినై తిరుగుచుంటిని. మహా ప్రభువులు. తమ దర్శనమైనఁ జాలు నని తహతహ లాడితిని. ఇన్నాళ్ళకు తమదర్శనమైన" దనెను. భల్లాతవర్మ సమా ధానము లేదు. మయూరునివంక నట్లే చూచుచుండెను. ప్రక్క నున్న సైనికుని పై ప్రాణములు పైని [illegible] మెను. నిన్న నాయుంతవ మున నతఁడు మాటాడినదంతయు నిల్వ [illegible] గొప్పచెప్పినట్లుండెను. ఇటువంటివానిని దీసికొనివచ్చినందులకుఁ దనయజమాని త న్నేమనునో? ఈ మయూరుఁడు నిజముగా వారికొడు కేనా? ఇతెఁడు కల్పించి చెప్పె నేమో? అయినను దళవాయివద్దకు వచ్చి యిట్లేల నేఁడు చెప్పను?"

కొంతసేపటికి భల్లాతవర్మ కారణము లేకుండఁ గోపము తెచ్చికొని, 'యయినచో నన్నేమిచేయుమందు' వనెను. మఱి కొంతసేపాగి "నీ తండ్రి నెవరో చంపిరంటివిగదా. అది నీవు

చూచితివా? ఎవరో చెప్పినచో వింటివా" యనెను. మయూ రుఁడు నేను నాకన్నులతోఁ జూచితి ననెను. భల్లాతవర్మ పకా లున నవ్వి, "ఔరా! నీ వచ్చట నున్నచో వారు నిన్నును నఱకెడివారే! నీ వచ్చట లేవు, పొ" మ్మనెను. మయూరుఁ డిట్లనెను. "నే నచ్చటనే యుంటిని. మా యింటిప్రక్క నే పిడుకల గుడిసె యున్నది. దాని నానుకొని చొప్పగూడున్నది. ఆ రెంటినడుమ చిన్న సందున్నది. నే నా సందులో దూరియుం టిని. ఆ రాక్షసుఁడుచేసిన పనియంతయుఁ జూచుచునే యుంటి" ననెను. భల్లాతవర్మ మిక్కిలి వెకిలిగా నవ్వి యిట్లనెను. "అరరే! ఏమి మగవాఁడవోయి! తల్లిని, అప్పగారిని చెఱఁబట్టగాఁ, దండ్రిని జంపఁగాఁ జూచుచునూరకుండిన మగతనమన్న నీదే మగతనము. అట్లు చేతఁగాక యూరకయున్నది చాలక చెప్పుకొనుచుంటివి కూడ" ననఁగా మయూరుఁడు 'నాకప్పు డెనిమిదియేం' డ్లనెను. భల్లాతవర్మ "యెనిమిదేండ్లయినచో నీకిదియంతయు నెందులకు? అప్పుడు నీ కేమియుఁ దెలియదు. కనుక నీవట్లనుకొంటివి. నిజాని కెవరో చెప్పినమాటగాని, నీ కేమి తెలియును? పల్లవ చక్ర వర్తి చాల సత్పురుషుఁడు. తన సైనికుఁడట్లు చేసినచో నూర కుండఁ"డనెను. మయూరుఁడు "అనియే నేనును విన్నాను. దేవు చక్రవర్తివద్ద నే నభియోగము తేఁబోవుచున్నాను. మీచక్ర వర్తియొక్క ధర్మాభిరతి దేవు తేల్చఁగల" దనెను. భల్లాతవర్మ "యెవరు చేసిరని యభియోగము తెచ్చెద" వనఁగా మయూరుఁ 'డెవరు చేసిరనియా? నాతండ్రిని నఱకుచుండగా నెవని రాక్షసవదనము నేను జూచితినో, యే వదనములో నున్న మహారాక్షసత్వమూనాఁడు మొదలు నేను విస్మరింపలేదో యా

పదియేం డ్లవనిని వెదకితినో, యేపాదిక్రింద వాఁడు నాకుఁ గని పింపఁగా వాఁడౌనో, కాదో బాగుగాఁ బరిశీలించుటకు వాని నుద్యోగమిమ్మని యడుగుటకుఁ బోయితినో, వాఁడు మాయూరి వద్ద నొకపట్టణములో నుండగాఁ నేను గత్తిసాములో నేర్పరిన్ని నా విద్యలో నేర్పుచూడ మని యడిగితినో, వాని వెదకి కొనుచు నీకాంచీపురము వచ్చితిని. వాని తోడునీడవంటి యీ సైనికుని ముఖమున నిన్న సాయంకాలమున వాఁడీపని చేసెనని ఋజువుచేసికొంటిని ఆ భల్లాతవర్మమీఁద నభియోగము చేసెదను, నాకు వీఁడే సాక్షి. నిన్న నెల్ల వానిస్వభావమును నేను గుర్తుపట్టితిని. వాఁ డెంతక్రూరుఁడైనను వాఁ డబద్ధ మాడఁడు. వాఁడు సాక్ష్యము చెప్పులోపల నీవు వానిని జంపినచో నేను జెప్పలేను కాని చక్రవర్తియెదుట వాఁడు యథార్థము తప్పక చెప్పును.''

ఈ మాటలు మయూరుఁ డనుచుండగా భల్లాతవర్మ దిగ్భ్రాంతుఁడై వినుచుండెను. మయూరుఁడు తాను మాట్లాడిన వెంటనే చరచర వెడలిపోయెను. యజమానుఁడును సేవకుఁడు నిద్దరును పొందిన దిగ్భ్రాంతి మయూరుఁడు నాలుగు ధనుస్సుల మేరపోయినంతవఱకు వీడలేదు. అప్పటికి భల్లాతుఁడు వికావిక నవ్వి "ఓరీ! బాపనకుఱ్ఱవాఁడా! నిన్నుఁ బ్రాణములతో వదలి పెట్టితిని పో! భల్లాతవర్మ వట్టిదళవాయి కాఁడు. సర్వసేనాధిపతి యంతవాఁడు. నిన్ను దయ జూచితిని పొమ్మనెను. కాని ప్రక్కనున్న సైనికుఁడు మయూరుని వెంబడించెను. అతఁడు వెంబడించుటఁ జూచి మఱియిద్దఱు సైనికులతని వెంటఁబడిరి. వీరు ముగ్గురును బోయి మయూరుని జుట్టుముట్టిరి. [illegible]

మెఱసినంతలో మయూరుఁడు నమమునకుజుట్టినపట్టాకత్తి రివ్వున లాగి తళుక్కున మెఱపించి జాగ్రత్త యని యొక విచిత్ర చంక్రమణము చేసెను. ఆ ముష్కరుడు వెనుకకుఁ దగ్గిరి. మయూరుఁడు తన దారిని దాను పోయెను.

ఆ యూరిలో మనుజులలో మాటాడుటకు, వారి యిల్లెక్కడ, వీరి యిల్లెక్కడ నని కనుగొని మాటాడుటకుఁ బడ్డంత కష్టము మయూరుఁ డభియోగము తెచ్చుటకు బడలేదు. ఆ కాలమున ననఁగా నిప్పటికి పదునేడువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము దేశమంతయుఁ బ్రాకృతభాష మాట్లాడఁ బడుచుండెను. ఈప్రాకృతభాష భిన్నప్రాంతములయందు భిన్నమైన ప్రాంతీయభాషలుగా మారి యొకరిభాష యొకరికిఁ దెలిసెడిది కాదు. ఈ ప్రాకృతభాషలు భారతదేశము నందలి యుత్తర దిగ్భాగములఁ దమ సంస్కృతస్వరూపమును బూర్తిగా దించుకొనలేదు. దక్షిణభారతమున మిక్కిలిగా మారిపోయి యీ ప్రాకృతము సంస్కృతజన్యమే కాదనిపించుకొనునట్లుండెను. భాషాశబ్దములు సముద్రతరంగముల వంటివి. జలమంతయు నొక్కటియేయైనను నిప్పుడు వచ్చిన తరంగస్వరూపము వేఱు. మఱికొంతసేపాగివచ్చిన తరంగస్వరూపము వేఱు. ఒక తరంగములో వచ్చిన కొన్ని శబ్దము లెక్కువ మార్పు పొందును. ఒకచోట నెక్కువమార్పు పొందును. కొన్నికోట్ల సంవత్సరములుగా నీ దేశ మున్నది. చరిత్రకుఁ గొన్ని వేల సంవత్సరములు మాత్రమే తెలియును. చరిత్రకుఁ గొన్ని వేలు కూడఁ దెలియవు. కొన్నివందలే తెలియును. అనంతకాలము మీఁద నీ రీతిగా బలుమార్పులు పొందిన యా సంస్కృతశబ్ద

ములు ప్రాకృతములై మఱి యితరభాషలై పరిణమించు చుండెను కాని పల్లవరాజు శివస్కందవర్మవఱకుఁ బ్రాకృతమే రాజభాషగా వాడిరి. కాంచీప్రాంతమునందలి ప్రాకృత మప్పటి రాజభాష. కాని, శివస్కందవర్మ తన పూర్వరాజువలె సర్వదిగ్విజయము చేసినవాఁడు కాఁడు. అశ్వమేధాదియాగములు చేసినవాఁడు కాఁడు. వారికంటె గొప్పపండితుఁడు. సంస్కృతభాషాభిమానము కలవాఁడు. అందుచేత తన రాజ్యములో సంస్కృతభాషయే రాజభాషచేసెను. సర్వవ్యవహారములు సంస్కృతభాషయందే జరుపఁబడుచుండెను. అందుచేత మయూరునకు నభియోగము చేయుపని తేలికయయ్యెను.

ఈపని రామశర్మ కేమియు నిష్టములేదు. "ఓరి పిచ్చి వాఁడా! భల్లాతవర్మ చక్రవర్తికిఁ గుడిభుజమువంటివాఁడఁట. ఇది ఫలదాయకమైన పని కాదు. ఈ యనంతమైన మానవ ప్రపంచమున నీయనంతమైన కాలములో నోయి! యేజీవికి నెట్లు వ్రాసినదో, యెవనిమరణ మెట్లుండునో, యెవఁడు సముద్రము పొంగి యుప్పెనవచ్చి మునిఁగిపోవునో, యెవఁడు కొండకొమ్ము విరిగి శిరస్సువఁబడ నశించునో, యెవఁడు భూకంపముకలిగి చీలిన నేలముక్కలలో నలిగిపోవునో, యెవఁడు రాజకీయవిప్లవముపుట్టి మారణమగునో మనమేమి చెప్పఁగలము? ప్రతిదానికిఁ బ్రతిక్రియఁ జేయఁబూనినచో సాధ్యమే కాదు. ఆప్రతిక్రియ భగవంతుని చేతిలోనున్నదియని యనంతకాలసంబంధియైన బ్రాహ్మణ బుద్ధి కనుకూలముగా మాట్లాడెను. మయూరుఁడు తత్కాల బుద్ధియుఁ బురుషకారము రూపొందినతనమును బ్రదర్శించి, తాను బ్రతిక్రియ చేయుదు ననెను. పురుషకారము తత్కాల

సంబంధి. దైవ మనంతకాలసంబంధి. రామశర్మ యటు లాగును. మయూరుఁ డిటు లాగును. రామశర్మకీ యభియోగ మనిన వట్టియిష్టము లేకపోవుటయే కాదు. మనస్సునకుఁ గష్టము కూడ వేసెను. మయూరుఁడు రామశర్మను సాక్షిగా వేసెను. తాను జెప్పుచున్న కథయంతయు నిజమే నని రామశర్మ సాక్ష్యము చెప్పవలయును. పదియేండ్లనుండి మయూరుఁడు తన కొడుకని రామశర్మ ప్రేమ పెంచుకొనెను. ఆప్రేమయంతయు నేఁ డాతని కొడుకుతనము చెడుటతోఁ గూలిపోయినసౌధము వలె రామశర్మకుఁ దోఁచెను. ఎంత చెప్పినను మయూరుఁడు వినక పోవుటచేతఁ దుదకు రామశర్మ యీమాటయే యనెను. "ఓయి మయూరా! నీవలన నేను నా బ్రాహ్మణ్యమును వదలి పెట్టితిని. గంగ నీమీఁద గంపెడాస పెట్టుకొన్నది. చిన్నప్పు డెప్పుడో నీవు సరిగా నెఱుఁగని తలిదండ్రులకై నీకుఁ దెలిసిన తల్లిదండ్రులను మమ్మ వదలిపెట్టెదవా? ఆనాఁడు స్థానాకోడూరులో, మీయొక్క కుటుంబమేమి, నలుబది యేబదికుటుంబము లిట్లు దగ్ధపటలము లయ్యెను. వారందఱు నెవరు ప్రతిక్రియ చేయుదురు? పైగా నీ ప్రతిక్రియావ్యవసాయము బహుళాభ్యంతరములు గలది" యనెను. మయూరుఁ డిట్లనెను. "తండ్రీ! నే నీయభియోగము తెచ్చుటచేత నీవు నాతండ్రివి కాకపోవుదువా? ఆ భల్లాతదైత్యుని ముఖమును, క్రూరదృష్టియుఁ, బది యేండ్లు నన్నిట్లు వెన్నాడుటయేల? నేనుగాక మరియొక్కఁడైనచో, నాసంగతియంతయు మఱచిపోయెడువాఁడే. నన్ను భగవంతుఁడు మఱచిపోనీయలేదు. నాచేత నీప్రతిక్రియఁ జేయించుటకే కదా నన్ను మఱచిపోనీయలేదు. పల్లవచక్రవర్తి

న్యాయము చేయనిచో నాప్రతిక్రియఁ బల్లవచక్రవర్తి మీఁదనే చేసెద" ననెను.

షష్ఠాధ్యాయము

మయూరుని యభియోగపత్రమునుజూచి సార్వభౌముని యుద్యోగస్థు లందరు నవ్విరి. అతనికిఁ జక్రవర్తి దర్శనము కావలయును. ఈ యభియోగపత్రముఁ జక్రవర్తిచేతి కియ్యవలెను. చక్రవర్తిదర్శనము కాలేదు. ఇతఁ డేమి సామంతుఁడా? ఒక దళవాయియా? ఒక పెద యితరరాజుల రాయబారియా? ఒకదళవాయిమీఁద నభియోగము ప్రత్యక్షముగాఁ జక్రవర్తికొసనే చేయవలయును. ఆచక్రవర్తి కనిపింపఁడు.

మయూరుఁడు దినదినము రాజుగారి కోటకడకుఁ బోవుచుండును. వచ్చుచుండును. కోటవాకిట నున్న బంటులందఱు మయూరునకు మచ్చికపడిరి. అతఁడు వారందఱకుఁ దినిపించెను. వారిలో నొకఁడు తాను సార్వభౌమదర్శనము చేయించెద ననె చెప్పెను. చెప్పనేకాని పదిదినములు గడచెను. ఈ పదదినములలో మయూరున కొకసంగతి తెలిసెను. తన చాటుమాటున నచ్చటి యందఱును దన్ను వెక్కిరించుచుండిరి. ఇతఁడొక వెఱ్ఱివానిక్రింద వారందఱు జమకట్టిరి. ఇతఁ డేమి చేయును ?

ఒకనాఁ డొక పెద్ద యుద్యోగస్థుఁడు గొప్పసైనికాధికారివలె నుండెను. అతఁ డొకయుత్తమజాతి గుఱ్ఱముపైనెక్కి మహారాజదర్శనమునకుఁ బోవుచుండెను. అతఁ డనుజ్ఞ లేకుండఁ

గనే మహారాజువద్దకుఁ బోయెను. తక్కినయందఱతనికి వంగివంగి నమస్కారములు చేయుచుఁ దొలగిదారిచ్చిరి. మయూరుఁడతని పేరడిగెను. అతని పేరువీరవర్మ. ఆయనయొక సేనాధిపతి. మయూరుడతఁడు తిరిగివచ్చువఱకు నెదురుచూచెను. అతడుసార్వభౌమ దర్శనముచేసితిరిగివచ్చువేళకు మయూరుఁడు వానికిఁ బోయినమస్కారము చేసెను. వీరవర్మ మయూరునివంకనే చూడలేదు. మయూరునకుఁ దండ్రి చెప్పినది కొంచెము సంస్కృతమేయైనను సంస్కృతములో ధారాళముగా మాట్లాడుశక్తి యలవడినది. మయూరుఁ డిట్లనెను. " ఈ రాజ్యములో న్యాయమే లేదా ? ఒక దళవాయిచేసిన దౌర్జన్యమునకు శిక్షలేదా ? న్యాయము పాలించనికాడికి, న్యాయము పాలింతమన్న వేషము వేయుట యెందులకు? న్యాయపు చట్టములు, పరిషత్తులు మొదలైన కితవవేషము లేందుకు ? అధికారి తనతో సమానుఁడైన యధికారితోనో, తనకంటె నధికునితోనో మాటాడునుగాని, తన కంటెఁ దక్కువవానితో మాటాడరాదా? ధనము లేని, యధికారము లేని మనుష్యుఁడు మనుష్యుఁడే కాఁడా?" యని విజృంభించెను. వీరవర్మ గుఱ్ఱ మెక్కఁబోవువాఁ డాగి "యెవరునీవు? ఏమికావలయు" ననియడిగెను. మయూరుఁడుభల్లాతవర్మమీఁది తన యభియోగమునుగూర్చి చెప్పెను. వీరవర్మ యంతయు విని, వికారముగా నవ్వి మఱల గుఱ్ఱముమీఁద నెక్కెను. గుఱ్ఱము నదలించెను. గుఱ్ఱము ముందడుగువేయు నిముసము నందే చేతిలోని కొరడాకొస మయూరుని మొగమునందు విసరెను. ఆ చబుకుచిల్ల మయూరుని మొగమునందు చళ్ళునదగిలి, వెంటనే యొకపెడ బుసబుసపొంగెను. కన్నుమూసి కన్ను

దెబ్బచు నంతలో వీరవర్మ గుఱ్ఱము రివ్వున నెగిరిపోయెను. మయూరశర్మ బానకుఁ జేయుచునే యుండెను. మొగమున నైనఁ బెట్టుకొనలేదు. అతనికన్నులు నిప్పులు చెఱుగుచుండెను. చుట్టువట్లనున్న యుద్యోగులు, రాజసేవకులు మయూరశర్మను జూచి యొకటే నవ్వులు.

తరువాత కొంతసేపటికి మయూరశర్మ యిట్లనెను. 'ఓయీ! మీ రందఱు తేల నవ్వెదరు? ఏ సార్వభౌముని మీరు సేవించుచుంటిరో యా సార్వభౌముని న్యాయ మిట్లున్నది. న్యాయమనఁగా ధర్మమనఁగా నెఱుఁగని రాజు కొలువు చేయుటకు సిగ్గుపడవలసినది బదు లాహా! సంతోషించుచున్నారు. మీ మనస్సులకుఁ దెలిసిన ధర్మ మిది. 'యథా రాజా తథా ప్రజా' ఆరాజంతఁ న్యాయస్థుడు. అతనిబంటులు మీరింతన్యాయస్థులు. భల్లాతవర్మ యొక్కనిమీఁదనేఁగాదు నాపగ. ఇప్పు డింకొకఁడు చేరినాఁడు. భల్లాతవర్మమీఁద నా తండ్రి పగ; వీరవర్మమీఁద నా వ్యక్తిగతమైన పగ. ఇన్నాళ్ళు రాజదర్శన మగునని వేఁచి యుంటిని. మీలో నిజముగాఁ బల్లవరాజన్నచో నెక్కువ గౌరవము, నభిమానము కల వారుండిరేని, మహారాజున కీ సంగతి తెలియఁజేయుఁడు. కాదంబుఁడైన మయూరశర్మ పల్లవరాజు మీఁదఁ గత్తికట్టినాఁడు. భల్లాతవర్మ వీరవర్మలను నిర్మూలము చేసితీరు' నని పెద్ద పెద్ద యడుఁగులతో మయూరశర్మ నడచి పోయెను. అచట గుమిగూడిన జనమందఱు వానిని బరిహాసము చేసిరి. ఒక రిద్దరి మొగములలోఁ దీక్షత కనిపించెను.

ఆనాఁడు మధ్యాహ్నము, పల్లవచక్రవర్తి పాదసంవాహకుఁడైన యొక సేవకుఁడు చక్రవర్తికిఁబరిచర్యచేయుచుండెను.

ఆయనవద్ద మహామాత్యుఁ డుండెను. చక్రవర్తి యాపరిచారకు నడిగెను. "ఏమిరా! ప్రొద్దుటఁ గోట మొగసాల కేదియో యల్లరిజరిగినదఁట" యని. పరిచారకుఁడు సమాధానముచెప్పెను. "ప్రభూ! యెవఁడో బ్రాహ్మణబాలుఁడఁట. అతఁడిరువదిదినముల నుండి ప్రభువుల దర్శనమునకు వచ్చుచున్నాఁడు. ప్రభు దర్శన మెవ్వరును జేయించలేదు. అతనిది శాతవాహన రాష్ట్రము. అతనిగ్రామము స్థానకోడూరు. పదియేండ్లక్రిందటఁ ప్రభువుల యాటవికసైన్యములు శాతవాహన రాష్ట్రము మీఁద పడి, శత్రుసైన్యమును నిర్మూలించు నపుడు వానితల్లిని, అప్పగారిని నీ సైన్యము మానభంగము చేసి యతని తండ్రిని నఱికి చంపెనఁట. ఈపనిచేసినది భల్లాతవర్మగారఁట! ఆభల్లాత వర్మగారిమీఁద నాతఁ డభియోగపత్రము తెచ్చెను. అతఁడీ సంగతి వీరవర్మగారితోఁ జెప్పెను. వీరవర్మగారు తన గుఱ్ఱపు చెఱుకుతో నతని మొగమునందుఁ గొట్టెను. ఆ బ్రాహ్మణ బాలుఁడు బాధ ననుభవించ లేదు. ఏడువలేదు. చివర కనెను గదా! "మాలో నిజమైన ప్రభుభక్తి కలవారు ప్రభువులతోఁ జెప్పవలయునఁట! కాదంబుఁడైన మయూరశర్మ పల్లవరాజు మీఁద పగబట్టె" నని.

ప్రధానామాత్యుఁ డిది యంతయు వ్రాసికొనెను. చక్రవర్తి విని యూరకుండెను. కొంత సేపటి కతని వయ స్సెంత యుండునని యడిగెను. పదునెనిమిదేం డ్లుండవచ్చునని పరిచారకుఁడు చెప్పెను. చక్రవర్తి మఱల నా బ్రాహ్మణబాలుఁడు వచ్చినచోఁ దనవద్దకుఁ దీసికొనిరమ్మని చెప్పెను.

మయూరశర్మ మఱలఁ గోటగడప త్రొక్కలేదు;

తండ్రికొడుకు లిద్దఱును వారున్న సత్రి మా దినముననే వదలి పోయిరి. వారిప్పటికే కంచిలో నింమమనించుగా రెండునెల లుండిరి. కాంచీనగరమంతయు వారికిఁ దెలియును. వారిరువురుఁ గంచిలో నొకమూల నొక బ్రాహ్మణగృహమున నుండిరి. మయూరుఁడు బసమార్చెను. తనకోసము రాజభటులు వెనుక వచ్చును. తాను గనిపించరాదు. తర్వాతఁ బదిదినములకుఁ దండ్రిని బంపించెను. తాను వెనుకవత్తు ననెను. రామశర్మ వెడలిపోయెను. కొడుకుతో 'నాయనా! భద్రముసుమా' యని చెప్పి వెడలిపోయెను.

పల్లవరాజులది వీరశైవమతము. కాంచీనగరమంతయు శైవమతము. మహాసేనాధిపతి పేరు బుధ్యంకరుఁడు. ఈసేనా పతి పరమశైవుఁడు. జంగమారాధనతత్పరుఁడు. మయూరుఁడు బాలజంగమవేషధారియై యొకనాఁడు బుధ్యంకరుని సౌధ మునకేగెను. అక్కడ నదివఱకే వందమంది జంగములుండిరి. అందఱితోఁ బాటు మయూరుఁడు భోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. బుధ్యంకరుఁడు భోజనము లారంభించువేళ భస్మరుద్రాక్ష ధారియై, పంక్తులవెంబ వచ్చెను. ఉన్న జంగములందఱిలో మయూరుఁడు మిక్కిలి చిఱుతప్రాయము వాఁడు. బుధ్యంకరుని దృష్టి మయూరునిమీఁదఁ బడెను. "స్వామి! తమరి దేగ్రామ" మనెను. మయూరుఁడు తలయెత్తి బుధ్యంకరునివంక నొక నిముసము చూచి నవ్వి యూరకుండెను.

భోజనములైనతరువాత జంగములెవరిదారిని వారు పోయిరి. మహాసేనాధిపతి, యా బాలజంగమునిఁ దనవద్దకు రప్పించెను. మయూరుఁడు సేనాపతితో నిట్లనెను. "మే మనవ

సరముగా మాటాడము. మా శాఖునెలలు శివదీక్షగలదు. దానికేమియు వ్యయము లేదు. దినమునకు వందమంది జంగమారాధన యెక్కడ జరుగునో యాస్థలమందు మా దీక్ష చేయవలయును. మే మీ మాఖునెలలును మాటాడము. ఈ దీక్ష మేముచేయునది లోకకళ్యాణముకొఱకు. దీనికొక నిబంధన యున్నది. ఏ గృహస్థుని బవిత్రముచేయుటకు వానియింట మే మీదీక్షచేయుదుమో, యాగృహస్థుడు మేముప్రతిష్ఠించు శివలింగముముందరఁ బ్రతిదినము రాత్రిపూఁట వచ్చి తన సర్వ వ్యవహారములు మనవిచేసికొని పోవలయును. ఎట్టి రహస్యము లును దాచరాదు. దాచినచో శివుఁడు కుపితుఁడై, యతని యే వ్యవహారమును సాగనీయఁడు. మహాప్రభూ! వందమంది జంగమారాధన నేను జేయలేను. మీరు మహాసేనాధిపతులు. శివునకుఁగూడఁ జెప్పరాని రహస్యములు, రాజకీయములు మీవద్దనుండును. నాదీక్ష మీయింటఁ గొనసాగదు. నేసి సంగతి తమతోఁ జెప్పక తప్పదు గనుక, నామానవ్రత మీ పది మాసములు పరిత్యజించితి” నని తూష్ణీంభావము వహించెను.

బుధ్యంకరునకు బాలజంగముని జూచినంతనే యతఁడే సాక్షాచ్ఛివుఁడనిపించెను. ఆతనివిశాలములైన నేత్రములు, తేజోనిధానమైన ముఖము, దబ్బపండువంటి శరీరము, కండలు తీరిన యవయవములు, బుధ్యంకరునకు శివుఁడు బాలవేషమున వచ్చి నట్లుండెను. ఈ బాలశివయోగికి రాజరహస్యములతో నేమిపని? ఇతఁడు శత్రురాజులు పంపించిన రహస్యచారుఁడా? పల్లవుల కప్పుడు బృహత్పలాయనులతో, నానందులతో యుద్ధములు

జరుగుచుండెను. ఆనందులుకాని, బృహత్పలాయనులుగాని, పల్లవచక్రవర్తుల నెదిరించునంత సామంతులు కారు. ఇక్ష్వాకులు మున్నే చిదికిపోయిరి. ఇతనిని జూచినచో, నితఁడాంధ్రుఁడు కాఁడు. ఇక్ష్వాకులు, బృహత్పలాయనులు నాంధ్రులు. ఒకవేళ నిజముగా గృహపతి యూదీక్షాపరునిచేతఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన శివలింగము నెదుట నా రహస్యములు చెప్పవలయునేమో? ఆ రహస్యములు మఱియెవరు విందురు? ఒక్క యీ బాలజంగము వినును దానివలన నష్టమేమి? ఈ బాలజంగముతో నెవ్వరు మాటాడరు. అతఁడెవ్వరితోను మాటాడఁడు. వలసినచో రహస్యములు దాటిపోకుండుటకుఁ గట్టుదిట్టములు చేయవచ్చును.

బుద్ధ్యంకరమహాసేనాధిపతి యిన్నివిచారించి బాలజంగమును "స్వామీ! మీ దీక్ష మాయింటఁ గొనసాగించుకొనవచ్చును. పరమశివునియెదుట నివేదింపరాని రహస్యములుందునా" యనెను. మయూరుఁడు మఱి యిట్లనెను. "ఓ యీ మావయస్సు చూచుచుంటిరిగదా! మేము బాలురము. మాకిది యొక సాధన. మేమొక శత్రురాజుల చారుల మను ననుమానము తగులవచ్చును. మామీఁద మీ రాజాధికారములు ప్రయోగింపరాదు. నే నాలుగు నెల లిచటనుందు నను నమ్మకము లేదు. ఈ దీక్షాసమయములో నేదైన శివాపచారము నామనస్సులో నేను జేసినచో, దీక్షావ్యత్యయ మేదైన జరిగినచో దీక్ష వెంటనే పరిత్యజించి మేము మావారిని జేరెద" మనెను. బుద్ధ్యంకరుఁ డంగీకరించెను. ఆ మఱునాఁడే మయూరుఁడు దీక్షాప్రవేశము చేసెను. ఆ దీక్ష కేమియుఁ బెద్దబ్రయత్నము లేదు.

ఏకాదశరుద్రాభిషేకము, పదికొబ్బరికాయలుకొట్టుట. ఇదియే యారంభము. బాలజంగము దివాభోజనము చేయఁడు. రాత్రి పూఁట గంటసేపు శివలింగ మెదుటఁ గత్తిసాము చేయును. వీరశైవదీక్షలు పలురకములు. అందులో నిదియొకటి కావల యును.

బుధ్యంకరుఁడు దినదినము రాత్రులందు బాలజంగమ ప్రతిష్ఠితశివలింగపురోదేశమునఁ దన దినచర్యయంతయుఁజెప్పు చుండెను. ఆసమయమున మయూరుఁడు దూరముగాఁ బోయి సర్వాంగాసనముమీఁద నుండును.

సప్తమాధ్యాయము

బుధ్యంకరమహాసేనాధిపతి దినదినము బాలజంగమ ప్రతిష్ఠితశివలింగము నెదుట నైసందినమైన తన సర్వవ్యవహార ములుచెప్పుచుండఁగా మయూరుఁడు దూరమేగి, యోగనిష్ఠుఁడై యుండును. పదిదినములు గడుచువఱకు మహాసేనాధిపతి కా యనుమానమే తీరిపోయెను. "హరా! త్రిపురహర! మహా దేవ! జగదనుభావ! ధూర్జటి! పాలితకిరీటి! దినదినము నా ప్రవర్తన నీయెదుట మనవి చేసికొనుచుంటిని. ఇందుఁ దప్పు లున్న సైరింపుము. నన్ను న్యాయమార్గమునఁ బాలింపుము. నాహృదయములోని కల్మషమును గడిగివేయుము." ఇవి పదునొకండవనాఁడు బుధ్యంకరుఁడు నాఁటి తన ప్రవర్తనశివుని యెదుటఁ జెప్పి, చివర కనినమాటలు. బుధ్యంకరునకునిది యొక

దీక్షయయ్యెను. బుధ్యంకరుఁడు మహాసేనాధిపతియైనను వీర శైవుఁడైనను బూర్వ మతని వీరశైవమునందు నాధ్యాత్మిక ప్రవృత్తి లేకుండెను. ఈ బాలయోగి నిర్మమత, యతని వైరాగ్యము, నతని మౌనము, వీరిని జూచినంతనే బుధ్యంకరునకుఁ దనయాత్మలో వెదకికొనుట యను గుణ మలవడినది. అతనికిఁ గ్రమక్రమముగా శివునకును, బాలయోగికిని భేదము లేదనిపించెను. ఆ శివలింగము స్థావరము, ఈ శివయోగి జంగమము; మహాసేనాని మనస్సులో నిరువురకు నవినాభావసంబంధము లేర్పడెను. మహాసేనాపతి పద్మాసనమో, మఱియొక యాసనమో వేసి కూర్చుండిన మయూరశర్మ నగ్గరఁగూడఁ దనరహస్యములు చెప్పనారంభించెను. ఈయోగి యేకభుక్తము. అతఁడు శరీరమునందుఁ గృశించెడు. బుధ్యంకరున కదియొక యాశ్చర్యమయ్యెను. బాలయోగిని బుధ్యంకరుఁడొక పరీక్ష చేసెను. ఒక సైనికుఁడు కోపముతో వచ్చి బాలయోగిని దీక్ష్ణముగాఁ జూచి "యోగీ! నీవు బృహత్పలాయనుల రహస్యచారుఁడవు. నీ సంగతి మాకుఁ దెలిసినది. ఇదిగో శిక్షననుభవింపు" మని తన చేతిలోని పిడిబాకు రివ్వున మయూరుని మీఁదఁ బ్రయోగించెను. ఆబాకు మయూరుని భుజమునకు బెత్తెడెడముగాఁ బోయి, వెనుకనున్న గోడలో గ్రుచ్చుకొనెను. మయూరుఁడు కదలలేదు. కనుతెప్ప మూయలేదు. వెంటనే కన్నులుమూసికొని సమాధిగతుఁ డయ్యెను. చాటుననుండి యీ ప్రయోగము బుధ్యంకరుఁడు చూచుచుండెను. బాలయోగి నైశ్చల్య మాతని కచ్చెరువు గొలిపెను. మయూరుఁడు భగవంతుఁడే యయ్యెను. తర్వాత మూఁడునెలలు గడచెను. మయూరుఁ డొకదినమున

బుద్ధ్యంకరునితో నిట్లు చెప్ప మొదలిడెను. "అయ్యా! మహా సేనాధిపతి! నాదీక్షకుఁ బ్రత్యవాయము కలిగెను. అయ్యా! మనస్సు చెడ్డదిగద! కడచినరాత్రి నా మనస్సు పరమశివునిదాటి పెఱయూహాలు పోయె" ననుచునే మయూరుని కన్నుల వెంట బొటబొట నీరుకారెను. "అయ్యా! మా దొక కుగ్రామము. నా తల్లిదండ్రులు నన్ను వివాహము చేసికొమ్మని బలవంత పెట్టిరి. నే నిల్లువదలి వచ్చి యొక గురూపదిష్టమైన యీ దీక్షఁ బొందితిని. ఏ యితరభావము వచ్చినను నష్టము లేదు. ఆ వివాహ సంబంధమైన యూహలు నా మనస్సులోనికి రాఁగూడదు. అది యీ దీక్షాభంగము. నాదీక్ష చెడినది. ఓయీ సేనాపతి! నేను వెడలిపోవలెను. మఱికొంతకాలము గడచినతరువాత, వేఱొక చోట మఱియొక ప్రయత్నము చేయవలయును. నీ రహస్యములు నాతోఁ జెప్ప మనలేదు. నీవే నాతోఁ జెప్పుచు వచ్చితివి. మనోలక్షణమువలన నానాంశములు కొన్ని నాకు జ్ఞాపకమున్నవి. అందులో నొక్కరహస్యముకూడ, నాయాత్మలింగముమీఁద సాక్షిగాఁ జెప్పుచున్నాను. ఇతరులకుఁ దెలియనీయను. నేను బృహత్పలాయనులకుఁ గాని యానందులకుఁగాని రహస్యచారుఁ డనుగాను; నే నొక దీనుఁడను. నా బాధ నేను పడుచుంటిని. నీకు విశ్వాసమున్నచో నన్ను వదలివేయుము. లేనిచో నన్ను బందీని చేయుము."

బుద్ధ్యంకరుఁ డీ మాటలు వినినంతనే, బాలయోగికి సాష్టాంగనమస్కారము చేసెను. "ఓయి స్వామీ! యీ వయసున నీకున్న శివభక్తిలో నా వయసున నాకు శతాంశము లేదు. నీ వొకవేళ నాశత్రురాజుల రహస్యచారుఁడవే యను

కొనుము. నీవు రాజునకుఁ జేయఁగల యాపదయుండదు. నీవిచ్చ వచ్చినన్నాళ్లు నాయింటనుండ వచ్చును. కానిచో యథాచ్ఛందముగఁ బోవచ్చు" ననెను. మయూరుఁడు మఱల నిట్లనెను. "అయ్యా! మహాసేనాపతీ! నీ మాటలనుబట్టి బృహత్పలాయనుల, యానందుల భయము మీకు లేదు. మీరుత్తరభారతమునుండి దక్షిణాపథముమీఁద దండయాత్ర వచ్చుచున్న సముద్రగుప్తునిమీఁద సమూహముగా నెదురుపోవుచున్నారు. సాలంకాయనరాజులు దక్షిణాపథరాజుల నందఱును గలసి కట్టుగా నుండుఁడని మీ కభ్యర్థనఁ బంపించిరి. నాకు రాజకీయ విషయములు తెలియవు కాని నామనస్సులోని కొకయూహ వచ్చినది. ఈసమయము చూచుకొని మఱియొకఁడెవఁడైనను మీ పల్లవరాజ్యము పొలిమేరలమీఁద దాడి వెడలవచ్చును. మీరు సముద్రగుప్తు నెదిరించుటలోఁ బ్రయత్నపడుదురు. మీ సైన్యములన్నియుఁ దదభిముఖముగా నుండును. ఏ చిన్నవాఁడైయు గాఁడైనను, బరిమితసంఖ్యాకులైన దోపిడిగాండ్రతో మీ పల్లవరాజుయొక్క రాజ్యపు పొలిమేరయూళ్ళు దోఁచుకొన వచ్చును రాజులు మిక్కిలి దురాగ్రహులు. వారివలన నెవ్వని కపకారము జరుగునో తెలియదు. ఎవఁడు తన పగతీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించునో తెలియదు. నా కిది యాశ్చర్యముగా నున్నది. సంసారము వదలి వైరాగ్యము పొంది, శివపాదము లాశ్రయించిన నాకు నీవలన నెంతరాజకీయజ్ఞానము కలిగినది" యని మయూరుఁడు చిత్రవిచిత్రముగా నవ్వెను.

మయూరుఁ డానాఁటి సాయంతనముననే వెడలిపోయెను. మయూరుని కాంచీనగరములోని కొందరు గొప్పయుద్యో

గను తెలుసుకొందురు. అతఁడు మయూరుఁడని యెఱుఁగరు. మహా సేనాధిపతి యింటిలో శివదీక్షఁ బొందిన యొక బాలయోగిగా నెఱుఁగుదురు. కాంచీనగరముయొక్క దుర్గద్వారమునుండి వెడలి బయటికిఁ బోవుటకు తన్నియమితాధికారి యనుజ్ఞయుండ వలయును. తత్కార్యాధికారి మహాసేనాపతియింట నీ బాల యోగిని రెండుమూఁడుసారులు చూచెను. బాలయోగి కాంచీ పురమహాదుర్గద్వారము నతిక్రమించువేళ నతని యెదుట నదృష్టవశమున నా యధికారి కనిపించెను. ఆ యధికారి బాల యోగికి నమస్కారము చేసెను. దుర్గద్వారరక్షకులు బాల యోగి నడ్డగించలేదు.

తరువాత రెండునెలలకు నొక పదునెనిమిదేండ్ల బాల కుఁడు రెండువందలమంది సైన్యముతోఁ బల్లవరాజుల గ్రామ ములు దోఁచుచుండె ననియు, వారు శాతవాహనరాష్ట్రమున నున్న కొండలలో దాగియుండి, తెలియకుండ నెప్పుడో యూళ్ళమీఁద వచ్చిపడి యూళ్ళమీఁదఁ గప్పము తీసికొందు రనియుఁ బల్లవచక్రవర్తికి వార్తలు వచ్చెను. ఈవార్తలు నాలుగైదునెల లదేపనిగా వచ్చెను. మఱియొకవార్త, స్థానా కోడూరు చుట్టుపట్లనున్న పాతిక గ్రామములు పల్లవరాజులకుఁ గప్పముకట్టుట మానివేసెను. స్థానాకోడూ రొక కోట యయ్యెను. ఆ గ్రామముచుట్టును బూర్వమున్న ప్రాకారపు గోడ బలిష్ఠము చేయఁబడెను. ఆ గోడచుట్టును పెద్ద కందకము త్రవ్వఁబడెను. ఆయూరు కెలన నొకవాఁగుండెను. ఆ వాఁగు కందకములోనికి మలచఁబడెను. ఆయూరున కొక యోజనము మేర మహాతటాకముండెను. ఆ తటాకము నిత్య జలభరితముగా

నుండెను. ఆ తటాకములోని నీరు వాగులలోనికిఁ బ్రవహింపఁ జేయఁబడెను. ఆచెఱువుకట్ట నాలుగేనుఁగులు నడిచిపోఁదగినంత మేర తెగగొట్టఁబడెను. ఈమహాజలమంతయు స్థానాకోమారు నకు దిగువనున్న మఱియొక మహాతటాకములోనికిఁ బ్రవహించు చుండును. ఈ ప్రవాహమువలన స్థానాకోమారు చుట్టుననున్న కందక మెడ తెగని మహాసముద్రమువలె నుండెను. ఈ దోపిడి సైన్యము పల్లవేంద్రనగరములమీఁదఁ బడును. అచ్చటి యాయుధభోజనసామగ్రులును, ధనమును దోఁచుకొని పోవు దురు. పల్లవేంద్రనగరములనఁగాఁ బల్లవరాజుల యధికారస్థాన ములు. ఇప్పటి జిల్లాగ్రామముల వంటివి. తాణాలవంటివి. అవి రాజాధికారమునకుఁ గూడలులు. దేశము చిన్నచిన్ననాడులుగా నుండును. ఒక్కొక్కనాడునఁ బదిగ్రామము లుండవచ్చును. ఇట్టి పది పదునొకొండునాడులు కలిసినచో నొకరాష్ట్రమగును. ఒకనాడునకు నొక పెద్దగ్రామము పల్లవేంద్రనగరము. ఒక రాష్ట్రమునకు నొకపల్లవేంద్రమహానగరము. రాజభాగము పదిగ్రామములది పల్లవేంద్రనగరమునకుఁ బోవును. అచ్చటి నుండి పల్లవేంద్రమహానగరమునకుఁ బోవును. పల్లవేంద్ర మహానగరములనుండి సంవత్సరమునకు రెండుసార్లు కాంచీ నగరమునకుఁ బ్రోగుచేసిన కప్పమంతయు రెండువందల సేన సహాయముగాఁ దీసికొనిపోఁబడును. ఇట్టి పల్లవేంద్రమహానగర ములు శాతవాహనరాష్ట్రమునఁ బదియున్నవి. పల్లవేంద్రనగర ములు నూటపాతికపైని నున్నవి. పల్లవేంద్రనగరమున రెండు వందలమంది రాజసైనికు లుందురు. పల్లవేంద్రమహానగరమున వేయిమందియుందురు. ఈ దోపిడిగాని యధీనములో మూఁడు

నాడు లప్పుడే చేరినవి. ఈ మూఁడు పల్లవేంద్రనగరములలో నున్న యీయాఱువందలమంది పల్లవసేనలో, వందమందయే నిజమైన పల్లవులసేనలోనివారు. తక్కిన యెదువందలమందియుఁ దత్ప్రాంతీయులై యీ సేనలోఁ జేరినవారు. వారందరు మయూరుని సైనికులైరి. ఇప్పుడు మయూరుని సైన్యము వేయి మంది.

కాంచీనగరమునుండి నిరాళి యను పల్లవేంద్ర మహానగరాధికారికి నాదోపిడికాండ్ర నరికట్టవలెనని యాజ్ఞవచ్చెను. వైజయంతీనగరములో ఒదువేల పల్లవసైన్య మాండెను. అందులో వేయిమంది నిరాళాగ్రామమునకు వచ్చిరి. నిరాళా మహాగ్రామమునందలి వేయిమందియు నీవేయిమందియు స్థానాకోడూరుమీఁదికి బయలుదేరిరి. స్థానాకోడూరునుండి నిరాళకు నైదుదినముల ప్రయాణము. ఈరెండువేల సైన్యములో నాల్గు వందలమంది శాతవాహనరాష్ట్రియులు. వీరిలో మూఁడు వందలమంది వైజయంతీనివాసులు. ఈ నాలువందలమందియు నాలుగు దళములు. ఈ దళములయొక్క యధికారులు శాతవాహనరాష్ట్రియులుకారు. ఈ రెండువేలమంది స్థానాకోడూరును ముట్టడించిరి. ఈ శాతవాహనరాష్ట్రియులైన నాల్గు వందలసేనయుఁ దమకు శాతవాహనరాష్ట్రియుఁడే యధికారిగా నుండవలయునని యొకవిప్లమును లేవఁదీసిరి. దీనితో రెండు దినములవఱకు స్థానాకోడూరు ముట్టడి యారంభింపఁబడలేదు. ఈ రెండుదినములలోఁ బల్లవేంద్రమహానగరాధిపతికి నొక వార్త తెలిసెను. స్థానాకోడూరులో నెవ్వరును మనుష్యులు లేరు. లోపల నేవలేదు. కోటతలుపు లూరకే వేసియున్నవి.

నిరాటంకముగాఁ గదిసిపడవలమీఁదఁ గొంత సైన్యముపోయి, ప్రాకారపుతలుపులు వ్రేసి, లోనఁ జూచిరి. ఊరిలో నొక్క పురుగు లేదు. అతఁడు కొంచెముసాధువు. ఆవట్టియూరు తగులఁబెట్టి యేమిలాభము? మఱలఁ దన సైన్యముతోఁ దిరిగిపోయెను. ఈ తిరిగిపోవుటలోఁ దన రెండువేల సైన్యములో రెండు కక్షలేర్పడెను. శాతవాహనరాష్ట్రియులకుఁ బల్లవుల దళవాయుల క్రింద నుండుటకు నిష్టములేదు. వీరేశ్వరుఁ డయ్యల్లరి యేల నని యా నాలువందలమంది నొక శాతవాహనరాష్ట్రియుఁడైన దళవాయి క్రిందనే యుంచెను. ఏమి జరుగుచున్నదో యెవ్వరికిఁ దెలియలేదు. మఱి నాలుదినములకు సైన్యమంతయు నిరాశానగరముచేరెను. అప్పటికి సైన్యము నిరాశానగరము వదలి పదునేనుదినము లయ్యెను. ఆనగరము కొద్దిలో నొకచిన్న దుర్గము. సామాన్యముగా ముట్టడించుట లేదు. వీరేశ్వరునకు నిరాశాదుర్గము ముట్టడించవలసి వచ్చెను. లోన వేయిమంది సైనికులుండిరి. దుర్గరక్షణ కన్నికట్టుదిట్టములు చేయఁబడి యుండెను. మయూరుని సేన యంతయు లోనఁ జేరెను. ఈ మయూరుఁ డెవఁడో యూహించుఁడు. అతనికి రాజరహస్యము లన్నియుఁ దెలియును. అతనికి రహస్యచారు లుండిరి. వీరేశ్వరుఁడు నిరాశానగరమును వదలిన మఱునాఁడే మయూరుఁడు నిరాశానగరము నాక్రమించుకొనెను. వీరేశ్వరుఁడు చక్రవర్తికి వార్తఁ బంపెను.

అష్టమాధ్యాయము

తిరిగి వచ్చునరికి నిరాళానగరము మయూరుని యధీనములో నున్న దనుటతోనే వీరేశ్వరుని సైన్యములోని శాతవాహనరాష్ట్రీయులు వీరేశ్వరునియాజ్ఞల నుల్లంఘించిరి. వీరేశ్వరుఁడు నగరము ముట్టడివేయవలయునా, వలదా యనుప్రశ్న పుట్టెను. పల్లవసైన్యమునకుఁ జుట్టుపట్ల గ్రామములలో మంచి తీర్థము పుట్టలేదు. పల్లవసైన్యము ధార్ష్ట్యముచేసినచో శాతవాహనరాష్ట్రీయులైన సైన్యముతో యుద్ధము తప్పనట్లయ్యెను. అప్పుడు కోటలోని సైన్యముకూడ బయటకువచ్చి, శాతవాహనరాష్ట్రీయుల నాదుకొనునట్లు కనిపించెను.

వీరేశ్వరుఁడు నాలుగైదుపల్లవేంద్రనగరములకువార్తల బంపించెను. చక్రవర్తికింకొకవార్తఁ బంపించెను. ఏవార్తయును జేరినట్లు లేదు. మయూరుని రహస్యసైన్యము సర్వమార్గముల నరికట్టెను. ఆ రహస్యసైన్యము వీరేశ్వరుని వార్తాహారుల నెచ్చటివారి నచ్చట నఱికివేసిరి. నిరాళానగరమునందలి పల్లవసైన్యమునకుఁ దిండిలేకపోయెను. ఇట్లు మూఁడుదినములు గడచినంతనే పల్లవసైన్య మెచ్చటి వారచ్చటఁ బాఱిపోఁజొచ్చిరి. వారముదినములలో నిరాళానగరమునఁ బల్లవసైన్యము లేదు. వీరేశ్వరుఁడు మిగిలిన సైన్యమును వెంటఁదీసికొని వైజయంతికి బయలుదేరెను. శాతవాహనరాష్ట్ర పరిసరరాష్ట్రములకు వైజయంతీనగరము సార్వభౌమాధికారస్థానము. అచ్చటికిఁ బోయి వీరేశ్వరుఁ డచ్చటి మహాధికారితో జరిగినసంగతి యంతయు

విన్నవించుకొనెను. ఆ యధికారి వీరేశ్వరునిమీఁద మండిపడెను. "నీవు స్థానాకోడూరు మీఁదికిఁ బోవుచున్నపుడు నిరాశానగరము నరక్షకముగా నేలగావించితి"వని కోపపడెను. కాని వీరేశ్వరుడు నిరాశ నరక్షకముగా నుంచలేదు. కొంత సైన్యము నుంచియే పోయెను. కాని వారు మయూరుని సైన్యముముం దాగలేకపోయిరి. పట్టణప్రజలందఱు మయూరుని పక్షమైరి. లోనున్న కొలఁదిమంది పల్లవసైన్యముఁ జేయునది లేకపోయెను.

ఈసారి పల్లవచక్రవర్తికిఁ బెద్దవార్త వెళ్ళెను. ఇపుడు పల్లవచక్రవర్తి కాంచీనగరములో లేఁడు. ఆయన వేంగిపురము నందుండెను. పల్లవచక్రవర్తి మహాసైన్యము లన్నియు వేంగీ నగరపరిసరములలో విడిదిచేసి యుండెను. సముద్రగుప్తుని దండయాత్ర కెదురుచూచుచుండెను. ఈ సమయములో శివస్కందవర్మ, మయూరునిమీఁదికి సైన్యము నెట్లు పంపించగలఁడు? పంపించినచో నెవరిని బంపించవలయును?

ఒకనాఁడు శివస్కంధవర్మ తా నొంటరిగాఁ గూర్చుండెను. 'ఇతఁడు కాదంబుఁడైన మయూరశర్మయా?' అప్పుడాయన పాదసంవాహకుఁడైన తొలినాఁటి సేవకుఁడు దగ్గరనేయుండెను. అతఁ డిట్లనెను. "మహాప్రభూ! ఆబ్రాహ్మణబాలుఁడే యైయుండవలయును. అతఁడు వీరవర్మమీఁద, భల్లాతవర్మమీఁదఁ బగఁ బట్టెను. ఆయనకుఁ దమమీఁదఁ బగయేమున్నది? ఆయనకు న్యాయము జరగలేదని కోపముతో నిట్లు చేయుచుండెఁ?" ననెను. అపుడు చక్రవర్తి మఱల నిట్లనెను. "ఓయూ! యతఁడు మంచి సాహసుఁడే కాఁడు. సైనికశిక్షణ పొందినవాఁడుకూడను.

గొప్పసేనానాయకున కుండవలసిన లక్షణములు కలవాఁడు. యుద్ధనీతి విశారదుఁడు. అటువంటివాఁడు మన సేనానాయకులలో నెవ్వఁడును కనుపించఁడు. అతని రహస్యచారభావము నా కాశ్చర్యము గొలుపుచున్నది. మన సైనికులు పోయి ముట్టడించువఱకు స్థానాకోడూరులోఁ బురుగు లేకుండఁ జేసెను. అరక్షితమైయున్న నిరాశపట్టణము నాక్రమించెను. వార్తాహరులను జేరనీయఁడు. అతని వయస్సెంత యని చెప్పితివి?” అనఁగా సేవకుఁడు పదునెనిమిదేండ్లకన్న నెక్కువ యుండ దని చెప్పెను. చక్రవర్తి వానిమీఁది కెవరిని బంపుదమనెను. సేవకుఁడు “స్వామీ! వీరవర్మగారిని బంపినచో బాగుగా నుండును. ఇతఁ డానాఁటి కుఱ్ఱవాఁడని వీరవర్మగారితోఁ జెప్పినచో వానిని గెలువవలయు నను పట్టుదలకూడ వీరికుండును. తరువాతఁ బ్రభువులచిత్త”మనెను. చక్రవర్తి వాఁడు చెప్పినమాట బాగుగానున్నదనుకొనెను. వీరవర్మకుఁ గబురంపెను. వీరవర్మ వచ్చెను. చక్రవర్తి నవ్వి, “విన్నావయ్యా సేనాపతీ! యేడాదిక్రింద నొక బ్రాహ్మణబాలుఁడు భల్లాతివర్మమీఁద నభియోగము తేగా మన సేనాపతులలో నెవరో యొకఁడు వాని మొగముమీఁదఁ గొరడాతోఁ గొట్టెనఁట. అతని కెవ్వరును మా దర్శనము చేయించలేదఁట. ఇప్పుడతఁడు శాతవాహనరాష్ట్రమునఁ జిన్నచిన్నదుర్గములన్నియు స్వాధీనము చేసికొనుచుండె” ననెను. వీరవర్మకు సర్వము జ్ఞాపకము వచ్చెను. ఆకొట్టినది తానేయని చెప్పలేదు. అంతఁ జక్రవర్తి మఱల నిట్లనెను. “నాలుగువేల సైన్యముతో నిన్నతనిమీఁదికిఁ బంపవలయు ననుకొనుచున్నాము. అచ్చటికిఁ బోయి వెలియుద్ధము చేయవలయునో, దుర్గమునే ముట్టడింప

వలయునో నీవే సరుకొనవలయును. నే నిప్పుడా చిన్నవిషయమునుగూర్చి యాలోచించుటకు వీలులేదు. నేఁడే ప్రయాణమైరా" మ్మనెను.

ఎనిమిది వందలమంది యాశ్వికులు, నాల్గువేల పదాతులు, వెంటరా వీరవర్మ శాతవాహనరాష్ట్రమునకుఁ బయనము కట్టెను. పదాతిసైన్యము వెనుక వచ్చుచుండెను. అశ్వికులు ముందుఁ బోయిరి. పదాతిసైన్యముకంటె నాశ్వికసైన్యము శాతవాహనరాష్ట్రపరిసరములు నాల్గుదినములు ముందుగాఁ జేరెను.

అందొకచోట వీరవర్మ యాశ్వికదళమునుంచి పదాతిసైన్యముకొఱకెదురుచూచుచు మయూరునిసైన్య మెచ్చోట నున్నదో కనుగొనుటకు గూఢచారులను బంపించెను. గూఢచారులు రెండుదినములలోననే వచ్చిరి. మయూరుఁ డెచ్చట నున్నాఁడని చెప్పుటకు వీలు లేదు. స్థానాకోడూరులో లేఁడు, నిరాశాగ్రామమున లేఁడు. నిరాశకోట కోటగా లేదు. అచ్చట దుర్గద్వారము తీసివేయఁబడెను. పల్లవనగరములన్నియుఁ జూచి వచ్చిరి. ఏ నగరమునను బూర్వపురక్షణ లేదు. అన్నినగరముల యొక్క ప్రాకారపుగోడలు నిర్మూలింపఁబడియుండెను. వీరవర్మ కిది యాశ్చర్యమువేసెను. వచ్చిన గూఢచారులు మయూరుని సైన్య మిఱువదివేలుండెనని యొకఁడు, పదివేలని యొకఁడు, పదునేనువేలని యొకఁడు. వీరవర్మ యాశ్చర్యపోయెను. తాను గొరడాతోఁ గొట్టిన కుఱ్ఱవాఁడా వీఁడు. చక్రవర్తి తన్నె యాతని మీఁదఁ బంపించెను. ఇంతతక్కువగానున్న యతని సైన్యమెంత తక్కువగానున్నను నాలుగువేలుండకపోదుగదా! అట్టిసేనాధిపతి శిక్షణ మెంతగట్టిదో! తా నిప్పు డేమి చేయవలయును? శత్రు

సైన్య మీ చోటనున్నదని తెలిసినచోఁ దానుపోయి యుద్ధము చేయవచ్చును. ఈకోట ముట్టడింపవలయునన్నచో ముట్టడించి వచ్చును. చివరకు వీరవర్మ యిట్లనుకొనెను. తాను వైజయంతికిఁ బోవును. అచటనుండి పల్లవేంద్రనగరములను మఱలఁ గట్టుదిట్టములోనికిఁ దెచ్చును. పల్లవేంద్రనగరములు పోయి చూచెను. ఆ నగరముల ప్రాకారములు మఱల బాగుచేయించి, కోటతలుపులు వేయించి ప్రతినగరమున నాల్గువందలమంది సైనికుల నుంచెను. చివరకు వీరవర్మకు మిగిలినది తన యెనిమిది వందలమంది యాశ్వికులే. ఈలోపుగాఁ జెల్లాచెదరైన పల్లవ సైనికులు మూఁడువేలమంది వీరవర్మను వచ్చి యాశ్రయించిరి. ఈ మూఁడువేల సైన్యమును, ఎనిమిదివందల యాశ్వికులును వెంటరా, వీరవర్మ వైజయంతీపురాభిముఖుఁడయ్యెను.

వైజయంతీపురము మహానగరము. అర్ధయోజనము మేర పొడుగు, నర్ధయోజనము మేర వెడల్పుగల పట్టణము. ఈపట్టణ మొక పర్వతము క్రిందిభాగమునఁ బ్రాగ్దిశయందున్నది. కోట కొండమీఁద నుండెను. దుర్గమును బట్టుకొనుట సాధ్యమైన పని కాదు. తన నాల్గువేల సైన్యము వైజయంతిలోఁ జేర్చినచో మయూరుని యాటలు సాగవు.

వీరవర్మకు మఱియొక పట్టుదల హెచ్చెను. మయూరు నకుఁ డా నెదురుపడవలయును. అప్పుడు మయూరు నేమిచేయవలయునో చూడవలయును. చక్రవర్తి తనతో నన్నమాటలు తనకుఁ గత్తిపెట్టి పొడిచినట్లుండెను. వీఁడెవఁడో యూరుపేరు లేని బాలుఁడు. తాను గొప్పసేనాపతి. చక్రవర్తివలనఁ దన కింతటి పరాభవమా ? తీరా, తాను సైన్యము నడుపుకొనివచ్చినచో,

తా నెదురుపడలేని పిఱికిపంద. వీఁడొక మహావీరుఁడు. చక్రవర్తికిఁ దనపరాక్రమ ఋజువుచేయును. అప్పుడే తెలియును జక్రవర్తికి. ఎందుకుఁ గొఱగాని యొకబాలుని బురస్కరించుకొని సేనాపతి నధిష్ఠింపించుట న్యాయము కాదని.

వీరవర్మ తన సైన్యముతో వైజయంతికిఁ బోయెను. వైజయంతికిఁ బోవునప్పటికి నతనికిఁ దెలిసెను. వైజయంతీదుర్గము మయూరాసుని యధీనములో నుండెను. వీరవర్మ దుర్గమును ముట్టడి వేయవలసివచ్చెను. లోపలనెంత సైన్యమున్నదో వీరవర్మకుఁ దెలియలేదు. పట్టణవాసు లెనిమిదివేల సైన్యమున్నదని చెప్పుచుండిరి. వీరేశ్వరుఁ డేమయ్యెను ? వైజయంతి దుర్గాధిపతి యేమయ్యెను ? పల్లవసైన్యమే యించుమించు గామూఁడువే లుండవలయును. అది యేమయ్యెను ? పట్టణప్రజల నెవ్వరి నడిగినను "నా సైన్య మేమైనదో మాకుఁ దెలియదు ఒక దినమునఁ బెద్ద సైన్యముతో మయూరాసుఁడు వచ్చెను. వచ్చిన వెంటనే కోటతలుపులు తెఱువఁబడెను. ఈ సైన్యమంతయు నిరాటంకముగా లోనికిఁ బోయెను. లోపలనున్న కొలఁదిమంది పల్లవసైన్యమును వీరు హతమార్చి" రని చెప్పిరి. తక్కిన సైన్య మేమయ్యెనని యడుగఁగా దుర్గాధిపతియు, వీరేశ్వరుఁడును మయూరాసునిమీఁదికి యుద్ధమునకుఁ దీసికొనిపోయిరని చెప్పిరి. ఎచ్చటకు ? ఎచ్చటకో తెలియదు. వైజయంతిలో మయూరాసుఁడున్నాఁడా? ఉన్నాఁడో లేఁడో యెవ్వరికిఁ దెలియదు. వీరవర్మ కిదియంతయు నొక యింద్రజాలముగాఁ గనిపించెను

వైజయంతీదుర్గమును వీరవర్మ ముట్టడించెను. మఱు నాఁడు ముట్టడి ప్రారంభము చేయును. ఆరాత్రి కొలఁదిమంది

సైనికులు జాగ్రతగా నుండిరి. తక్కిన వారందఱు నిద్రపోవుచుండిరి. నాఁటిరాత్రి మేఘములుపట్టి ప్రళయవర్షము కురియ నారంభించెను. ఈ సైనికులందఱు పోయి పట్టణములో గృహస్థుల యిండ్లలోఁ దల దాచుకొనఁ బోయిరి. అశ్వికులు తమ గుఱ్ఱములను గృహస్థులయొక్క పశువుల సావడులలోఁ గట్టివేసి, తాము వీలైనచోట్ల దుప్పటులు కప్పికొని పరుండిరి. తెల్లవారలుఁ బ్రళయమైన గాలులు, ప్రళయమైనవాన.

తెల్లవారి చూచుసరికి నే సావడిలోఁ గట్టివేసిన గుఱ్ఱమును గనుపించలేదు; కొందఱాశ్వికులు తమ గుఱ్ఱములవద్దనే పరుండిరి. వారి శరీరములు తలలు తలలుగా, మొండెములు మొండెములుగా నఱుకఁబడియుండెను. ఒక్క సైనికుని యాయుధము వానియొద్ద లేదు. కత్తులు, డాళ్లు నన్నియు నపహరింపఁబడెను. పొద్దుటనే వాన వెలిసినది. ఈ మూఁడువేల సైన్యము మఱల సమకూడినది. ఆ రాత్రి కోట ముట్టడిచేయుటకు వలసిన సాధనములు, నిచ్చెనలు, గొలుసులు, త్రాళ్లు మొదలయిన సామగ్రి యంతయు నొకచోటనుంచి, దానిచుట్టును వందమంది సైనికులను గాపుంచిరి. వారిలో నొక్కఁడును కనిపించలేదు. అనేకపల్లవసైనికుల నఱుకఁబడిన శరీరములు గ్రామములో నెచ్చటఁబడిన నచ్చట, సైన్యముతీర్చిన బయలున నెచ్చటఁబడిన నచ్చటఁ గనిపించెను.

వీరవర్మ కేమిచేయవలయునో తోఁచలేదు. అతఁడూరకే నిప్పులు గ్రక్కుచుండెను. ఇంతలో వేయిమంది సైన్యము యుద్ధసన్నద్ధమై కొండమీఁది దుర్గద్వారము తెఱచుకొని వచ్చి వీరిమీఁదఁబడిరి. ఈ మూఁడువేల సైన్యములయొక్క హాహారవ

ములు మింటి కెగసెను. చాలమంది సంహరింపఁబడిరి. మిగిలిన వారిని బందీలుగాఁ బట్టుకొనిరి. వీరవర్మ బందీచేయఁబడెను. వీరవర్మ తనకు సాధ్యమైనంతవఱకు యుద్ధముచేసెను. చాల మంది శత్రువులను జంపెను. కాని, చివరి కొక సేనానాయకుఁడు తనచేతిలోనున్న చివర నుచ్చువేసిన పగ్గమును వీరవర్మ మెడమీఁదికి విసరి క్రిందికి లాగెను. దానితో వీరవర్మ గుఱ్ఱము మీఁదినుండి క్రిందఁబడిపోయెను.

నవమాధ్యాయము

వైజయంతీదుర్గమునఁజెఱసాలలో వీరవర్మ బంధింపఁబడి యుండెను. అతనికి గాయములకు వైద్యుఁడు చికిత్సచేయు చుండెను. ఆసమయమునఁ బదిపత్రములు చేతఁబూని మయూరుఁడు లోనికి వచ్చెను. ఈమయూరునకును, వీరవర్మ యేడాది క్రిందఁ గాంచీనగరములోఁ జూచిన మయూరునకును నేమియు భేదము లేదు. పట్టుధోవతి, పైన నొక సేలువ, తలపాగ, మెడలో జందెము కనఁబడుచుండెను. మొగమున విభూతి రేఖలును, నొసటఁ గుంకుమబొట్టును. ఒక్కటియే భేదము. అప్పటి మయూరశర్మ పసిమిచాయఁగలిగి మిసమిసలాడు చుండెను. నాఁటి యతని శరీరము సౌకుమార్యము వెడలఁ గ్రక్కుచుండెను. ఇప్పటి యీ మయూరశర్మ శరీరము కొంచెము నల్లబడియుండెను. మానిసి కొంచెము పలుచఁబడెను కాని, రొమ్ములు నాఁటికంటె కఠినీకృతములైన కండరములు

కలదయ్యెను. మయూరుఁ డిట్లనెను. "ఈరాజ్యములో న్యాయమే లేదా? ఒక దళవాయి చేసిన దౌర్జన్యమునకు శిక్షయే లేదా? న్యాయము పాలించనికాడికి, న్యాయము పాలింతుమన్న వేషము వేయుట యెందులకు? న్యాయపుచట్టములు, పరిషత్తులు మొదలైన కితవవేషములెందుకు? అధికారి తనతో సమానుఁడైన యధికారితోనో, తనకంటె నధికునితోనో మాటాడును గాని, తనకంటెఁ దక్కువవారితో మాటాడరాదా? ధనము లేని, యధికారము లేని మనుష్యుఁడు మనుష్యుఁడే కాఁడా" యని యనెను. వీరవర్మ కీమాట లొక్కొక్కటియు జ్ఞాపకము వచ్చెను. "ఓహో! ఈమయూరుఁడెంత సాహసియో, యెంత రాజకీయవేత్తయో, యెంత చమూచారణదక్షుఁడో యంత నిందానిపుణుఁడు. అంత పగదీర్చుకొనెడివాఁడు. వీరవర్మ మనస్సులోఁ జమత్కారములైన యూహాలు జనించెను. "ఇతనికి నావలన జరిగిన యపకారము కొద్దిది. పల్లవరాజు వలన నపకారమే జరుగలేదు. కాని, జరిగినట్లే యయ్యెను. ఇతనికి మహోపకారము చేసినవాఁడు భల్లాతవర్మ. ఆపల్లవరాజు మీఁది పగ యిట్లు తీర్చుకొనుచున్నాఁడు. నామీఁదఁ బగతీర్చుకొనుట కారంభించినాఁడు. భల్లాతవర్మమీఁదఁ బగ యెట్లుతీర్చుకొనునో! వీఁడెవఁడో ప్రళయరుద్రుఁడు. కాని నామనసులో నొకసందేహము తెగలేదు. ఈ బాలుఁడు మహాసేనాని యెట్లయ్యెను? ఇతనిని జూచినచో వీఁడు గుఱ్ఱముమీఁద నెక్కగలఁడా? బల్లెము విసరగలఁడా? కత్తిపట్టఁగలఁడా యనిపించుచుండె!" యనుకొని వీరవర్మ మయూరునితో నిట్లనెను. "బ్రాహ్మణబాలుఁడా! నీకపకారముచేసినది భల్లాతవర్మ. నాయెడ నీకెంత

వాఁడ నవుదువని నాకుఁ దెలియదు. నీకే తెలియదేమో" యనెను. మయూరుఁడు "ఓయీ! సేనావతీ! నీకుఁ దెలియదు కాని, నాకుఁ దెలియును. నే నెంతవాఁడనైనాను. ఇం కెంతవాఁడ నగుదునో నీకేమి తెలియును? వట్టి కత్తి పుచ్చుకొనుటయే మహాప్రయోజకత్వ మనుకొను నీవంటి దేహవాదుల కింతకంటె నెక్కువ యేమి తెలియఁగల" దనెను. వీరవర్మ "యట్లే కానిమ్ము. నీ కుటుంబమును భల్లాతవర్మ నాశనము చేసెను. నీకుఁ దెలిసినది నీ కుటుంబము సంగతియే. ఒక్క భల్లాతవర్మ సంగతియే. అతఁడే యెన్ని కుటుంబములనో నాశనము చేసియుండును. ఆ యుద్ధసమయమున భల్లాతవర్మవంటివా రింకెందరిచేతనో, మఱియింకెన్ని కుటుంబములో నీ కుటుంబమువలెనై యుండును. నీ వొక్కఁడవు సూడు దీర్చువు, తక్కిన కుటుంబములమాట యేమి" యనెను. మయూరశర్మ బదులు చెప్పెను, "ఓయీ! పరమశివుఁడు నాచేత నా మహాదుష్కార్యమునకంతకుఁ బ్రతిక్రియఁ జేయించుచుండెను. భగవంతుని శిక్షాపద్ధతి చాల విచిత్రమైనది. రాజులు చేయు నన్యాయములు తదధికారుల ద్వారా జరుగును. ఆయధికారులందులో తమదుర్బుద్ధిఁ జొనిపి రాజుద్దేశించిన యన్యాయమునకుఁ బదిరెట్లు జరుపుదురు. ఈ యధికారులను భగవంతుఁడు ముందు శిక్షించును. ఆశిక్ష యొక్క పద్ధతిగా నుండునా? మూఢలోకమునకుఁ దెలియదు గాని, భార్య చనిపోవును. చేతి కెదిగిన కొడుకు మరణించును. దీర్ఘవ్యాధి వచ్చును. ఉద్యోగమే పోవును. భగవంతుని శిక్షాపద్ధతి పలు రకములుగా నుండును. ఈదుష్టాధికారులలోఁ గొందరు తప్పించుకొన్నట్లు కనిపింతురు. వారికిని శిక్ష తప్పదు. ఇంక రాజులు

చేసిన యన్యాయమునకు శిక్ష దీర్ఘకాలమువిూఁద జరుగును. నేఁడు కాకున్న, రేపు వారి రాజ్యము నశించును. వారిసార్వభౌమత్వము నేతిబీఱకాయవంటి దగును."

అంత మయూరుఁడు చేతిలోని పదిపత్రములను వీరవర్మముందుఁ బెట్టి వానివిూఁద వీరవర్మ చేవ్రా లుంచుమనెను. వీరవర్మ యాపత్రములలో నొకటి చదివెను. "నిరాశాదుర్గ నైయోగికుకు, సేనాపతియు సంచారాంతకుఁడు నయిన వీరవర్మయాజ్ఞాపించునది:— మేము మూఁడువందలమంది సైనికులను బంపించుచున్నాము. వీరిని విూదుర్గములో నుంచుకొని, దుర్గములోనున్న నాల్గువందల పల్లవసైన్యములో మూఁడువందలమందిని వెంటనే వైజయంతీ దుర్గమునకుఁ బంపింపవలయును. ఇది మహారాజకార్యము. వెంటనే చేయవలయును." వీరవర్మ తక్కిన కాగితములన్నియుఁ జూచెను. తామ్రప్రస్థానము, కడకము, ధాన్యకడము, దశనపురము, పాలకాడము, ప్రతిష్ఠానము, పల్లవపురము, ధేనుకుందూరు, ఆదేయహారము, నిరాశము — ఈ పదిగ్రామములు కోటప్రాకారములు బాగు చేయించి వీరవర్మ ప్రతిస్థలమునందునునాల్గువందల సైన్యముల చొప్పుననుంచి వచ్చెను అపతిదుర్గముల నైయోగికులకు నిట్లే వ్రాయఁబడెను. మయూరుఁడు వీరవర్మచేతికి గంట మిచ్చెను. వీరవర్మ యాలోచించుచుండెను. మయూరుఁడిట్లనెను. "సేనాపతీ! నీవు నామొగమునఁ గొరడాతోఁ గొట్టితివి, ఇదిగో నీ మొగమున నేనుగొరడాతోఁ గొట్టుచున్నాను. ఈపనియే నిన్నుఁ గొరడాతోఁ గొట్టుట. భగవంతుని శిక్ష న్యాయముగాఁ దీసికొనుము. న్యాయమైన శిక్ష న్యాయముగాఁ దీసికొన్నచో, శిక్ష

కొద్దిలోఁ దిరిపోవును. ఎలయించినచో దానికివడ్డి పెరుగును. ఈ పదినగరములను నీ ప్రయత్నము లేకుండ నిముసములోఁ బట్టుకొనఁగలను నీకు వివేక మున్నచో మొన్నరాత్రి నీ సేన యంతయు నట్లగుటకు హేతు వేమో విచారించుకొనుము. వైజయంతీపురమునందలి ప్రతిగృహయజమానియు నా సైనికుఁడు. ఎవరో వచ్చి నీగుఱ్ఱములను దొంగిలించ లేదు. నీబంటుల యాయుధము లపహరింపలేదు. గృహయజమానుఁడు, వారి పాలికాపులు చేసిన పనియే యిది. ఇట్లే శాతవాహనరాష్ట్ర మంతయు నున్నది. మయూరుఁడు బోడిబాపఁడు కాఁడు. నీవు న్యాయముగాఁ జేవ్రాల్చుము"మనెను. వీరవర్మకు మయూరుఁడు చెప్పిన విషయములలోని యాథార్థ్యము తెలిసెను. ఈమాటలకు, నాపదిదుర్గములు మయూరునకు వశము చేయుటకు సంబంధము తెలియలేదు. వీరవర్మ యాలోచించుచుండెను. మయూరుఁడు నవ్వి యిట్లనెను. "ఓయీ! నీ యాలోచన నాకుఁ దెలియును. అచటి దుర్గములలోని సైన్య మెట్లు జయింపఁబడు నని యాలోచించుచున్నావు. నీ నాల్గు సైనికుల యాయుధములు, ముట్టడిఁ జేయు సాధనములు నాయా నగరముల కిదివఱకే చేరెను. నగరదుర్గములలోని నీపల్లవ సైన్యము తిండిలేక మలమల మాడిపోవును. కోటలోని సైన్యము బయటికి రాదు. లోనికి వడ్లగింపఁబోదు. దుర్గములలోని చెఱువులలో, బావులలో విషము కలిపించెదను. వృథాగా మూఁడువేలమందిని జంపుకొనకుము. మఱలఁ జక్రవర్తియెదుటఁ దలయెత్తికొనలేవు. నిరాయుధమైన యీ మూఁడువేల సైన్యమును దీసికొని చక్రవర్తి వద్దకుఁ బొమ్ము, "ప్రభూ! నాచేతఁగాలేదని చెప్పుకొనవచ్చు"

వసెను. వీరవర్మ మనస్సులో మయూరశర్మ యొక్క ప్రచండుఁడైన మహాసేనాధిపతిగా నాడఁజొచ్చెను. అతని మనస్సు దిగ్భ్రాంతిఁ బొందెను. వీఁడెచ్చటివాఁడు? వీనిముందు బుధ్యం కరుఁడైనను జాలఁడు. ఓహో! శాతవాహనరాష్ట్ర ప్రజలు. ఏమి వీరి యైకమత్యము. ఇంత స్వాతంత్ర్యదీక్షాపరమైన దేశమును బల్లవచక్రవర్తి నిలుపుకొనలేఁ" డని యాలోచించి, యా తాఁటియాకులమీఁదఁ జేవ్రాల్గించెను.

మయూరశర్మ వెడలిపోయెను తరువాత నాలుగు దినములకు మూఁడువందలు మూఁడువందలుగా వైజయంతీ పురమునకుఁ బల్లవసైన్యములు రాఁ బ్రారంభించెను. ఒకమూఁడు వందలు ప్రొద్దుటవచ్చును. ఒకమూఁడువందలు సాయంతనము వచ్చును. ఒక మూఁడువందలు మఱునాఁటి ప్రొద్దున వచ్చును. ఇంకొక మూఁడువందలు మధ్యాహ్నమున వచ్చును. కోటలో నొక పెద్దసైనికుల విడిశాలయుండెను. మూఁడువందలమందియు నా శాలలోనికిఁ బోవుదురు. ఆయుధములన్నియు నచ్చట వదలి పెట్టి స్నానపానాదులకొరకు విడిగా మఱియొకచోటికిఁ బోవు దురు. స్నానపానాదులైన తరువాత, మఱల మొదటిచోటికి వచ్చువఱకు వారియాయుధములు, వారిదుస్తు లచ్చట నుండవు. ఈ మూఁడువందలమందియు బందీలు చేయఁబడుదురు. వెంటనే వారు వందమంది యాయుధపాణులైన శాతవాహనరాష్ట్ర సైన్యము రక్షకత్వముక్రింద నుఱి యెచ్చటికో తీసికొని పోఁబడుదురు.

శాతవాహనరాష్ట్ర మంతయు మయూరుని యధీన మయ్యెను. తక్కిన మహానగరములుకూడ మయూరుఁడు చిత్ర

విచిత్రములుగా సాధించెను. పల్లవరాజు మొదట శాతవాహన రాష్ట్రములు గెలిచినప్పుడు గ్రామములయందలి క్రింది యధికారుల ననఁగా నధిక్రృతులను, నాయుక్తకులను బల్లవులను నియమించలేదు. దుర్గాధిపతులనఁటి నైయోగికులను మాత్రమే పల్లవుల నేర్పరచెను మహానగరాధిపతులైన రాజవల్లభులు పల్లవులు. అందరికంటెఁ బైయధికారిపేరు సంచారాంతకుఁడు. ఈసంచారాంతకుఁడు పది రాష్ట్రములమీఁద నొక్కఁడుండును. దక్షిణాపథమున నాదేయరాష్ట్రము, వెంగోరాష్ట్రము, మంద్రరాష్ట్రము, శాతవాహనరాష్ట్రము, కర్ణరాష్ట్రము మొదలైన యనేకరాష్ట్రములు కలవు. ఈసర్వరాష్ట్రములమీఁద నొక సంచారాంతకుఁ డుండును. ఏదైనను విప్లవము జరిగినప్పుడు పల్లవచక్రవర్తి రాష్ట్రాధిపతి యైనవానికే సంచారాంతకుని యధికారము లిచ్చును.

అధిక్రృతులు, నాయుక్తకులు, శాతవాహనరాష్ట్రము నే. వారందఱు మయూరుని యధీనులైరి. అందుచేత మయూరుని కార్యము మిక్కిలి సులభము.

వైజయంతీనగరము పడమటికనుమలలో నున్నది. వైజయంతికి మఱియొకపేరు వనవాసి. వైజయంతికిఁ జుట్టును నున్న సర్వదేశము మహాపర్వతమయము, మహారణ్యమయము. మయూరుఁడా దుర్గమును మిక్కిలి బలిష్ఠముచేసెను. శత్రువుల కభేద్యముగా నిర్మించెను. పూర్వపు రాజపథము లన్నియు నిర్మూలముచేసెను. ఇప్పుడు మఱలఁ బల్లవసైన్యము వైజయంతి మీఁదకి దండెత్తివచ్చినచో వైజయంతిని జేర నేరాదు. వైజయంతికి యోజనము, నర్ధయోజనము దూరములయందు వంద చిన్న

చిన్న దుర్గము లేర్పఱచెను. కొన్ని దుర్గములే కావు. వెనుక భాగమున నెత్తైన పర్వతభాగముండును. ముందుగుండ్రముగాఁ గోటగోడవలెఁ బెద్దరాళ్ళేర్పఱచియుండును. ఒక్కొక్కచోట బదిమంది సైనికులకన్న నెక్కువమంది యుండరు. వారు పైనుండి మహాశిలలు దొర్లింతురు. మయూరుఁడు క్రొత్త క్రొత్త ఘోరణాయుధములు కనిపెట్టెను. ఈ చిన్నచిన్న దుర్గముల మీఁద రక్షకులైనవారు భిల్లసైన్యము. వైజయంతీపరిసరారణ్య నివాసులైన భిల్లులు గురితప్పని వింటివాండ్రు. నిముసమునకుఁ బదియమ్ములు దూయు లాఘవముకల విలుకాండ్రు. మయూరుఁడింతతో నూరకుండ లేదు. శాతవాహనరాష్ట్రమునకు నీశాన్యదిశగా శ్రీశైలముండెను శ్రీశైలపర్వతములు దాఁటినచో నిక్ష్వాకురాజ్యము. ఇదియే విజయపుర రాష్ట్రము. ఈ విజయపురీక్ష్వాకులు బాహుబలశాంతిమూలుని తర్వాత బాహుబలము శాంతించినవారై, పల్లవరాజులకు జోహారులు చేయుచుండిరి. తరువాతఁ బూర్వదెసఁ గర్మరాష్ట్రమును, పాగ రాష్ట్రమును, వెంగో రాష్ట్రమును, మంద్ర రాష్ట్రమును కలవు. దక్షిణమున హిరణ్యరాష్ట్రమును, బల్లవచక్రవర్తి యేలుబడి క్రిందనున్న దేశమును గలవు. పడమటిదిక్కున మహాపర్వత పంక్తి. ఉత్తరదిశయందుఁ గొంతమేరఁ దుంగభద్రానదియుఁ గృష్ణానదియుఁగలవు. ఆనదులుదాఁటినచోఁ గర్ణరాష్ట్రముకలదు. హిరణ్యరాష్ట్రము పాగ, వెంగోరాష్ట్రములకు, శాతవాహన రాష్ట్రముకుఁ బూర్వదెస నడ్డముగా నున్నది. ఈరాష్ట్రములన్నియుఁ బల్లవచక్రవర్తి యధికారము నంగీకరించెను. కర్మ రాష్ట్రమున కుత్తరముగా కొఱవి రాష్ట్రముండెను. ఈరాష్ట్రము

నకు వేంగీనగరము రాజధాని. ఇది సాలంకాయనుల దేశము. దాని ప్రక్కనెయున్న కర్మరాష్ట్రమునందు బృహత్ఫలాయనులుండిరి వెంగోరాష్ట్రము మున్నేరు, పినాకినీ నదుల నడిమి దేశము. దీనియందానందులు చెలరేగిరి. ఈ యానందులును, బృహత్ఫలాయనులును బల్లవచక్రవర్తి కెదురు తిరిగిరి. కొంతవి రాష్ట్రాధిపతులైన సాలంకాయనులు పల్లవులయాజ్ఞ నెప్పుడో తిరస్కరించి స్వతంత్రులైరి. పల్లవచక్రవర్తి చేయునదిలేక వారి స్వాతంత్ర్య మంగీకరించెను. అంగీకరించుటయే కాదు. వారి యాహ్వానముమీఁద సముద్రగుప్తుని దండయాత్ర కెదురు పోవుటకుఁ దాను సాయముపోయెను.

మయూరుని సైన్యములు పర్వతప్రదేశమునందు మిక్కిలి దిట్టరులు. మయూరుఁడు తన భిల్లసైన్యములను శ్రీశైల పర్వతమునందంతయు నింపెను. ఉత్తరమునుండి భయమే లేదు. కర్ణరాష్ట్రమునకు సముద్రగుప్తుని దండయాత్రాభయముండెను. వారు తనవైపునకు మఱలరు. తుంగభద్రానది యున్నంతమేర దుంగభద్ర మహాశిలాప్రదేశములయందుఁ బ్రవహించుచుండెను. అది సైన్యములు నడిపించుటకుఁ దగినస్థలము కాదు. కృష్ణానది వచ్చి శ్రీశైలపర్వతములకుఁ గొంతదిగువ భాగమునఁ దుంగభద్రతోఁ గలియును. హాగరీనది తుంగభద్రలోఁ గలియుచోటునుండి తుంగభద్ర కృష్ణానది గలియు చోటు వఱకు మయూరుఁడు కట్టుదిట్టము చేయవలసివచ్చెను.

శాతవాహనరాష్ట్రమే రెండుభాగములు చేయవచ్చును. హాగరీతుంగభద్రల నడుమ నున్నభాగ మొకటి. హాగరీ నది వెలుపల కృష్ణాపినాకినీ నదుల నడుమనున్న దేశ మొకటి.

ఇదివఱకు సామాన్యముగాఁ జేపలనుబట్టు వృత్తిగల కులముల నన్నింటిని మయూరుఁడు సమకూర్చి, వారిని జలసైన్యమును జేసెను. వారు తుంగభద్రాహాగరీనదులమీఁద మహారక్షణముఁ జేయుచుండిరి. వారి నావలన్నియు మహాయుధములతో నిండియుండెను. వారంద ఱాయుధప్రయోగనిపుణులు. పడవలను మహాప్రవాహమున కెదురు నడిపించఁగలవారు.

తూర్పున నున్న హిరణ్యరాష్ట్రమున నుండి మయూరునకు భయమే లేదు. వారు వట్టి పెంబేడలు. వారి వెనుక నేయానందులుండిరి. ఆనందులు పల్లవుల కెదురుతిరిగిరి. పడమట శాతవాహనరాష్ట్రమును, తూర్పున వెంగోరాష్ట్రమును బల్లవుల శత్రువులు కాఁగా నడుమనున్న హిరణ్యరాష్ట్రము మఱియు బలహీనమైనది. ఏమిచేయఁగలదు? ఈరీతిగా మయూరునకు దాను రక్షింపఁదగినది యొక్క యీశాన్యదిశయే కనిపించెను. భిల్లసైన్యమును శ్రీశైలపర్వతములయందు నెలకొల్పెను. తక్కిన దిక్కులయందుఁ దగినంతరక్షణ యేర్పఱచెను. ఇంకఁ దానున్నాఁడు. దక్షిణదిశయున్నది. దక్షిణదిశ యంతయుఁ బల్లవరాష్ట్రము.

శాతవాహనరాష్ట్రమునఁ బదునాలేండ్ల బాలుఁడు మొదలు ఱువదియేండ్లవృద్ధునివఱకు సైనికులేమెరి. మయూరుఁడు తాను బోని గ్రామము లేదు. అందఱితోఁ దానే మాటాఁడును. అన్నికుటుంబముల యోగక్షేమములు విచారించును. మహాసేనాధిపతి వచ్చుచున్నాఁడని వృద్ధులు లేచినిలుచుందురు. "తాతా! కుఱ్ఱవాఁడనా నేను రాఁగా లేవవలెనా?" యని మయూరుఁడు గౌరవము నెఱపును. మయూరుఁడొక యింటికిఁ

బోవును. వాకిటఁ బసివాఁ డేడ్చుచుండును. మయూరుఁ డా పసి వానిని జంకకుఁ దీసికొని, యుత్తరీయముతో ముక్కు తుడిచి, యోదార్చుచుండును. ఇంతలోఁ దల్లి వచ్చును. సిగ్గుతో, భయముతో, నవ్వుతో నాయన చేతులు తాఁకకుండఁ బసి వానిని దీసికొనును. ఆమె యావార్తఁ బదినుందితోఁ జెప్పును. మయూరుని గొందరు మహారాజందురు. కొందరు సేనాపతి యందురు. కొందరు మయూరశర్మ యనియే యందురు. శాతవాహనరాష్ట్రిగతి సర్వగ్రామటికలు సర్వభోగములుఁ బసిబిడ్డ బాలాది మయూరు నెఱుఁగుదురు. మయూరుని ప్రేమిం తురు. మయూరుఁడు తమ స్వాతంత్ర్యదాతయందురు. మయూ రుఁడు పరమశివుని యవతారమందురు. మయూరుఁడు చేసిన దేమనఁగా మఱలవచ్చి యే యితర చక్రవర్తియు శాతవాహన రాష్ట్రమును స్వాధీనము చేసికొనలేఁడు. ఏగ్రామమును కాగ్రామమే దుర్గము. స్త్రీలుకూడ సైనికులే. ప్రతిగ్రామము నకును రక్షణోపాయములు దెలియును. ప్రతిగ్రామమునందు రహస్యచారు లుందురు. శత్రుసైన్యములు వచ్చుచున్నచోఁ బ్రతిగ్రామమునకు రెండుదినములకుముందే తెలియును. ఆవచ్చు సైన్యముయొక్క బలముబట్టి వలసినచో నందఱు గ్రామమే వదలిపోవుదురు. శత్రుసైన్యముల కాహారపదార్థముల నంద నీయరు. ప్రతిగృహమునందు నాయుధములు కలవు. గ్రామ రక్షణ చెడినచో గృహరక్షణఁ జేసికొనఁగలరు. ఏశత్రువునెట్లు సాధించవలయును? బహుశత్రువుల నెట్లు లెదుర్కొన వల యును? సర్వసైనికశిక్షణయు దేశమునందుఁ బ్రతివ్యక్తికి నేర్పఁ బడెను. నాల్గునెలలలో మయూరుఁ డింత మహాకార్యమును

జేసెను. శాతవాహనరాష్ట్రము భద్రాతిభద్రముగా నుండెను. పల్లవచక్రవర్తి మహాసైన్యములఁ బంపినచో నాసైన్యము లెవ్వరితో యుద్ధము చేయును? మయూరునియొక్క మహాసైన్యము వారి కెప్పుడు నెదరించదు. ఆ సైన్యము చిన్నిచిన్ని ముక్కలుగాఁ జీలి యూళ్ళమీఁదఁ బడవలయును. పడినచో నే ముక్కకాముక్క యక్కడనే ముక్కలుముక్కలగును. ఇది మయూరుని మహావ్యూహము. పర్వతోపరిభాగముల మహారణ్యముల నున్న మయూరుని మూలసైన్యము సర్వదా యీ గ్రామములకు సహాయము చేయుచుండును. ఆసైన్యము మెఱపులవలె వచ్చును, మెఱుపులవలెఁ బోవును.

దశమాధ్యాయము

ఈనాల్గు నెలలును వీరవర్మ చెఱసాలలోనే యుండెను. అతనికి సర్వమైన సౌకర్యములు జరుపఁబడుచుండెను. వీరవర్మ తన్నుఁ గాచుచున్న సైనికులతో నెనోసమాఱులు మయూరుని జూడవలయు నని చెప్పుచుండెను. వారు పలుసమాధానములు చెప్పుదురు. వారి సమాధానములనుండి వీరవర్మకుఁ దెలిసిన విషయమేమనఁగా శాతవాహనరాష్ట్రములో నంగుళము మేర యైనను బల్లవచక్రవర్తిక్రింద లేదని.

ఒకనాఁటి ప్రొద్దుట వీరవర్మకు మయూరుఁడు దర్శన మిచ్చెను. "ఏమయ్యా! సేనాపతీ, క్షేమముగా నున్నావా" యని యడిగెను. వీరవర్మ యిట్లనెను. "ఓయీ! నీవు సేనాపతివో, మహారాజువో నాకుఁదెలియదు. నీవు నాకొక్క బాహ్మణ

బాలుఁడవుగానే కనిపించుచున్నావు. నేను నీమొగముమీఁదఁ గొట్టితిని. నీవు నామొగముమీఁద వేయిరెట్లెక్కువ గొట్టితివి. నాల్గు నెలలక్రింద నన్నును, నాసైనికులను వదలిపెట్టెద నంటివి. నాసైనికులేమైరి? నన్నేమిచేయ నెంచితి" వనెను. మయూరశర్మ సమాధానము చెప్పెను. "అయ్యా కోపింపకుము. నేను నిన్నేమియుఁ జేయఁదలఁచుకొనలేదు. నిన్నును, నీసైన్యమును వదలిపెట్టినచో నేను నారాష్ట్రమునఁ జేసికొనవలసిన భద్రతకు భంగము వాటిల్లును. మీరు పోయి, చక్రవర్తితో నాసంగతి జెప్పుదురు. ఆయన నా మీఁదికి మఱల సైన్యమును బంపించును. నేనాసైన్యముతో యుద్ధము చేయుచుందునా? నారాష్ట్రము నంతయుఁ జక్కబఱచుకొందునా? రెంటి నొక్కసారి చేయుట సాధ్యము కాదు. అందుచేత నేను నా రాజ్యమునంతయుఁ జక్కబఱచుకొనుచుండఁగా మీవలన నేవార్తయుఁ జక్రవర్తికి దెలియఁజేయనీయలేదు. నాపని పూర్తియైనది. నిన్ను తేపే వదలిపెట్టెదను. కాని సేనాపతీ! నీసైన్యము నీవెంటరాదు. నీవు మారాష్ట్రపుఁ బొలిమేరలు దాటినతరువాత నొక్కరొక్కరే నిన్నుఁ గలసికొందురు. నీవే కావు. పల్లవేంద్రనగరముల నియోగికులు వైజయంతీపురాధ్యక్షుఁడైన రాజవల్లభుఁడు మొదలైనవారినందఱను నేను బందీలను జేసితిని. వారందఱను వదలి పెట్టుటయా, వలదా యన్న సంశయము నాకింకను దీరలేదు. వీరందఱను నావద్దఁబూఁటగా నుంచెదను. పల్లవచక్రవర్తి మఱల నామీఁదికి సైన్యములు పంపినచో వీరిప్రాణములు దక్కవని చక్రవర్తిని భయపెట్టెదను. నిజానికి నిన్నుఁగూడ వదలిపెట్టరాదు. నీవు వీరవర్మవు

కానిచో వదలిపెట్టెడివాఁడను. నీ నా నడిమిసంబంధము రాజకీయసంబంధము కాదు. వ్యక్తిగతమైన సంబంధము. మొట్టమొదట నిన్నుఁ బట్టుకొనినప్పుడు నిన్నిట్లు చేయవలయు నను కొనలేదు. ఆ తొందరలో మఱింత గొరడాతో నీమొగము మీఁదఁ గొట్టుటయే శిక్ష యనుకొన్నాను. నేను బాలుఁడను, నీవు వయస్సుచేతఁ బెద్దవాఁడవు. నీ కాయమర్యాద చేయక పోవుటయే న్యాయముగా నుండును. సేనాపతీ! నిన్నొక్క ప్రశ్న చేసెదను. ఈసారి చక్రవర్తి నామీఁది కెవరిని బంపునని నీ యుద్దేశ్య''మనెను. వీరవర్మ యాలోచించి 'మహారాజా!' యని పిలిచెను. మయూరుఁడు ముక్కుమీఁద వ్రేలుంచుకొని యిట్లనెను. "అయ్యా ! నేను మహారాజునుగాను, నేను సేనాపతినిగాను. శాతవాహనరాష్ట్రప్రజలకు నే నొక సోదరుఁడను. నాకు బ్రాహ్మణులని, బెస్తలని భేదము లేదు. నీ కా సంగతి తెలియ దేమో ? నా తల్లిదండ్రుల కులము నాకుఁ దెలియదు. హారీతుఁడైన రామశర్మ నన్ను బెంచినతండ్రి. అందుచే నేను బ్రాహ్మణుఁడను మేము కాదంబులము. మాదొడ్డిలోఁ గదంబ వృక్ష ముండెడిదఁట. అందుచేత మమ్మందఱుఁ గాదంబు లను చుండి'' రనెను.

అంత వీరవర్మ యిట్లనెను. "ఓయీ! నీవు నన్ను వదలి పెట్టినచో నీకొకయుపకారము చేసెదను. చక్రవర్తితోఁ జెప్పి మామీఁదికి భల్లాతవర్మను బంపించెదను. ఇది నేను నీకుఁ జేయఁగల సాయము."

మయూరుఁ డాలోచించెను. వీరవర్మ యనిన యీ మాటలలో వీరవర్మకు చెఱవదలించుకొనవలె నని యున్నది.

మయూరుని శౌర్యపరాక్రమములయందు మెచ్చవలయున్నది. తానిదివఱకు మయూరున కపకారముచేసెను. ఆ యపకారము నకు నిష్కృతిఁజేయవలయుననియున్నది. మఱియు నింకేమైనఁ గలదా యని మయూరుఁడూహచేసి యిట్లనెను. "నిజము చెప్పుము. నీవు సేనాపతివి. భల్లాతవర్మ సేనాపతికూడఁగాఁడు. వట్టి దళవాయి. సేనాపతి సాధించలేనికార్యము దళవాయి సాధింపఁగలఁడా? ఎక్కువవానికిఁ జేతకానిపనిని సాధించుటకుఁ జక్రవర్తి తక్కువవానిని బంపించునా?"

వీరవర్మ యిట్లనెను. "అయ్యా! మయూర! నీవు మాటాడుచున్నకొలఁది నా కాశ్చర్యము వేయుచున్నది. నీ వయసునకు, నీ వివేకమునకు, నీ సామర్థ్యమునకు నేను జాల యానందించుచుంటిని. నేను నీ చేతిలోఁ జిక్కితినని యిట్లనుట లేదు. నేను నిన్నానాఁడు కొరడాతోఁగొట్టినది నీయందు ద్వేష ముచేఁగాదు. వీఁడెవఁడో బుద్ధిహీనుఁడైన బాలుఁడు. చక్రవర్తికిఁ బరమప్రియుఁడైన భల్లాతవర్మమీఁద నభియోగము తెచ్చె నవి వేకి వని నిన్నట్లు తిరస్కరించితిని. అప్పటి నీ యవివేకమునందు నాతిరస్కారముండెను. కాని, వ్యక్తిగతముగా నాకు నీయందు లేదు. పైఁగా నీవింత శక్తిమంతుఁడ వని తెలిసికొనుట యెట్లు? భల్లాతవర్మ చక్రవర్తికిఁ బరమప్రియుఁడు. అతఁడు తలఁచు కొన్నచో, మహాసేనాధిపతియే యయ్యెడివాఁడు. చక్రవర్తి కతఁ డంగరక్షకుఁడు. ఖడ్గవిద్యలో భల్లాతవర్మను మించినవాఁడు పల్లవసైన్యమందు మఱొక్కఁడు లేఁడు. అతఁడు వట్టి కసాయి. చక్రవర్తి శత్రురాజులను శిక్షింపవలయునన్నచో, నతనినే పంపించును. వాఁ డూళ్ళమీఁదఁబడి దోచుకొనును. స్త్రీలను

జెలబట్టును. ఊళ్లు తగులబెట్టును. భల్లాతవర్మ పేరుచెప్పినచోఁ జాలును. శత్రుగ్రామములు గడగడలాడవోవు" ననెను. మయూరశర్మ "మతి యట్లైనచో భల్లాతవర్మను మాదేశము మీఁదికిఁ బంపించి, మాగ్రామములు మఱలఁ దగులబెట్టించవలయు ననియా నీ యుద్దేశ్యము." వీరవర్మ "మయూరా! నీవు పగతీర్చుకొనుటకుఁ బుట్టితివి. నీపగఁ దీర్చుకొందువని చెప్పితిని. నీవా? వాని నూళ్ళు తగులఁబెట్టనిచ్చెడిది" యనెను.

ఏకాదశాధ్యాయము

సముద్రగుప్తుని దండయాత్రి వెనుదిరిగిపోయెను. సాలంకాయనుల యాంధ్రసైన్యములముందు సముద్రగుప్తుని సైన్యము నిలువలేకపోయెను. వ్యూహనిర్మాణములో, యుద్ధమునకుఁ దగిన స్థలములను వెదకుటలో, నాంధ్రసేనాపతుల వివేకాతిశయము సముద్రగుప్తునకే యాశ్చర్యము కలిగించెను. ఆనాఁటి వఱకు నుత్తరాహులకు దాక్షిణాత్యు లన్నచోఁ బరిహాసముగా నుండెను. తత్పూర్వము నాల్గువందలయేండ్ల క్రిందట శాతవాహనులు మగధముదాఁక గెలిచినమాటయుత్తరాహుల యెడఁదలలో విస్మృతి పొందెను. ఆంధ్రసైన్యములు మెఱుపువలె వచ్చును. శత్రుసైన్యమును దాఁకును. అంతసైన్య మంత తొందరగా వచ్చి తాఁకుట యుత్తరాహు లెఱుఁగరు. ఒకపక్షమున నాంధ్రసైన్య మోడిపోవుచున్న దని తెలిసినచో, సైన్యమంతయు మంచు విడిలినట్లు విడిలిపోవును. ఎక్కడనుండి

వచ్చునో క్రొత్తదళము, మఱియొక దెసనుండివచ్చి తాఁకును. అప్పుడు చెదరిపోయిన యీ సైన్యము మఱలఁ బదువురెట్టి నూత్నోత్సాహముతో నెదిరించును. ఉత్తర దేశముకంటె దక్షిణ దేశము పర్వతమయము. ఎచ్చటఁజూచిన నేమి చిన్నగుట్టలే. చిన్నవాఁగులు. తాటితోఁపులు. ప్రతిగుట్టయు సైనికరక్షణ స్థానము. లోతైనవాఁగులు. ఆ వాఁగులలోఁ జిట్టియడవులలోని పొదలవంటి పొదలు. ఏ పొదవెనుక నెంత సైన్యమున్నదో తెలియదు. ఆతలినుండి పదివేలసైన్యము వచ్చును. ఈతలి నుండి పదివేలు వచ్చును. ఒక పెద్దబయలైన ప్రదేశమున రెండుసైన్యములు నెదుర్కొనును. ఎవరు శక్తిమంతులైనచో వారు గెలుతురు. ఆంధ్రసైన్యము లిట్లుకాను. వాఁగులలోఁ జెట్ల వెనుక కొండలయందు రహస్యముగా దాఁగియుందురు. వారి నెదిరించుటకై యుత్తరాహుల సైన్యము ముక్కలుగాఁ బోవలసియుండెను. బాహాబాహావియైన యుద్ధములో నాంధ్రులు, కసాయివాండ్రకన్న ఘోరముగా నుండిరి. ఇంత యలజడి సముద్రగుప్తుఁడు తట్టుకొనలేకపోయెను. ఆ మహా చక్రవర్తిసైన్యమునకుఁ దిండి దొరకలేదు. సైన్యములకు స్కంధావారము తీర్చి విశ్రమించుటకు వీలు లేకపోయెను. చివర కాయన సైన్యములను మఱలించుకొని పోయెను.

ఆయనకు సాయమువచ్చిన యితర రాజులందరుఁ గ్రమక్రమముగాఁ దమ సైన్యముతో వెడలిపోయిరి. పల్లవచక్రవర్తి యొక్కఁడే పూర్తిగాఁ బోలేదు. ఆయనసైన్యములలో సగము సైన్యము కాంచీనగరాభిముఖమైపోయెను. రెండువేల యాశ్విక దళము, నాలువందల యేన్గులు, పదివేల పదాతులుఁ జక్రవర్తి

వద్దనే యుండిరి. చక్రవర్తి వేంగీనగరప్రాగ్భాగమున నొక మహాసౌధములో విశ్రమించి యుండెను. ఆయనవద్ద నతని పాదసంవాహకుఁ డుండెను. దూరముగాఁ జేతులు జోడించుకొని వీరవర్మ నిలచియుండెను. భల్లాతవర్మ ప్రభువులకు దగ్గరగా నున్న యొక యాసనముపై గూర్చుండి నడుమ నడుమ లేచుచుఁ బ్రభువున కేదైన వలసినచో నందిచ్చుచు నుండెను. చక్రవర్తి శివస్కందవర్మ నేత్రములలోఁ గోపోత్సాహములు రెండును మిళితములుగా నుండెను. కొంతసేపటికిఁ బ్రభు విట్లనెను. "సేనాపతీ! నీ వేమో పోయి యీ విప్లవకారుని మర్దించివత్తు వని యనుకొంటి" నని. పాదసంవాహకుని వంకఁ జూచి, "నాగా! యీ కుఱ్ఱవాని వయస్సెంత యని యంటివి?" యనెను. పాదసంవాహకుని పేరు నాగన్న. నాగన్న "పదునెనిమిదేం డ్లుండవచ్చు నని యనుకొందును మహాప్రభూ" యనెను. ప్రభువు వీరవర్మతో నిట్లనెను. "మయూరశర్మకుఁ బదునెనిమిదేండ్లు. నీకు నలుబదియేండ్లు. వారడి యిఱువదిరెండేండ్లు. ఇఱువదిరెండు నెలలు కాదాయెను. ఇఱువదిరెండు దినములు కాదాయెను. ఏ లెక్కప్రకారము నిన్ను నాల్గునెలలు బందిలోఁ బెట్టెను?" వీరవర్మకు దేహమంతయు ముళ్లుగ్రుచ్చుకొన్నట్లుండెను. గోరుచుట్టుపై ఱోఁకటి పోటన్నట్లు భల్లాతవర్మ యిట్లనెను. "ప్రభూ! వాఁడు వయసులో నున్న వారసి చూడలేదు. సేనాపతివయసే చూచెను. నలుబదియేండ్లు గనుక నాలుగునెల లుంచెను. పదియేండ్ల కొక్క నెల. ఏడాదికి మూఁడుదినములు." ఇట్లుమతి యే సేనాపతియుఁబ్రభువుతో మాటాడఁడు. ప్రభువిట్లనెను. "మయూర

శర్మ నీ కన్నము పెట్టక మూడ్చ లేదు. నీ వేమియుఁ జిక్కలేదు'' భల్లాతవర్మ యనెను."చివరి కతనితోఁ దులాయుద్ధము చేసినను జేయవచ్చు'' ననెను. వీరవర్మకుఁ గోపము వచ్చెను. వీరవర్మ ప్రభువునెదుట మున్నెప్పుడు సాహసించి మాటాడినవాఁడు కాఁడు. భల్లాతవర్మకు నిట్లు బదులుచెప్పెను. "నేను భల్లాత వర్మగారియంత ఖడ్గవిద్యావిశారదుఁడ నైనచో నట్లు చేసెడి వాఁడనే. నేను భల్లాతవర్మగారియొక్క పక్ష మవలంబించి యాతని మొగమునఁ గశాఘాతము చేసితిని. ఆ కశాఘాతము నకు మయూరశర్మ కోపించ లేదు. భల్లాతవర్మ యనుగ్రహించ లేదు.''

వీరవర్మ మంచి విద్యావంతుఁడు. మాటలలో నేర్పరి. అతని మాట ప్రభువునకుగాని భల్లాతవర్మకుఁగాని కోపము కలిగించ లేదు. వీరవర్మకోపము వాని వాక్యములలో నూర నూర్ఫూర్తికలదిగా నుండెను. వీరవర్మ తన్ను మెచ్చుచున్నాఁడని భల్లాతవర్మ యనుకొనెను. వీరవర్మ యీమాటలలో నుద్దేశించిన ప్రయోజనము భల్లాతవర్మ కంతుపట్ట లేదు. ప్రభు విట్లనెను. "ఓయి సేనాపతీ! మయూరునకు నీమీఁదఁ గోపము రానిచో, ని న్నేందుకుఁ జెఱలోఁ బెట్టెను? నీ సైన్యమునెల్ల నేఁదుకు ఛిన్నాభిన్నము చేసెను?'' వీరవర్మ యిట్లనెను. "ప్రభూ! అతనికి నామీఁద నచ్చముగాఁ గోపము లేకపో లేదు. ఆకోపము కొంచెమే. దానికిఁ బ్రతిక్రియ చేసెను. మహాచక్రవర్తులైన తమరిమీఁదఁగూడ నతనికిఁ గోపముండెను. ఆకోపమువలననే మనసైన్యము నతఁడు పరాభవించెను. తమరియందు గౌరవము, నాయందు దయయుఁ గలిగి, నిరాయుధులుగాఁ జేయఁబడిన

తమసైన్యమును దమకుఁ దిరిగి పంపించెను. నన్నుఁ బ్రాణము లతో వదలిపెట్టెను"

ఈ మాటలకుఁ జక్రవర్తి సంతోషించెను. భల్లాతవర్మకుఁ గోపమువచ్చెను. చక్రవర్తి యిట్లనెను. "మా మీఁద నతనికి గౌరవమున్నదా? అతని గౌరవము కనిపించునట్లు ప్రవర్తించలేదే? మాయందతనికి గౌరవమున్నట్లు నిదర్శన మేమున్నది?" యని. వీరవర్మ సమయముదొరకినదని వదిమాటలు కలిపించి మొదలుపెట్టెను. "ప్రభూ! ఈనాల్గునెలలలోఁ బది సార్లయినా మయూరుఁడు నాతో మాట్లాడెను. ఎన్నిసార్లు చెప్పినను, మీ రెవ్వరును నాకుఁ బ్రభుదర్శనము చేయించలేదు. ప్రభువు న్యాయమూర్తియని వింటిని. ఈప్రయత్న మంతయుఁ బ్రభుదర్శనముకొఱకే చేయుచున్నాను. ప్రభు వొక్కసారి నాకుఁ గనిపించినచో నీ సర్వప్రయత్నము మానివేసెద" ననెను. నే నంటినిగదా "యేమయ్యా! ప్రభువు నీ వద్దకువచ్చి దర్శనమిచ్చునా? ప్రభువుయొక్క సేనాపతుల నిట్లు పరాభవించినచోఁ బ్రభువున కనుజ్ఞకలుగునా? ప్రభుదర్శనముచేయుటకిది మార్గముకా"దని. "నేను సేనాపతిని. ఖడ్గహస్తుఁడను. ప్రభుదర్శనమునకు నాకిదియే మార్గ"మని యతఁ డనెను. నే నతనితో నాలుగైదు సార్లు చెప్పితిని. "ఓయీ! నీవు పొరపాటు పడుచున్నావు. నీకు నిజముగాఁ బ్రభుభక్తి లేదు. నే నెట్లునుబోయి నీ వన్న మాటలు ప్రభువుతోఁ జెప్పుదును. నీయందుఁ బ్రభువు దయఁగలవాఁడగును. ఈలోపుగా నీవు నీసైన్యమును గట్టిపఱచు కొనవచ్చునని నీవు చెప్పెడు నీతిమాటలివి. నేను నీవు న్యాయమైన యుద్ధము చేయుదు వనుకొంటిని. దానికిఁదోడు నీ కా నాఁటి

ప్రిశయవర్షము సాహాయ్యము చేసెను. మఱల నీ మీఁదికివచ్చు సేనాపతులు నీ కితవయుద్ధమునకు సిద్ధముగానే వత్తురు. నీ కస లెవరిమీఁదఁ బగయో యీ భల్లాతవర్మను నీ వెఱుఁగవు. ఆయన చండప్రచండుఁడు. నాఁడు నిన్ను మిగిల్చినదానికే సంతోషించుము. నిన్ను నీతల్లిదండ్రుల దారిఁబట్టించు నని కొన్ని కోపపుమాట లంటిని. ప్రభూ! నిజముగా భల్లాతవర్మ గారియొక్క ప్రతిభ వానికిఁ దెలియదు. అతఁడు పసివాఁడైనను తెలివిగలవాఁడే కాని మహాసేనాపతుల నెదిరింపఁ జాలఁడు. ఒకచిన్న విప్లవకారుఁడని నేననుకొంటిని. కానిచో నావ్యూహ రచన మఱియొక విధముగా నుండెడిది. నేనెంత చెప్పికొన్నను ప్రభువులకు నామీఁద దయరాలేదు. ప్రభుకార్యము భంగము చేసినందులకుఁ బ్రభువే శిక్ష విధించిన నా శిక్ష స్వీకరించుటకు సిద్ధముగా నున్నా" ననెను. ప్రభువు వీరవర్మతో నిట్లనెను. "మయూరుఁడు నిన్నేల వదలిపెట్టెనో మాకింతవఱకుఁ దెలియ లే"దని. వీరవర్మ భల్లాతవర్మవంకఁ జూచెను. ప్రభువువంకఁ జూచెను. ఇట్లనెను. "ప్రభూ! అతఁడు నన్నేల వదలిపెట్టెనో నేను జెప్పనక్కఱలేదు. నేనట్లు చేసినచో వదలిపెట్టెద ననెను. నేను సరే నంటిని. అతఁడు వదలపెట్టెను." భల్లాతవర్మ వీరవర్మను బ్రశ్నించెను. "అతఁ డెట్లు చేయుమనెను? నీ వెట్లు చేసెదనంటివి?" వీరవర్మ "ఈ సందర్భములోఁ బ్రభు వింకొక రీతిగాఁ జేయుఁడు. చేసి లాభము లేదు. అందుచేతఁ జెప్పనవసరము లేదు. కాదు కూడదు, ప్రభువు వినవలయు నన్నచో మనవిచేసికొందు" ననఁగా, చక్రవర్తి చెప్పుమన్నట్లు నేత్రదృష్టి పఱపెను. వీరవర్మ యిట్లనెను. "ప్రభూ ! నేనాకుట్ర

వానితోఁ జెప్పితిని. అతఁడు వినలేదు. అతని కట్టుత్రాళ్ళతఁడు తెచ్చుకొనుచుండెను. నే నెన్నిసార్లు వద్దన్నను నతఁ డదియే మాటగాఁ బట్టుపట్టుకొని కూర్చుండెను. ఈసారి యతనిమీఁదికి భల్లాతవర్మగారిని బంపించవలసినదిగాఁ బ్రభువులతో మనవి చేయవలసిన దని యతఁడు నాతోఁ జెప్పెను. "అయ్యా! బాల సేనాపతీ! నీకు సంగతి తెలియదు. భల్లాతవర్మ గండరగండఁడు. బహుయుద్ధములలో నాఱితేరినవాఁడు. కితవయుద్ధపరిజ్ఞానము వారికున్నంత మఱి యెవ్వరికి లేదు. నీవేమో చక్రవర్తిదర్శనము వాంఛించుచున్నవాఁడవు. నీవు చనిపోయినతరువాత నీకుఁ జక్రవర్తి దర్శన మెట్లగును? భల్లాతవర్మ నీమీఁదికి వచ్చుటయుఁ దరువాత నీవు జక్రవర్తి దర్శనము చేయుటయు నివి రెండును నొకదానికొకటి పొసగని సంగతులని నాలుగైదు సార్లు చెప్పితిని. అతఁ డెంతసేపటికి "నల్లే కానీవయ్యా! సేనాపతీ! భల్లాతవర్మ చక్రవర్తికి మిక్కిలి యాత్మీయుఁడని చెప్పుచుంటివిగదా! నేను జనిపోయినచో భల్లాతవర్మ పదవికి భంగము లేదు. వాఁడే చనిపోయినచో - ప్రభువు క్షమింపవలయును. అతఁడు భల్లాతవర్మనుగుఱించి మాటాడినప్పుడు మిక్కిలి తిరస్కరించి మాటాడును. వాఁడు వాఁడసియే యనును. నే నతఁడన్నమాటయే వాడుచున్నాను-వాఁడుచనిపోయినచో వాని మాఱు ప్రభువునకు నేనాత్మీయుండనయ్యెద" ననెను. మఱియు నే నిట్లంటిని. "నీవంటి యకృతహస్తునిమీఁదికిఁ బ్రభువు భల్లాతవర్మను బంపించఁడు. ప్రభువునకుఁ బాతికమంది యితర సేనానులు గలరు. ఎవరిని బంపించినను బంపించును. ఓయి! బాల సేనాని! నీ వన్నచో నాకు జాలి కలుగుచున్నది. నీవు బుద్ధి

మంతుఁడవు, శూరుఁడవు, బ్రతికి బట్టఁగట్టఁదగినవాఁడవు. ప్రళయ కాళికాకృతి భల్లాతవర్మ నేరి కోరి యేల నీ మీఁదికిఁ దెప్పించుకొందు” వంటిని. నే నిట్లనఁగా మయూరునకు మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. వచ్చి “నీవా వాగ్దానము చేయునిచో నిదిగో యిప్పుడే నీ శిరస్సు నఱుకుచున్నా”నని కత్తియెత్తెను. “నా సామ్మేమి పోయినది. నీమేలునకే చెప్పితి”నని వాగ్దానముచేసి ప్రభువు వద్దకు వచ్చితిని. ప్రభువునకు నుపయోగపడని నావంటివాని మనవి యంగీకార్యమగునో లేదో తెలియదుగాని, యొకటి యభ్యర్థించుచున్నాను మయూరుఁడు ‘బాలుఁ’డని భల్లాతవర్మ వంకఁజూచెను. భల్లాతవర్మ మండిపోవుచుండెను. అతని కన్నులు కణకణలాడుచుండెను. వీరవర్మ మాటలఁ బ్రభువును జూచి యిట్లనెను. “ప్రభూ! భల్లాతవర్మగారు మిక్కిలి కోపముగా నున్నారు. నే నేమిచెప్పినను లాభమున్నట్లు గానిపించదు. భల్లాతవర్మగారా పసిబాలునిమీఁదఁ గసితీర్చుకొనకుండ నుండరు. అతఁడును ప్రభువున కింత యుపకారము చేసెను. నే నేమనుటకును వీలులే”దని యూరకుండెను.

ద్వాదశాధ్యాయము

చక్రవర్తి వెంటనే మయూరశర్మమీఁదికి భల్లాతవర్మను బంపించలేదు భల్లాతవర్మకు మయూరశర్మమీఁదఁ బోవలెనని యెంతతొందర యుండెనో, చక్రవర్తి యంత జాగు చేసెను. ఒక దినమున భల్లాతవర్మ చక్రవర్తితో నిట్లనెను.

“మహారాజ! మీకు మయూరశర్మమీఁద నభిమానము

కలదు. అందు చేతనే యింతజాగు చేయుచున్నారు. అతనికి వీరవర్మ మీఁదఁ గోపము లేదు. ప్రభువులమీఁద భక్తియే కలదు. ఒక్క నేనే వానికి విరోధిగాఁ గనిపించుచున్నాను. ఈసంవత్సరము సంవత్సరమంతయు శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁదికప్పము చక్రవర్తి టంకసాలకుఁ జెల్లుబడి కాలేదు. మన కెట్లు చూచినను యుద్ధము లే. ఈయుద్ధములు ధనము లేకుండ నెట్లు సాగును? ఆ మయూరశర్మ శాతవాహనరాష్ట్రముతో నూరకొనలేదు. త్రికూటము, ఆభీరము, పారియాత్రికము, శకస్థానము నాక్రమించుకొన్నాఁడని మన కిదివఱకే వార్తలువచ్చెను. ఇంక నే యే రాష్ట్రము లాక్రమించునో మనకుఁ దెలియదు. అతని యుద్ధృతి యింతలోఁ దగ్గించకపోయినచో, నతఁడు చక్రవర్తికి లొంగఁడు. మొక్కయై వంగక మ్రానై వంగదు. వీరవర్మ మనతో నతని వార్తచెప్పి, యిప్పుడే మూఁడు నెల లైనది. బుధ్యంకర మహాసేనాని తిరుగఁబడిన బృహత్పలాయనులమీఁద, నానందులమీఁద దండయాత్రకుఁ బోయెను. ప్రభులకు నా యందున్న ప్రేమచేతఁ దమవద్దనే యుండుమందురు. నేను బ్రభుసేవ మఱియొకరీతిగాఁ జేయ నెంచుచున్నాను.”

అంతటఁ జక్రవర్తి యిట్లనెను. “మయూరశర్మ పసివాఁడు. నీ వాఱితేరినవాఁడవు. నీవు మా కొక వాగ్దానము చేసినచో ని న్నతనిమీఁదికిఁ బంపింతుము అతనిని జీవగ్రాహముగాఁ దీసికొని రావలయును. నీ వతని కుటుంబము నిదివఱకే నాశనముచేసితివి. అంత నేర్పుగల బాలుఁడు వృద్ధిలోకి రాదగినవాఁ”డని: భల్లాతవర్మ మఱల ననెను. “ప్రభూ! నేను మనవి

చేసితినిగదా ! తమ కతనిమీఁద దయయున్నదని. అతనిని జీవ గ్రాహముగాఁ దీసికొని రావలయు నన్నచో మహాసేనాపతి నతనిమీఁదికిఁ బంపింపుఁడు. మఱియొకటి చూడుఁడు. వన్నతఁడు సర్వదా సంహరింపఁ జూచుచుండును. నే నతనిని జీవగ్రాహముగాఁ బట్టి తేఁజూచుచుందును. అది వానికి లాభముకదా!" యనఁగాఁ జక్రవర్తి "వాఁడు పసివాఁడుకదా" యనెను. భల్లాత వర్మ "కత్తి చేతిలోనుండఁగాఁ బసివాఁడేమి పెద్దవాఁడేమి! వీర వర్మ తీసికొనిపోయిన సైన్యము నట్లు వంచించినవాఁడు యుద్ధ నీతిలో నాఱితేరినవాఁడుకానీ, బాలుఁడు కాఁడు. వయసుచేత బాల్యము లెక్కపెట్టరాదు. కృష్ణాహాగరీ నదులమీఁద వాఁడు చేసిన యత్నము బాలుఁడు చేసెడు యత్నమా ? చక్రవర్తికి దయపుట్టినచో దాని కొకమేర యుండవలయును. నిన్ననేకదా బుధ్యంకర సేనాని ధనము కావలె నని కబురంపెను. కాంచీ నగరమునుండి మహామాత్యుఁడు బొక్కసములో ధనము లేదని వార్తఁ బంపించెను. వెంటనే బుధ్యంకరునకు ధనము పంపించ నిచో బృహత్ఫలాయనుఁడైన జయవర్మ మన కందిరాఁడు. జయ వర్మగాని, యానందుఁడైన దామోదరవర్మగాని మనకుఁ దేలికగా లొంగువారుకారు. వీరిద్దఱనాదినుండియు నిక్ష్వాకుప్రభువుల సామంతులు. సముద్రతీరములు వారిచేతులలో నున్నవి. ప్రభువు లిక్ష్వాకురాజును గెలిచిరేకాని, వారి సామంతులను లొంగఁదీయలేదు. జయవర్మ కృష్ణానదీసాగరసంగమదేశ మంతయుఁ దనచేతిలోఁ బెట్టుకొని కూర్చుండెను. అది సుభిక్ష మైన దేశము. ఇక్ష్వాకురాజుల సర్వనౌకాదళము జయవర్మ చేతిలో నున్నది. బుధ్యంకరుఁడు, బృహత్ఫలాయనుల మహా

వగరమైన కోడూరుమీఁదికి దండయాత్ర పోయెనే కాని, కోడూరు పరిసరములైనను సేనాపతికిఁ జేరగట్ట వీలులేకుండెను. ఆనందుల కందరాపురము కూడ మన కభేద్యముగా నుండెను. తమరు నన్ను బృహత్పలాయనులమీఁదికిఁ బంపింతు మందురు. నే నచ్చట బుద్ధ్యంకురునికన్న నెక్కువ చేసెడిదేమి? నేను శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁదికిఁ బోయెదను."

ఈ ప్రసంగము చక్రవర్తికి భల్లాతవర్మకుఁ బదిదినములలో జరుగుచుండెను. ఈలోపుగాఁ జారులువచ్చి మయూరశర్మ పూర్వ మాక్రమించుకొనిన రాష్ట్రములేకాక సైయంతకము, ఘనాతము, మోకరి యను దుర్గములుకూడ సులభముగా గెలిచె నని వార్తలు చెప్పిరి. ఈ మూఁడుదుర్గములు, వాని చుట్టుపట్ల నున్న రాష్ట్రములు సారవంతమైన దేశము. బుద్ధ్యంకురునకు ధనము పంపించుటకు నీ మూఁడు దుర్గాధిపతులకుఁ జక్రవర్తి యాజ్ఞ పంపించెను. ఈ మూఁడు దుర్గములు మయూరశర్మ చేతిలోఁబడఁగా, నచ్చటినుండి మహాసేనాపతికి ధన మెట్లు చేరును. రాజసైన్య మే మగును? చక్రవర్తి కప్పుడు కోపము వచ్చెను. భల్లాతవర్మ యీ సమయము జూచి యిట్లనెను. "ప్రభూ! ఇంక నుపేక్షించినచోఁ దొంగముదిరి యమాసర వెల్లియగును. ఇప్పటికే మీ దయవలన వాఁడు ముదిరి పుంజుకొనెను. ఈ మూఁడు దుర్గములయొక్క యధిపతులు సుంకములు వసూలుచేసి కోటలో నుంచితిమని వార్తలు పంపించిరి. ఆ ధనమంతయు మయూరశర్మ యధీనమయ్యెను. వెంటనే యా ధనమునైనను మనము స్వాధీనము చేసికొననిచోఁ బల్లవ సైన్యము కృష్ణాముఖదేశమునందు మిక్కిలి యిబ్బందిపడు"నని

నంతనే చక్రవర్తి భల్లాతవర్మను మయూరశర్మమీఁదికిఁ బొమ్మని యాజ్ఞ యిచ్చెను. పదివేల పదాతులు, నాలువందల గజములు, పదునేనువందల గుఱ్ఱములు - నీ మహాసైన్యము నకు భల్లాతవర్మ సేనానియై పోవలయును.

భల్లాతవర్మ మఱలఁ బ్రభువుతో ననెను. "స్వామీ! మయూరశర్మ పట్టుబడినచోఁ దీసికొనివచ్చెదను. లేనిచో వాని శిరసుమాత్రమే తేఁగలుగుదును." చక్రవర్తి తలయూఁ పెను. భల్లాతుఁడు ప్రళయరుద్రాకారుఁడై యుండెను. రెండేం డ్లకుఁబూర్వము మయూరశర్మమీఁదఁ గలిగినకోపము క్రమ క్రమముగా వృద్ధినొందుచు, భల్లాతవర్మ హృదయములో నిప్పటికిఁ బ్రళయాగ్నివలె మండుచుండెను. మయూరశర్మ కని పించుటతోడనే వానిని నూరుకత్తిగవలయు ననిపించు చుండెను. అంతటిమహాకోపములోనను, భల్లాతవర్మమనస్సులో నొకమూల నొక విచిత్రమైన సందేహ ముండెను. రెండేండ్ల క్రింద బ్రాహ్మణబాలుఁడుగాఁ దనయింటికివచ్చిన మయూరుఁడు తన్నధిక్షేపించి పోవుచుఁ దనసైనికులు నలుగురు వెంటఁబడగా నడుమునను్న పట్టాకత్తి విదిలించి ఝుళిపించిన ప్రళయవేగము భల్లాతవర్మ మనసులో నిప్పటికిని నిలచియుండెను. కత్తి లాగుటలోఁ దానెంత వేగరియో, యా బాలుఁడు నంత వేగరిగా నుండెను. కాని భల్లాతుని మనస్సులో నొక ధైర్యముండెను. ఈ వేగము కొంత యభ్యాసముచేతఁ బ్రాప్తించినను శరీర రక్తస్రోతసునందలి సహజశక్తివేగవల్లనముచేతఁ బ్రాప్తించు నది. కాని ఖడ్గవిద్యానైపుణ్యము వేఱువిషయము. వానినిగురించి యింతటి చర్చయేల? వానిని బిట్టనువలెఁ జేతులతో నలిపి

వేయుదును. వానితోఁ దాను కత్తియుద్ధము చేయుటచాఁక దేనికి వచ్చును? కాదు. వాఁడు తన్ను నిందించెను. తన్నుఁ దిరస్కరించెను. తనయంతవాఁడు తనమీఁదకేఁట, రావలయునఁట! వీరవర్మ చేసిన హితోపదేశమునకుఁగూడ లెక్క చేయలేదు.

భల్లాతుఁడు సైన్యమునంతయు సన్నాహపఱచెను. దుర్గములు ముట్టడించుటకుఁ గావలసిన సాధనము లన్నియు సమకూర్చెను. పదిదినములలోఁ బ్రయాణ మేర్పాటు చేసెను.

వీరవర్మను జక్రివర్తి యీ నాల్గునెలలు మఱల సేనానాయకుఁడుగా నెచ్చటకుఁ బంపించలేదు. తన యుద్యోగము పోయెనో, యుండెనో వీరవర్మకుఁ దెలియదు. వీరవర్మ మయూరశర్మకు రహస్యచారుఁ డయ్యెను. అతని రహస్య చారిత్వమంతయు భల్లాతవర్మదండయాత్రనుగూర్చిమాత్రమే. తక్కిన రాజరహస్య మొక్కరవ్వంతయుఁ గబురంపఁడు. భల్లాతవర్మ వార్త యెప్పటి కప్పుడు కబురంపించెను. చివరివార్త భల్లాతవర్మ పదివేలభటులు, పదునేనువందల గుఱ్ఱములు, నాఱువందల యేనుఁగులతో బయలుదేరు చుండె నని వార్త బంపించెను. సైన్య మీ మార్గమున వచ్చుననిగాని, ప్రధానముగా నై యందక, పునాత, మోకరి దుర్గములఁ బట్టుకొనుటకు వచ్చుచున్నాఁడనిగాని వార్తలో లేదు. మఱల నది రాజరహస్యము. మయూరశర్మ తెలివిగలవాఁడైనచో దానే వానిననిన్నింటిని సరిచూచుకొనవలయును.

మయూరశర్మ యీ యైదు నెలలును వీరవర్మ వార్తలు జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలించుచునే యుండెను. వీరవర్మ యెంత

వాగ్దానము చేసెనో యంతియే జరుగుచుండెను. రాజద్రోహ మెక్కింతయుఁ జేయుటలేదు. భల్లాతవర్మను తనమీఁదికిఁ బంపింతునన్నాఁడు. పంపించుటకు సర్వప్రయత్నములు చేసెను. చివరకుఁ బంపించుచుండెను. ఇంతకు మించి వీరవర్మ చేయఁడు. ఆతఁడు చేయవలయు నని మయూరశర్మ కోరఁడు. కాని మయూరశర్మ మనసులోఁ జక్రవర్తి సేనానాయకులయం దొక యమోఘమైన గౌరవ మేర్పడెను. మయూరశర్మ యొకదానికి సంతోషించెను. దానికి దైవముకూడఁ దోడ్పడెను. బృహత్పలాయనులతో యుద్ధమే లేనిచోఁ జక్రవర్తి బుధ్యంకరునిఁ దనమీఁదికిఁ బంపించెడివాఁడు. బుధ్యంకరుఁడే తనమీఁదికి వచ్చినచో నింక యుద్ధమేమున్నది.? భల్లాతవర్మమీఁదఁ దాను పగ తీర్చుకొనుట యేమున్నది? ఇప్పటికి మయూరునకుఁ బందొమ్మిదేండ్లు. ఇంతవఱకతనికి భగవంతుఁడని, దేవుఁడని, భక్తియని యేర్పడలేదు. అతఁ డొక్కసారి యాలోచించెను. భల్లాతవర్మ తనమీఁదికి వచ్చుటకు వంద యడ్డంకు లున్నవి. అన్నియుఁ దొలఁగిపోయెను. భల్లాతవర్మ వచ్చుచుండెను. ఇన్నియడ్డంకులు తొలఁగిపోవుట, తనపగ తీర్చుకొనుటకు వీలుగా నన్నియు నేర్పడుట, ఇది యెట్లు జరిగెను? దీని కెవ్వరు కారణము? చక్రవర్తి భల్లాతుని బృహత్పలాయనుల మీఁదికో, నావందుల మీఁదికో పంపించినచోఁ దనపగ యెట్లు తీరెడిది? తన కసి యేమయ్యెడిది? తన పితౄణముక్తి యెట్లు జరిగెడిది? భల్లాతవర్మ తనమీఁదికి వచ్చుటకుఁ దాను కారకుఁడు కాఁడు. అన్నియు నట్లు పొసంగినవి. ఈపొసఁగుదలలోని రహస్యమేమి? మయూరశర్మ

హృదయములో నీరహస్యమే భగవంతుఁ డనిపించెను. ఆ భగవంతుఁడే శివుఁడు.

శాతవాహనరాష్ట్రమంతయు మయూరిని చేతిలోనికి వచ్చినప్పటినుండియు నతఁడు స్థానాకోడూరులో నివసించుచుండెను. పూర్వపు తమగృహము బాగుచేయించెను. ఆ గృహములోనె తననివాసము. నివాసమనఁగా నెలకొకదినమో, రెండుదినములో సైన్యముల పరామర్శకాని, నూతనదుర్గముల మట్టడికాని, తన్నొత్తిడిపెట్టనప్పుడు పోయి యాగృహములో నుండును. ఆ యింటివెనుకఁ బిడుకలగుడిసెయు, దాని ముందరి చొప్పగూడును మఱల నేర్పాటుచేసెను. తానాయింటికిఁ బోయి నప్పుడెల్ల నొకకొంతసేపా రెంటినడుమనుండి తన తండ్రిని భల్లాతిశర్మ నఱికినచోటునే చూచుచుండును. గంగయు రామశర్మయు నిప్పుడు స్థానాకోడూరున నాయింటనే యుండిరి. వా రిరువురు కొడుకువలన మహాసుఖము ననుభవించుచుండిరి. శాతవాహనరాష్ట్రమునకు వైజయంతి రాజధాని స్థానాకోడూరు రాజనివాసము. రాజనివాస మనఁగా రాజో, సేనానియో తెలియని మయూరుని పెంచిన తల్లిదండ్రు లుండు గ్రామము. ఇంతచేసి మయూరుఁడు తాను రాజు ననఁడు. తాను సేనాపతి ననఁడు. తాను రాజభోగము లనుభవించఁడు. ఆ పూర్వపు స్థానాకోడూరులో సామాన్యగృహములో నివసించును. మయూరుని యీమహావినయముచేత శాతవాహన రాష్ట్రము మఱియు నతఁడు గీసిన గీతలో నుండెను. ఇప్పటికి మయూరునకుఁ బదిమంది సేనానులు కలరు. అందఱు నలుబది యేబదియేండ్ల మధ్యవారు. ఇక్ష్వాకులనాఁటివారు. వారును

మయూరుని యాజ్ఞలో నడతురు. వీరందఱు మయూరునకుం గుడిభుజము. మయూరుని కనుసన్నవెంట ముల్లోకములు ముట్టడించు సాహసముకలవారు.

మయూరునకుం బదాతిసైన్య మున్నది. అతని పదాతి సైన్యముయొక్క సంఖ్య నాలుగులక్షలు. అనఁగా శాతవాహన రాష్ట్రమునందలి స్త్రీప్రజయు నన్నమాట. అతని యాశ్విక దళము వేయిమంది. ఇందులో నైదువందలు, నైదువందల గుఱ్ఱములు వీరవర్గ మిచ్చిపోయినవి. అతనికి గజసైన్యము లేదు. గజసైన్యముబదులు వేయిమంది ప్రత్యేక యుద్ధ భటులు కలరు. వారు వేయిమందిని మయూరుఁడు శిక్షించిన శిక్షయే విచిత్రముగా నుండెను. ముక్కాకలుతీరిన మయూరుని సేనాపతులు పదిమందియు మయూరుని యీ మహాప్రతిభకే వానికి దాసోహ మందురు.

మయూరునియొద్దఁబదియేనుఁగులు కలవు. అవి వైజయంతీ నగరములోనివి. అవి యుద్ధగజములు. ప్రతిదినము సాయం కాలమున మయూరుఁడు తన వేయిమంది ప్రత్యేకగజసైనికు లకు నీ పదియేనుఁగులతో యుద్ధము నేర్పును. ఆయేనుఁగులకు సారా పోయించును. అవి ప్రళయఘీంకారములతో నీ వేయి మందిమీఁది కుఱుకును. అప్పుడు మయూరుఁడు కొయ్యకత్తి యొకటి పుచ్చుకొని వానిమీఁదికి దూకును. ఒక త్రిప్పే నేన్గు తొండము నఱుకుదెబ్బ యిది. దంతములు ఛేదించుదెబ్బ యిది. పాదములు ఛేదించు దెబ్బ యిది. ఏన్గునడుముక్రిందుగా బిగించిన హౌదాకట్టుత్రాళ్లు నఱకుట కీయొడుపు చేయవలయునని తన వేయిమంది సైనికులకు నేర్పును. ఆ యేనుఁగుల కంఠకుండఁ

ప్రక్కవాటులుగా లంఘించును. ఒకఁ డేన్గుతొండము నఱుక బోఁగా నేన్గుపైనున్న సైనికుని శస్త్రములు వీనికిఁ దగులకుండ మఱియొకఁ డంగరక్షకుఁడుండును. మయూరుఁ డీవిద్య నెచ్చట నేర్చెనో తెలియదు. ఈ వేయిమందికి సింహసైన్యమని పేరు. ఈసింహముల భోజనము నిత్యము మయూరుని విమర్శతో నుండును. వారి యాహారము పరిమితము. వారికి వ్యాయామము కొలత. వా రుక్కుఖడ్గములవలె నుందురు. వారిని జూచినచో వారి శరీరలాఘవము వారి బాహుబలము నింతయుఁ దెలియదు. వాఁడొక్కొక్కఁడు కత్తితో నఱికి యేనుఁగును రెండుతుండెములు చేయఁగలఁడు. ఒకఁ డొక డేన్గుతొండము నఱికి దంతములు పూని వ్రేలాడి యేనుఁగుల వదనములు కత్తులతోఁ గ్రుమ్మఁగలఁడు.

మయూరుని యీ సర్వసైన్యము నొకయెత్తు. అతని చెలికాఁడైన కుబ్జుఁ డొకయెత్తు. కుబ్జుఁడును ముప్పదియేండ్ల వాఁడు. షట్ఛాస్త్రవేత్త, మహాకవి. ఒకనాఁ డొక పల్లెగ్రామములో మయూరునకుఁ గుబ్జుఁడు కనిపించెను. మయూరుఁడు కనిపించినంతనే సర్వజనులు గౌరవింతురు. అతని శౌర్యపరాక్రమము లగ్గింతురు. ఎవ్వఁడు నతని నిందించఁడు. నిందించి బ్రతికి పోఁడు. ఆమొదటివాఁడు కుబ్జుఁడు. మయూరున కెదురుగావచ్చి "ఓరికుఱ్ఱవాఁడా! నీకు భగవంతుఁడిచ్చిన తెలివి తేటలే కాని, విద్య చేతఁ రాఁదగిన వివేకము లే" దనెను. మయూరుఁడు "నాకంటె నీవెక్కువ వివేకివా?" యనఁగా నతఁ డౌననెను. అయినచోఁ దన వెంటరమ్మని మయూరుఁ డనెను. నాఁడు మొదలు కుబ్జుఁడు మయూరునకుఁదోడునీడ. కుబ్జుఁడు మయూరునకు సర్వగ్రంథము

లలో నున్న మహావిషయములు పదినెలలలోఁ బుక్కిటిపురాణ ములుగాఁ జెప్పెను. అర్థవార్తాశాస్త్రములు, శుక్రనీతి, కామందకనీతి, సర్వమును మయూరునిప్రక్క గుజ్జముపైఁ బోవుచు కుబ్జుఁ డతనికి బోధించెను. కుబ్జుఁడు మయూరుని శౌర్యపరాక్రమములు వందలైన పద్యములుగా వ్రాసెను. ఆపద్యములు కుబ్జుఁడు నిత్యమును పాడుచునే యుండును. అతఁడు పాడఁగా వినిన వేలమంది శాతవాహనరాష్ట్రప్రజలు వారినుండి మఱియు వేలమందియు మయూరుని శౌర్యగీతములు పాడుచుందురు. ఈ కుబ్జుఁడు కాదంబుఁడైన మయూరునకు మహామంత్రి, సేనాపతి, ఆస్థానకవి, పరమమిత్రము. అదియుఁగాక నేఁడు మయూరునకు భగవంతుఁడన్న భావ మేర్పడినప్పుడు మంత్రోపదేష్టయై యాచార్యుఁ డయ్యెను. అదివఱ కెప్పుడు మయూరుఁడు కుబ్జునితోఁ బరిహాసమాడెడువాఁడు. నాఁటినుండి మానివేసెను.

త్రయోదశాధ్యాయము

మయూరుఁడు గురూపదేశమునుబొంది . పునశ్చరణ లెక్క లేంకుదినములు చేసెను. ఇంతలో మోకరిదుర్గమునుండి యతనికి వార్తవచ్చెను. భల్లాతవర్మ యేన్గులను, బదాతిసైన్యమును మోకరి, సైయందక, పునాతదుర్గముల ముట్టడికి నిలిపి, యశ్వసైన్యమును శాతవాహనరాష్ట్రగ్రామటికాధ్వంసనము కొఱకుఁ బంపించుచుండె నని తెలిసెను. భల్లాతవర్మ యుద్ధనీతిలో నిదియొకభాగము. ఒకవైపున దుర్గములను ముట్టడిం

చును. మఱియొకవైపునఁ బల్లెటూళ్ళను దోచును. తగులఁ బెట్టును. దీనివలన రెండు లాభము లున్నవి. ఒకటి తనసైన్యమున కాహారపదార్థము, సైన్యవ్యయమునకుఁగావలసిన ధనము సమకూర్చుట. రెండవది శత్రురాజుహృదయములో భయము కలిగించుట. ఈరీతిగా నెన్నిదినములైనను జకశివర్మనుండి సాయము లేకయే యుద్ధము చేయుచుండును. మయూరుఁడు భల్లాతవర్మయొక్క యీనీతి నూహించెను. తా నన్నివైపుల నుండియుఁ గట్టుదిట్టములు చేసెను. ఈ యశ్వసైన్యము శాతవాహనరాష్ట్రమునఁ జొఱఁబడవలయు ననఁగా వాయవ్యదిశయే వీలు. ఈ వాయవ్యదిశకు రెండుయోజనముల మేర నొక పెద్ద వెలఁగతోఁట కలదు. ఈ వెలఁగతోఁట సర్వసైన్యముల యొక్క రాకపోకలయందు విశ్రమస్థానము. ఆ కాలము వెలఁగపండ్లు పండి తోఁటయంతయు గుమ్మని ఘ్రాణతర్పణముగా నుండును.

కడచిన మూఁడునెలలనుండి మయూరుఁ డాతోఁటలో నేదియో యొక పెద్దప్రయత్నము చేయుచుండెను. ఆతోఁటలో నదివఱకుఁ గోఁతులు లేవు. కొన్నివేల వానరములను మహాటవులలోనుండి పట్టించి తెప్పించి యావెలఁగతోఁటలోఁ బ్రవేశపెట్టించెను. అవి నాల్గురోజులుండి లేచిపోయెను. ఇట్లు నాలైదుసారులు జరిగెను. ఆ గోలాంగూలసమూహముఁ గపిత్థవననివాసముగాఁ జేయుట కతఁడు చాల పాట్లుపడెను. చివర కతనికొక యూహ తోఁచెను. పదిదినములలో నచట నొక చిన్నదియుఁ బెద్దదియుఁగాని దేవాలయము నిర్మించెను. దినదినము పెద్ద గుండిగతో నన్నము వండించి సరిగాఁ బగలు రెండుజాముల వేళ

నా యన్నము స్వామికి నైవేద్యమైనతరువాత నీశాఖామృగములకుఁ బెట్టించును. ఒక నెలదినములలో వేయివానరములు వెలఁగతోఁటను స్థావరము చేసికొనెను. వానరజాతి చాల చిత్రమైన జాతి. అవి మనుజునివలె మాటాడ నేరవు. కాని, మనుజునకెంత వివేకమున్నదో యంతయు వానికున్నది. ఒక పదునేను దినములైన తరువాత నీ వేయివానరములలో నొక పెద్దకలవరము కలిగెను. మొదటిదినములలో నీ గుండిగ డన్నము సర్పకూఁడు తెచ్చి, ధ్వజస్తంభముకడఁ గుంభముగాఁ బోయును. వచ్చిన వానరములన్నియు వానివాని చేతికందినట్లుగా నన్నపుముద్దల నెత్తికొనిపోవును. ఒకదినమున నొక పెద్ద కొండముచ్చు సర్వవానరముల నడ్డగించెను. వేయికోఁతులును గిచకిచలాడి, పంక్తికలించి, పెద్దయల్లరి చేసెను. ఈ కొండముచ్చుపక్షము మిగిలిన కొండముచ్చు లవలంబించెను. చిన్నకోఁతులకు నైవేద్యములో భాగము లేకపోయెను. నాల్గవదినమునఁ గొండముచ్చు నాజ్ఞ నిరాదరించి, యొక సామాన్యవానరము కుంభరాశిమీఁదఁబడి యన్నము తీసికొని తినెను. ఈపెద్దకొండముచ్చు దానిని జంపెను. కొండముచ్చులకు వానరములకు దానితోఁ బెద్దయుద్ధము సమారంభమయ్యెను. వారము దినములు వానర మొక్కఁడైనను దేవాలయములోనికి రాలేదు. ఈ వారము దినములు నెక్కడఁజూచినను జచ్చిపడియున్న వానరముల శవములే గోచరించెను. ఇన్ని వానరములు చచ్చిపోవుచున్నందులకు మయూరునకు మిక్కిలి దుఃఖము వేసెను. మయూరుఁడీవానరముల నెందుకుఁ దెచ్చెనో యీదేవాలయమెందుకుఁ గట్టెనో, యెవ్వరికిని దెలియదు. కుబ్జుఁడుమాత్రము

పరిహాసముగా "మయూరుఁడు సుగ్రీవుని యవతారము. అతఁడు నొక పెద్ద వానరము. అందుచేతఁ దనకులమైన వానరములను దీసికొనివచ్చి పెంచుచుండె"ననెను. మయూరుఁడు ప్రయోజనరహితముగా నెట్టిపని చేసెడువాఁడు కాఁడని సర్వజనులకుఁ దెలియును. కాని దీని యర్థమేమియో తెలియలేదు. ఇంతధన మీ వానరములమీఁద నెందులకు వ్యయపెట్టుచుండెనో ?

తరువాతఁ బదిదినములకుఁ జావఁగా మిగిలిన సర్వవానరములు దేవాలయములోనికి వచ్చెను. కుంభరాశిని నాఁడొక వృద్ధవానరము సమీపించి తక్కిన వానరములకుఁ గొండముచ్చులకుఁ దాను భాగములుచేసి పంచిపెట్టెను. చివరకు సామాన్యవానరములే గెలిచెనని యందఱనుకొనిరి. కాని, పదునేనుదినములైనతరువాత నన్నరాశికడకుఁ జిన్నవానరము బదులు కొండముచ్చుపోయి యన్నింటికిఁ బంచిపెట్టెను. అది పదునేను దినములు జరిగెను. మయూరునకీవార్త యంతయుఁ దెలిసెను. అతఁడు నాశ్చర్యపోయెను. ఈవానరజాతిలోనున్న వివేకము వాని కద్భుతభావము కలిగించెను. ఈవానరములను దెచ్చుట కిదియే ప్రయోజనమా యనిపించుచుండెను.

వానరములు వచ్చినప్పటినుండి మయూరుని సైనికులలోఁ గొందఱకు నొక సముత్సాహము కలిగినట్లు తోఁచెను. ఒకదినమున నిద్దరు సైనికులు వెలఁగతోఁటలోనుండి పోవుచు నొకఁడిట్లనియెను. "కోఁతులు గుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి స్వారిచేయగలవా?" యని వారిద్దరు వానరములను గుఱ్ఱముమీఁద స్వారి చేయించుటకు నాఁటి మధ్యాహ్నము రెండుజాములనుండి

ప్రొద్దుక్రుంకువఱకుఁ బ్రయత్నించిరి. ఏవానరమును బట్టుపడ లేదు. బలవంతముగాఁ బట్టుకోఁబడిన వానరములు వారిని గిచ్చి రక్కి నెత్తురు కండలు చూచెను. మయూరుని సైన్యములో నిది యొక క్రీడయయ్యెను. దినదిన మెవరో నలుగురు సైనికులు వత్తురు. బహుప్రయత్నములు చేయుదురు. ఆ వానరము లా గుఱ్ఱములమీఁద నెక్కవు. ఒకవేళ బలవంతముగా వానరములను దెచ్చినచో గుఱ్ఱములు పారిపోవును. ఒక నెలనాళ్ళకు వానరములు కొంత సాధు వయ్యెను. అశ్వికులను బూర్వమంత పట్టిపీకుట లేదు.

ఈరీతిగాఁ గొంద ఱాశ్వికులు దినదినము గపిత్థవనమున నిట్లుచేయుచున్నారని వానరములు సైనికులను గుఱ్ఱములను గఱచు చున్నవని, గాయములు కుదురుట కష్టముగా నున్నదని. మయూరునకుఁ దెలియవచ్చెను. మయూరుఁ డా సైనికులను బిలిపించి కోపపడెను. వారు మయూరునియం దెంత భక్తులో, యెంతభయస్థులో యంత చనవును గలవారు. ఎందుకోయీ, మీరింత పిచ్చిగాఁ బ్రవర్తించు చుండిరని మయూరుఁడు వారి నడిగెను. వా రుత్సాహజన్య మీకార్యమని చెప్పిరి. ఎంత సేనాపతియైనను నెంత మహాయుద నీతివిశారదుఁ డైనను, నెంత శాత్రవహృదయభయంకరుఁ డైనను మయూరునియందుఁ జిన్నతనము పోయినట్లు కనిపించ లేదు. తానుగూడఁ బోయి యాప్రయత్నము చేయుదు ననెను. వృద్ధులైన సేనాపతులు 'మహాసేనాపతీ! నీ కిది తగ' దని చెప్పిరి. అతఁడు నవ్వి యూరకుండెను. మఱునాఁడు వానరములచేత నొడలు రక్కించుకొన్న కొందఱు సైనికులను

రహస్యముగాఁ బిలచి, తక్కిన యెవ్వరికిఁ దెలియకుండ వారి వెంట నాకపిత్థవనమునకుఁ బోయెను. నలుగురు సైనికులను మాత్రమే వెంటఁదీసికొనిపోయెను. ఆనలుగురు నించుమించుగ మయూరునకు సవయస్కులు వారును, మయూరుఁడు తమ కిచ్చు చనవునకు మిక్కిలి సంతసించిరి. వెలఁగతోఁటలో వారు చాలప్రయత్నము చేసిరి. చివరకు నేమియు ఫలవంతము కాలేదు. అప్పుడు మయూరుఁడు వారి నలుగురను దూరముగా నిలుచుండుఁడని చెప్పెను. తన గుఱ్ఱము నొక వెలఁగచెట్టు క్రింద నిలఁబెట్టెను. తానా వెలఁగచెట్టు నెక్కెను. చెట్టుపైకొమ్మనుండి పదివానరములు చూచుచుండఁగా గుఱ్ఱము ఫీపుపైకి దూకెను. గుఱ్ఱ ముడాయించెను. మయూరుఁ డాసమయమునఁ దక్కిన నలుగురు సైనికుల గుఱ్ఱములను వెలఁగచెట్టుక్రిందనిలఁబెట్టించెను. మయూరుఁడు కొమ్మమీఁదినుండి గుఱ్ఱముమీఁదికి లంఘించుట వానరములు చూచెను. వెంటనే నాల్గువానరములు నాల్గు గుఱ్ఱములమీఁదికి లంఘించెను. గుఱ్ఱములు పరుగెత్తెను.

మఱునాఁటినుండి పది, పాతిక, యేఁబది, వందగుఱ్ఱములతో శాతవాహనరాష్ట్రాశ్వికదళము వెలఁగతోఁటలోనికి వచ్చెను. అందఱును వెలఁగకొమ్మ లెక్కి గుఱ్ఱములమీఁదికి దూకుదురు. మఱల గుఱ్ఱములు దిగి తాము చెట్లక్రింద విశ్రమింతురు. పదినిముసములలో వందకోఁతులు గుఱ్ఱములమీఁద నుండును. నెలదినములలో మయూరుని వేయి గుఱ్ఱములకు, వేయిమంది యాశ్వికదళమునకు నిది యొక క్రీడయయ్యెను. ఈక్రీడ మయూరున కంగీకారమైనట్లు కన్పించెను. ఆ వానర

ములకుఁ జెట్లుక్రింద గుఱ్ఱము కన్పించినచోఁ జాలును. వాని మీఁద నెక్కి స్వారిచేయుట వానికలవాటైపోయెను.

భల్లాతవర్మ సైన్యము పదివినములకు వచ్చి చేరునఁగా మయూరుని యాశ్వికదళము తాము వచ్చి యిట్లు క్రీడించుటకు వీలులేకపోయెను. చక్రవర్తియాశ్వికదళము తమ పల్లెలమీఁద బడవచ్చుచున్నది. వారి నెదుర్కొనవలసిన సన్నాహముమీఁద నుండిరి.

భల్లాతవర్మ తన అశ్వసేన శాతవాహనరాష్ట్రములో నేదిశనుండి ప్రవేశింపవచ్చునో చారులను బంపి కనుగొనెను. తక్కినసర్వదిశలు సురక్షితములై యుండెను. ఒక్కవాయవ్య దిశయే గుఱ్ఱములదాడి కనుకూలముగా నుండె నని వానికి వార్త తెలిసెను. గజపదాతిదళములు మోకరిదుర్గమును జుట్టుముట్టెను. గుఱ్ఱపుదళమును భల్లాతవర్మ వాయవ్యదిశగాఁ బంపించెను. తనక్రింద సేనానికి మోకరిదుర్గపు ముట్టడి నప్పగించి తానుగూడ నశ్వసైన్యముతో బయలుదేరెను. ఈ సైన్యమునకుఁ బల్లవేంద్రనగరము వదలిపెట్టినప్పటి నుండియు విశ్రాంతిలేదు. అది పదునేనువందల యాశ్వికదళము. వారా వెలఁగతోఁటకుఁ జేరినంతనే యచట విశ్రమింతమనిరి. భల్లాతవర్మ యాతోఁట యెఱుఁగును. తత్పూర్వమా సమీపమున దేవాలయము లేదు. అందంచుఁ జెట్లమీఁదఁ గొన్ని వానరములు కన్పించెను. భల్లాతవర్మ వానినిగూర్చి విచారించలేదు. అంత నాశ్వికులును గుఱ్ఱములను జెట్లకుఁ గట్టివేసి, తాము తెచ్చుకొన్న యాహారములను దిని, మంచితీర్థము త్రాగి, గుంపులు గుంపులుగాఁ జేరి, యేదో మాటాడుకొనుచుండిరి.

వందమంది యాత్రికులుమాత్రము రక్షణగా శాతవాహన రాష్ట్రదిశయందు గుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి నిలుచుండిరి.

ఎక్కడెక్కడ నుండియో క్రమముగా వేయి వానరములు వెలఁగచెట్లమీఁదికి వచ్చెను. కొంతసేపటికి హఠాత్తుగా నొక్కసారి వేయి వానరములు వేయి గుఱ్ఱములమీఁదికి దూఁకెను. గుఱ్ఱములన్నియు బెదరి, కట్టుత్రాళ్లు త్రెంచుకొని యెగఁబడెను. ఆవానరములు సుశిక్షితాశ్వికులవలెఁ గళ్లెములు చేఁబూని, గుఱ్ఱములను వాని యథేచ్ఛముగాఁ బోనీయకుండ నాగ్నేయదిశాభాగముగాఁ బరువులెత్తించెను. భల్లాతవర్మ సైన్యమున కిది మొట్టమొదట నొక పరిహాసముగాఁ గనిపించెను. తరువాత క్రీడగా భాసించెను. వేయి గుఱ్ఱములు కనుచూపుమేర దాటిపోయిన తరువాత భయము వేసెను. అట్లు పోయిన వానిలో భల్లాతవర్మ గుఱ్ఱముకూడ నుండెను. గడియ గడియన్నరవఱకు భల్లాతవర్మకుఁగాని యితర సైన్యమునకుఁ గాని యేమియుఁ దోఁచలేదు. అన్ని గుఱ్ఱములు నాగ్నేయ దిశకే యేలపోవలయును? మయూరుని సైన్యము వారి గుఱ్ఱముల కాశిక్షణ యిచ్చెను. వానరముల కా దిశగాఁ బోవుట యలవాటయ్యెను. అందుచేత నన్నివానరములు నాదిశగానే గుఱ్ఱములను దోలెను. భల్లాతవర్మ సైన్యమునకు వారు పడ్డ యాశ్చర్యము తీరేవరకే రెండు గడియలయ్యెను. అప్పుడేమి చేయవలయునన్న, నేమిచేయవలయు నను ప్రశ్న పుట్టెను. అందఱకును నొక్కరహస్యము తెలిసెను. ఇదియంతయు మయూరుని పన్నుగడ. ఈరీతిగా వానరములను శిక్షించిన మయూరుని ప్రతిభ కందఱు నాశ్చర్యపోయిరి. అతఁడన్నచో

వందఱకు గుండెలలో దిగులయ్యెను. తక్కిన నైదువందల గుఱ్ఱములతో వానిని వెన్నాడుద మని కొందఱనిరి. కొందఱట్లు చేయఁగూడ దనిరి. ఆ గుఱ్ఱము లదివఱకే మయూరుని సైన్యమునకు వశమైయుండును. అయిదువందల గుఱ్ఱములతో మనము వేయిగుఱ్ఱములమీఁదికిఁ బోవుట మనము వారికత్తుల కెఱయగుట యనిరి. భల్లాతవర్మ చివరకు విచారించి యేఁబదిమంది యాశ్వికుల నా గుఱ్ఱములు పోయిన జాడఁ దెలిసికొని రమ్మని పంపించెను. ఆ యేఁబదిమంది యాశ్వికులు రెండామడ పోయిరి. చాలదూరముగా వారికి వేయిగుఱ్ఱములు కన్పించెను. ఆ గుఱ్ఱములు పాఱిపోవుట లేదు. అన్నిగుఱ్ఱములమీఁద బల్లెములతో నాశ్వికు లుండిరి. అది మహాపర్వతప్రదేశము. ఆ యాశ్వికులు పర్వతోపరిభాగముల దూరదూరముగా నా మార్గమును రక్షించుచుండిరి. ఈ వేయివానరములు నాశ్వికులకు సమీపమునందే యుండెను. ఈ కోఁతులా గుఱ్ఱములను దీసికొనిపోయి వారి కప్పగించెనా? ఎన్ని సంవత్సరము లీకోఁతు లీశిక్షణము పొందెను? ఎంతకాలమైనను మయూరుఁ డేడా దికిఁబూర్వము రాజే కాఁడు వారికాశ్చర్యము వేసెను. భయము వేసెను. తా మేఁబదిమందియు వారిమీఁదికిఁబోవుటకన్న తెలివి తక్కువ లేదు. వెంటనే గుఱ్ఱములను మఱలించి, భల్లాతవర్మ కడకుఁ బోయిరి. సంగతియంతయుఁ జెప్పిరి.

భల్లాతవర్మ మూర్ఖుఁడు. మఱియొక్కఁడైనచో, మిగిలిన నైదువందల యాశ్వికదళమును దీసికొని తిరిగిపోయియుండును. అతఁ డట్లు చేయలేదు. తనవద్ద దొంగిలింపఁబడిన వేయిగుఱ్ఱములు నాగ్నేయదిశయం దుండెను. వాయవ్యదిశయందున్న

శాతవాహనరాష్ట్రపుఁ బల్లెటూళ్ళమీఁదఁబడుటకు నైదువందల గుఱ్ఱములు చాలవా? యనియే యాలోచించెను. ఆ వేయి గుఱ్ఱములు నిట్లు తిరిగివచ్చుటకుఁ జాలకాలము పట్టును. మోకరి దుర్గమునకు వార్తఁ బంపించెను ఈ యైదువందల గుఱ్ఱములకు సాయముగా నుండుటకు వంద యేనుఁగులను దెప్పించి గ్రామటి కలను గొల్ల గొట్టుదమని యెంచెను. వారిలో బుద్ధిమంతులైన సైనికులు కొందఱిట్లనిరి “మయూరునకు మన వేయిగుఱ్ఱము లేనా? ఆయనకు వేఱే యాశ్వికదళ ముండదా? ఆ యాశ్వికులు లెంత నేరుపరులైనచో నింతపనిఁ జేసియుందురు? ఆశ్వికులు కాకుండ నింతపని చేయలేరు. ఆశ్వికులు లేకుండ మయూరుఁ డుండఁడు. అతని సైన్యమంతయు గుప్తమైయుండును. ఎచ్చట నున్నదో మనము తెలిసికొనలేము. ఈ వాయవ్యదిశ యరక్షితముగా నున్నట్లు కన్పింపఁజేసియుండును. అతనితో యుద్ధములో జాగ్రత్తగా నుండవలయును. అశ్వ గజ పదాతి సైన్యములు మూఁడును జీలదీసియుంచరాదు. చీలఁదీసినచో నతఁడు వేయివిధములుగా మనలను సంహరించునట్లు కన్పించును. సేనాపతులైన తమరు వెంటనే చక్రవర్తికి వార్తపెట్టి రెండు వేల గుఱ్ఱములను దెప్పింపవలయును. లేనిచో మయూరుఁడు సాధ్యుఁడుకాఁ”డని చెప్పిరి. వారు చెప్పినమాటలలోని యాథార్థ్యము భల్లాతవర్మయొక్క హృదయ మంగీకరించెను. వాని మనస్సును, వాని గర్వమును, వాని యభిమానమును దాని నంగీకరించలేదు. ప్రథమకబళముననే మక్షికాపాత మన్నట్లు నేను దొలుతనే యీవార్త చక్రవర్తికిఁ బంపించినచోఁ జక్రవర్తి నన్నుఁ బరిహాసమాడునని యతఁ డనుకొనెను. చక్రవర్తికిఁ దన

మీఁదనున్న యభిమానము పోవును. వేసినయొత్తు లేదు. జరిగిన యుద్ధము లేదు. చక్రవర్తికి వృథాగాఁ దాను వేయిగుఱ్ఱములు నష్టపెట్టెను. భల్లాతవర్మ మిక్కిలి దురభిమాని. ఆ దురభిమానమునకుఁ దోడు, మయూరునిమీఁదఁ బగ విచిత్రముగా నుండెను. ఏమైననుసరే, మఱలఁ జక్రవర్తిని సైన్యము పంపింపు మని, ధనము పంపింపుమని యడుగకుండఁ దాను దెచ్చిన సైన్యముతో మయూరుని సాధించికాని యింటికిఁ బోఁడు. భల్లాతవర్మయొద్దఁ గోటిదీనారము లుండెను. వానితో మఱల దాను వేయిగుఱ్ఱములు కొనును. కొనుటకు వేయిగుఱ్ఱము లెక్కడ దొరకునో భల్లాతవర్మకుఁ దెలియును.

చతుర్దశాధ్యాయము

భల్లాతవర్మ తన డబ్బుతో బదునేనువందల గుఱ్ఱములను గొనెను. తన సర్వమైన యాస్తియుఁ దాకట్టుపెట్టి, మఱి నాలువందలయేనుఁగులను దెచ్చెను. ఇతర రాష్ట్రములనుండి నెల జీతములకు సైన్యములను దెచ్చెను, ఒక్క నెలదినములలో రెండు వేలగుఱ్ఱములు, వేయియేనుగులు, నిఱువదివేల సైన్యమును జేసెను. అతఁడు తాఁకినంతనే మోకరిదుర్గము విచ్చిపోయెను. మోకరి దుర్గములో లెక్కకు వందమంది సైనికులు లేరు. భల్లాతవర్మ యాశ్చర్యపోయెను, వందమంది సైనికులు రక్షించుచున్న దుర్గమును దాను నెలనాళ్లు ముట్టడించికాని లోఁగొనఁదీయ లేకపోయెను. ఈమయూరశర్మ దుర్గరక్షణోపాయ

ములు వాని కాశ్చర్యము గొలిపెను. అతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడు నెమ్మదిమీఁద జాగ్రత్తగా మయూరుని నోడించవలయును గాని తొందరపడి చేసినచోఁ దాను దెబ్బతినును.

ఈ వానరములు వేయిగుఱ్ఱములను దొంగిలించుట పల్లవచక్రవర్తి వినెను. ఆ నాఁ డాయన నవ్వినంత నవ్వు మఱియేనాఁడును నవ్వలేదఁట. తరువాత భల్లాతవర్మ గుఱ్ఱములను గొనుట యేనుఁగులను గొనుటకూడాఁ జక్రవర్తికిఁ దెలిసెను. చక్రవర్తి యొకవిధముగాఁ దృప్తిపొందెను. చక్రవర్తులును, రాజులును వారొక విచిత్రమైన పురుషులు. మంత్రులు, సేనానులు, తదితరోద్యోగులు రాజుసొమ్ముఁ దినుచుందురు. రాజునకాసంగతి తెలియును. 'తిననీలే' యని యూరకుందురు. భల్లాతవర్మ యొద్ద కోటిదీనారములుండుటయు,నతఁ డనేక గ్రామముల ప్రభువగుటయుఁ జక్రవర్తికి దెలియును. తెలిసియు నూరకుండెను. ఈ సొమ్మంతయుఁ జక్రవర్తినుండి హరించిన దనియు జక్రవర్తికిఁ దెలియును. ఇప్పుడా ధనమంతయు మయూరశర్మను గెలుచుటకొసము భల్లాతుఁడు వ్యయపెట్టినాఁడనుట చక్రవర్తికొక తృప్తిహేతువయ్యెను. రెండవది చక్రవర్తికి మయూరుని మీఁద నభిమాన మెక్కువయ్యెను. చక్రవర్తికి మయూరుని మీఁద నభిమానము పెరిగినకొలఁది భల్లాతవర్మమీఁద నభిమానము తఱుగుచుండెను.

భల్లాతవర్మ క్రొత్తసైన్యమును దెచ్చెను. క్రొత్తగుఱ్ఱములను గొనెను. వేఱే యేనుగులను దెచ్చె నని మయూరునకుఁ దెలిసినప్పటినుండి మయూరుఁడు భల్లాతవర్మనుగూర్చి జాగ్రత్తపడఁజొచ్చెను. పూర్వమువలెఁ జిన్నిమొత్తు లెత్తి వీఁని గెలు

చుటకు వీలులేదు. భల్లాతవర్మ తన సైన్యమును జీలఁ దీయుట లేదు. త్రికూటము మొదలైన తాను మున్ను గెలిచిన దుర్గముల నన్నిటిని భల్లాతవర్మ యొకదాని వెనుక నొకదానిని ముట్టడించుచుండెను. రెండునెలలలో నాలుగుదుర్గములను వశము చేసికొనెను. మయూరశర్మ రహస్యము భల్లాతవర్మ తెలిసికొనెను. ఏ దుర్గములోనను వందమంది సైనికులకంటె నెక్కువ లేరు. కోటకు లగ్గ లెత్తి నిచ్చెనలు వేసి నాల్గువైపులనుండి వందలాదిసైన్యములనెగఁ బ్రాకించును. కోటతలుపులేనుఁగులతో మూలములతోఁ గ్రుమ్మించును. ఒక్కచోటఁ గోటగోడ బీటిచ్చిన తరువాత భల్లాతవర్మసైన్యము యథేచ్ఛముగా లోనికి బోఁజొచ్చెను. లోనున్న వందమంది సైనికులు నెంత తీవ్రముగాఁ బోరాడినను ప్రవాహములవలె వచ్చు శత్రుసైన్యముల నెదుర్కొనలేక వందమందియు హతమారుచుండిరి. భల్లాతవర్మ నెలబత్తెపు సైనికులచేతనే కోటలు ముట్టడింపించుచుండెను. వారు చచ్చినమాత్రమున తనకేమి? చక్రవర్తి సైన్యము చెక్కుచెదరుట లేదు. తాను గొన్ని గుఱ్ఱములను, ఏనుఁగులను కోటల ముట్టడులకు నుపయోగించుటలేదు.

మయూరుఁడు తానుజేసిన ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమైన దనుకొనెను. కోటతరువాత కోటగా ముట్టడించినచోఁ దనకుఁ బెద్దయుద్ధము తప్పదు. పెద్దయుద్ధము చేసినచో జయాపజయములు దైవాధీనములు. భల్లాతవర్మను దాను క్రొత్తగా గెలిచిన కోటలనన్నిటిని మయూరుఁడు పట్టుకొనిచ్చెను. భల్లాతుఁడు గెలిచిన ప్రతికోటయందును గొంత సైన్య ముంచక తప్పకవచ్చెను. మయూరుఁడా యన్ని కోటలయందును దత్ప్రా

ర్వమే రహస్యమార్గము లేర్పరచియుంచెను. ఆ మార్గముల ద్వారా తా నెప్పుడు తలఁచుకొన్నచో నప్పుడే యాకోటల నాక్రమించఁగలఁడు. కాని తా నట్లుచేయలేదు. ఎప్పుడు చేయుననఁగా భల్లాతవర్మసైన్య మేదో కోట దెబ్బతినిన తరువాతఁ జేయును. త్రికూటముకూడ భల్లాతవర్మ గెలినచో, నప్పుడుగాని శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁదికి రాఁడు. శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁదికి రాకముందు భల్లాతవర్మకుఁ బెద్ద దెబ్బ తగులవలయును. భల్లాతవర్మ తాను బట్టుకొన్న కోటలన్నియు సులభముగాఁ బట్టుకొనెను. నెలబత్తెపు సైనికులు నాల్గువేలమంది చనిపోయిరి. అసలు తనసైన్యమునకు భంగము లేదు. ఎప్పటికప్పుడు నెలబత్తెపు సైనికులు క్రొత్తవారు వచ్చుచుండిరి. ఈ రెండునెలలలోఁ జక్రవర్తిసైన్యము పనిలేకుండ నుండెను. భల్లాతవర్మ సైన్యమును జీల్చుటలేదు.

మయూరశర్మ త్రికూటములో రెండువేలసైన్యమును బెట్టెను. భల్లాతవర్మ త్రికూటములోఁగూడ వందమంది సైనికులే యుండె ననుకొనెను. సైనికులు ముట్టడించిరి. మున్నెఱుగని విచిత్రమారణము భల్లాతుని సైనికులు పొందిరి. త్రికూటముయొక్క పరిసరములలో మిక్కిలి దగ్గరగాఁ జిన్నచిన్న గుట్టలుండెను. అవియన్నియు మయూరుని సైనిక శిబిరములు. మయూరుని యాశ్వికులు తత్పర్వతములమీఁదనుండి వందవందమందిగా విడిసియున్న చక్రవర్తి సైన్యముమీఁద జిన్నచిన్న దాడు లారంభించిరి. వారు పదాతులమీఁదికి వచ్చి దూఁకుదురు. వందమందిని, రెండువందలమందిని జంపి వారిదారిని వారు పోవుదురు. త్రికూటపు ముట్టడిలో భల్లాతవర్మకీ చిట్టిదాడుల

యొద్దకి యెక్కవయ్యెను. పదిదినములలోఁ జక్రవర్తిసైన్యము రెండుమూఁడువేలు నశించెను. త్రికూటము సాధ్యముకాలేదు. త్రికూటదుర్గాంతభాగమునఁ గొన్నివేలమంది సైనికులున్నారని భల్లాతవర్మకుఁ దెలిసెను. ఏనిముసమునందును దానిప్రమత్తుఁడై యుండుటకు వీలులేదు. రాత్రులందును నిదురపోవుటకు వీలు లేదు. ఈ గుప్తప్రదాసులు రాత్రింబం దెక్కవయ్యెను. పదునేనుదినములు గడచునప్పటికి బూర్వము సుఖముగానున్న చక్రవర్తిసైన్యము డస్సిపోయెను. గుఱ్ఱముమీఁదనుండి మానిసి దిగుటకు వీలులేదు. ఏనుగుమీఁదనుండి హౌదా దించుటకు వీలు లేదు. సరిగాఁ గోటముట్టడి వేయుటకు వీలులేదు. ఏదోయొక చోటఁ గోటగోడ నెక్కుటకు వీలైనచో నచ్చటికే వెనుకనుండి మయూరునియాశ్వికదళము వచ్చును. త్రికూటపు ముట్టడి రెండునెలలు జరిగెను. కోట చెక్కుచెదరలేదు. భల్లాతవర్మ పదునేనుదినములైన తరువాతఁ జుట్టుపట్లనున్న చిన్నచిన్న గుట్టలు తనయధీనములో నున్నఁగాని, యీ యెద్దడి వాయదని యాగుట్టలన్నిటిని దాను వశపఱచుకొనెను. దానితో మయూరుని సేనలయెద్దడి తగ్గెను. ముట్టడి సాగనారంభించెను. రెండు నెలల తరువాతఁగూడ ముట్టడి ఫలవంతముకాలేదు. ఒకనాఁటి ప్రొద్దున భల్లాతవర్మ సైనికులకుఁ ద్రికూటదుర్గములో సైన్యమున్నట్లు కనిపించలేదు. కొంతసేపటికిఁ గోట తలుపులు భేదించి భల్లాతుని సైనికులు లోనికిఁబోయిరి. లోపల నొక్క పిట్టలేదు. ఆహారపదార్థములేదు. వట్టికోటయుండెను; ఇన్ని వేలమంది సైనికులు నెట్లుపోయిరి? కోటలో నొకరహస్యమార్గముండెను. ఆమార్గమునుండి సర్వసైనికులు వెడలిపోయిరి.

ఆ మార్గము వెంటఁబోగా నొక యోజనము దూరమున నా మార్గద్వారము మహాసేనలచేత నవరోధింపఁబడి యుండెను. ఆ మఱునాఁడు భల్లాతవర్మకు వార్తవచ్చెను. తా నిదివఱకు గెలిచిన కోటలన్నియు మఱల మయూరశర్మ యధీనములోనికిఁ బోయినవని. అవి యెనిమిదికోటలు. ఆయెనిమిది దుర్గములందుఁ జక్రవర్తిసైన్య మైదువేలుండెను. ఒక్క సైనికుఁడు మిగుల లేదు. భల్లాతవర్మ యాలోచించెను. వెలికోటలు తా నన్ని పట్టుకొన్నను నింతియే ఈ సర్వదుర్గములయందు రహస్య ద్వారములుండెను గాబోలు. అర్ధరాత్రములందు శత్రుసైనికులు ప్రవేశింతురు. లోని సైనికులను సులభముగా మడియింతురు. ఈ విచిత్రమైనయుద్ధము చేయుటెట్లు? ఈకృత్రిముఁడైన మయూరుని గెల్చుట యెట్లు?

భల్లాతుఁడు మఱి దుర్గముల ముట్టడింపఁ దలఁచలేదు. సూటిగా శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁద బడును. వెంటనే ముందు గజసైన్యము, దాని కిరుపార్శ్వములయందు నశ్వసైన్యము, వెనుకఁ బదాతిసైన్యముగా హాగరీపెన్నానదుల నడుమ శాతవాహనరాష్ట్రముమీఁదఁ బడెను. పడినవెంటనే భల్లాతవర్మకుఁ దెలిసెను. పూర్వము తాను దోచికొనిన యూళ్ళుకా వివి. ప్రతిగ్రామము చిన్నదుర్గములవలె నుండెను. ప్రతిగ్రామములోనను దన సైనికులు బలిపెట్టఁబడుచుండిరి. ప్రతిగ్రామము సర్వాయుధభరితమై యుండెను. గుఱ్ఱముమీఁది రౌతునకుఁ బూర్వ మెదురు లేదు. గ్రామములోని ప్రతిబాలుఁడు కత్తిచేఁబూని మునుగాళ్లు నఱకెడువాఁడే. ఒకఁడు గుఱ్ఱమును గాళ్ళు నఱకును, మఱియొకఁడు రౌతు నెదిరించును. గ్రామ

ములో గృహముఁ మీఁదికిఁ బోయినచో నిండ్లన్నియుఁ దలుపులు వేసియుండును. తలుపులు పగులఁగొట్టిన తరువాత లోన మనుష్యు లుండరు. వస్తుసంభారము లేవియు నుండవు. పదిమంది సైనికులులోనఁ బ్రవేశించినంతనే యెచటఁదాగియుందురో గ్రామస్థులు బైటనుండివచ్చి లోని సైనికులను సంహరింతురు. ఒక్కొకపుడు సైనికులు లోనికిఁబోయిన తరువాత బైటఁ తలుపులువేసి గృహము తగులఁబెట్టుదురు. పదివేల సైన్యమొక్కయూరిమీఁదఁ బడఁజాలదుగదా! వేయిమంది యొక్కొక్కయూరికిఁ బోవచ్చును. ఏ గ్రామమును రెండుమూఁడు వందల మందిని బలిపుచ్చుకొనకుండ వదలుటలేదు. అదికాక మఱియొక చిత్రము. ఈ గ్రామములలోని స్త్రీ శిశువృద్ధు లేమైరి? ధనధాన్యాదు లేమయ్యెను? పశువు లేమయ్యెను?

భల్లాతవర్మ సేన చొఱఁబడు ప్రదేశమున మయూరుఁడు రెండువందల గ్రామములను స్త్రీ శిశుబాలవృద్ధ పశుధాన్యశూన్యముగాఁ జేసివేసెను. తన గజసైనికులను బ్రతిగ్రామమునందును బదిమందిని నిలిపెను.

భల్లాతవర్మసైన్యము పదిదినములలో నెనుబది గ్రామములమీఁదఁబడెను. అతనిగుఱ్ఱములు వేయి నశించిపోయెను. నాల్గువేలసైన్యము సంహరింపఁబడెను. అయిదువందల గజములు ఖండితశుండములయ్యెను. వీరెవ్వరో విచిత్రమనుష్యులు. ఏనుఁగు కనఁబడినచోఁజాలును. దానికి మొట్టమొదటఁ జేయఁబడెడు పని దానితొండము నఱకుట. తొండము నఱుకఁబడినంతనే యా యేనుఁగులు ఘీంకారములు సలుపుచు స్వపరసైన్యవిచక్షణ లేక, యథేచ్ఛముగాఁ బఱుఁగులువాఱి పోయినంతమేర

జనములను మర్దించుచుండెను. ఆ గ్రామస్థులు విచిత్రముగా దాఁగుకొనుచుండిరి. వారు ప్రత్యేకముగా దాఁగియుండుస్థలములు ప్రతిగ్రామమునందు రహస్యముగా నిర్మింపఁబడియుండెను. ఇప్పుడు కనిపింతురు. ఇప్పుడు కనిపించరు.

పదిదినములైన తరువాత భల్లాతవర్మ కనులు తెఱచెను. తన యశ్వసైన్యము మిగిలిన దింతయని చెప్పుకొనుటకు వీలు లేదు. పదాతిసైన్యము నాల్గువేలు నిలువలేదు. ఏనుఁగులు సగానికి సగము చచ్చిపోయెను. ఈ కనిపించని శత్రువును నిర్జించుట యెట్లు? మఱి పదిదినములైనచోఁ దన సైన్య మేమి మిగులును? తా నేమి చేయవలయును? కాదని వైజయంతిమీఁదికి దాడి వెడలినచో నచట నెన్నియిక్కట్టు లుండెనో? తన సైన్యమునకు నిలువనీడ లేదు. ఒక గ్రామ మాక్రమించితిమని యనుకొనుటకు వీలులేదు విశ్రమించుచున్న సైనికులను, నిదురపోవుచున్న సైనికులను, గ్రామస్థులు సంహరించుచుండిరి. ఒక గ్రామములో వేయిమంది సైన్యమున్నచో వారికిని భద్రత లేదు. ఈమయూరుని సైనికు లర్ధరాత్రమునందుఁగాని రారు. గుఱ్ఱములను దొంగిలింతురు ఆయుధములను దొంగిలింతురు. వారు పాములవలె నడతురు వందగజముల దూరమున నున్న సైనికుని జీకటిలో గుఱితప్పకుండ సంహరింతురు.

ఒకనాఁడు భల్లాతవర్మవద్ద కొక బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చెను. అతఁడు భల్లాతునితో నిట్లనెను. "నీకు నిజముగా మయూరశర్మమీఁదఁ గసియున్నచో నే నతఁ డుండు రహస్యస్థలములను జెప్పెదను. నీవు కసితీర్చుకొనుము. నాకు మయూరశర్మమీఁద మిక్కిలి కోపము. నాకతఁ డెక్కుడపకారము చేసెను. అత

నిది స్థానాకోడూరు. అతఁడెప్పుడో స్థానాకోడూరునకు వచ్చును. ఆ వచ్చినసమయము నీకుఁ జెప్పెదను. నీ సర్వసైన్యముతో నాగ్రామమును ముట్టడించుము. వాఁడు నీ చేఁజిక్కును. ఇదియే నీకు సులువైనమార్గము. నీవు శాతవాహనరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించిన, నీ ప్రదేశమున రెండువందల గ్రామములను నిస్త్రీశిశుబాలవృద్ధపశుశూన్యకముగా వతఁడు చేసెను. నీవు వానియూళ్లు దోఁచవలయు నన్నచో నీ రెండువందలయూళ్లు వదలిపెట్టి పొమ్ము. తెల్లవారువఱకు శాతవాహనరాష్ట్రము నీ దెసనుండి నిష్క్రమించి పదియోజనముల యెగువనున్న యూళ్ళమీఁదఁ బడుము. ఆ పడుటయు మొగదలనున్న గ్రామములమీఁద బడవద్దు. యోజనముమేర లోనికిఁ బోయి యచ్చటి గ్రామములను ముట్టడించవలయును. ముట్టడించునపుడు ముందుచూపే కాదు. వెనుకచూపుకూడ నుండవలయును. నాలుగువందల సైన్యము గ్రామములోఁ బ్రవేశించినచో మఱి నాలుగువందలమంది పైరక్షణయుండవలయును. నీకుఁ జేతనైనచో ని యేనుగులతొండములకు నినుపతొడుగు లుండవలయును. ఇనుపతొడుగులు వేసినచోఁ దొండములు కదలవు. కాన చేపపొలుసులవంటి కవచములు తొండములకు వేయవలయును. అవి యిప్పు డెచ్చటఁ జేయించెదవు? అందుచే భద్రముగా నుండుము. నీకు గుర్తున్నదో లేదో, యేనుఁగుతొండమును నఱకెడువారు ప్రత్యేకముగా నుందురు. వారందఱు రెజ్జితలపాగలు ధరించి యుందురు. అదే గుర్తు. వారి నేనుఁగులవద్దకు రానీయరాదు. వారు కనిపించినంతనే నీ పదాతులు పోయి వారి నెదుర్కొనవలయును. నీ సైన్యము నడచుచున్న దారిని నేను గుర్తుపెట్టుకొందును. పదిన

మున మయూరుఁడు స్థానాకోడూరునఁ జేరునో యాదినమునకు రెన్నాళ్లకుముందు నీకు వచ్చి చెప్పెద"ననెను. భల్లాతవర్మ కా బ్రాహ్మణుని సర్వవాక్యములు విశ్వసనీయము లయ్యెను. విశ్వసింపకుండ నుండుటకు వీలు లేకుండ నుండెను.

మఱునాఁడు భల్లాతవర్మ యాప్రాంతమును వదలి తన మిగిలిన సైన్యముతోఁ బోయెను. నాల్గుయోజనముల యెఱువకుఁబోయి, యచట యోజనము లోనికిఁబోయి యాబ్రాహ్మణుఁడు చెప్పినట్లు చేసెను. ఎఱ్ఱతలపాగలవారి సేన్యులవద్దకు రానీయలేదు. పదిగ్రామములలో భల్లాతవర్మ తాను జేయఁ దలఁచినట్లు చేసెను. కాని యచటిగ్రామస్థులును శూరులుగానే కనఁబడిరి. స్త్రీలుకూడ యుద్ధము చేసిరి. తమ సైన్యముతో గ్రామస్థులు పోరాడిరి. ప్రతిగృహముఁ బట్టుకొనుటయు సులభసాధ్యము కాలేదు. ప్రతిగ్రామమునందును సర్వాయుధములుండెను. ప్రతిగ్రామస్థుడును ఖడ్గవిద్యానిపుణుఁడు. ప్రతి స్త్రీయు గోడచాటునుండి బల్లెము విసరఁగలదు. వీథిలో నాడుకొనుచుండుబాలురును సైనికులను లెక్కచేయరు. వడిసెలలో రాళ్ళుపెట్టి రువ్వుదురు. వారిని బట్టుకొనఁబోయినచో సాధ్యులు కారు. వీథులలో నున్న మహావృక్షముల శాఖలలో బాలురు కూర్చుండి పైనుండి కత్తులు విసరుదురు. రాళ్ళు రువ్వుదురు. భల్లాతవర్మ సైనికులు వృక్షము లెక్కఁబోయినచో క్రింది గ్రామస్థులు వారి నెక్కుచుండఁగనే నఱకుదురు. ఏనుఁగులచేత కొమ్మలను లాగించినచో నా బాలురేనుఁగుల తొండములలోని బెజ్జములలోఁ బొడుగైన యినుపసూదులు గ్రుచ్చుదురు. ఆ

యేనుఁగులు కోపముకొలఁది మూవటివాం(డను గ్రిందికి లాగి, పాదములతో మట్టించుటయుఁ గలదు.

ఇట్లు నాల్గుదినములు గడచెను. ఈ నాల్గుదినములలో గూడ భల్లాతవర్మ సైన్యము నష్టపడెను. కాని యచ్చటికన్న నిచ్చట మెఱుఁగు. ఆ బ్రాహ్మణునివలన దోషములేదు. ఎట్టి వాఁగల సైనికులను గజములవద్దకు రానీయరాదు. కాని వారి నడ్డగించరాదు. వారు డేగవలె దూఁకుదురు; సింహములవలె సంహరింతురు.

పంచదశాధ్యాయము

మొట్టమొదట భల్లాతవర్మ దాఁచియెత్తిన యూళ్ళకు స్థానాకోడూరు సమీపములోనుండెను. భల్లాతవర్మ కాసంగతి తెలియదు. అందుచేత మయూరుఁడు కుబ్జునిఁబంపించిభల్లాతుని దాఁడి యచటినుండి దూరముగాఁ బంపించెను. మయూరుఁడు పల్లవరాజున కెదురు తిరిగినప్పటినుండియు స్థానాకోడూరును దుర్గముగా మార్చుచునేయుండెను. ఇప్పటికి స్థానాకోడూరు పెద్ద జలదుర్గమయ్యెను. ఈదుర్గముచుట్టు నేన్గులకుఁ బుక్కిలి బంటియైన ప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను ఏన్గులకుఁ బుక్కిలిబంటియగుట శత్రువులకేమియు సహాయకారి కాదు. ఆ యూరిచుట్టును బ్రవహించు నేఱు మిక్కిలి యూఃబి. జలమునిండుగాఁ బ్రవహించునప్పటికన్న నీరుతగ్గి ప్రవహించునప్పుడే వాఁగు మిక్కిలి యపాయకరము. గుఱ్ఱము, లేన్గు లూఁబిలోఁ గూరుకొనిపోవును. పదిదినాలకుఁ బూర్వమువఱకు

సమృద్ధిగాఁ బ్రవహించుచున్న యీ చెఱువునీటిని ప్రవాహము సగానికి సగ మడ్డగించిరి. పూర్వ మెగువనున్న చెఱువుకట్టఁ దెగకొట్టించి మయూరుఁడు జలమీ వాఁగులోనికిఁ బెట్టించెను. ఆ తెగకొట్టిన చెఱువుకట్టకు రాతిగోడఁ గట్టించి, మయూరుఁడు ప్రవాహము నియమించెను.

ఒక దినమునఁ గుబ్జుఁడు మఱలఁబోయి భల్లాతవర్మతో బ్రసంగించి తరువాత మూనాళ్ళకు వచ్చుచున్న దశమి, సోమవారమునాఁడు రాత్రి పన్నెండుగంటలకు భల్లాతవర్మ స్థానాకోదూరుమీఁదికి వచ్చినచో మయూరుఁడు చిక్కునని చెప్పెను. భల్లాతవర్మ కుబ్జునిమాట ననుమానించలేదు. కుబ్జుఁడు నిజముగా శత్రుపక్షమువాఁడైనచో నెల్లపాఁగలవారు గజసైనికులని చెప్పఁడు. అందుచేతఁ గుబ్జునియందు మంచివిశ్వాసముకుదిరెను.

దశమి సోమవారము వచ్చెను. ఆనాఁడు రాత్రి పన్నెండు గంటలకు స్థానాకోదూరు ముట్టడి ప్రారంభమయ్యెను. ఇప్పటికి భల్లాతవర్మకు మిగిలినసైన్యము నాల్గువేలమంది పదాతులు, నాల్గువందల గజములు, అయిదువందల గుఱ్ఱములు, భల్లాతవర్మ తఱిగిపోయిన తన సైన్యముతో శాలివాహనరాష్ట్రము నంతయు జయించు నాశలు వదలిపెట్టెను. మయూరశర్మను బట్టుకొనుటయే నిజమైనయుపాయము. ఈనాల్గువేల పదాతులు చక్రవర్తి సైన్యపరిశిష్టము. వీనికాక నెలబత్తెపు సైనికులు రెండువేల మంది కలరు. ఆ రెండువేలమందిని భల్లాతవర్మ ముట్టడికి నియోగించెను. దుర్గము చిన్నది క్రొత్తగా దుర్గకుడ్యము పర్వతశిలలతో నిర్మింపఁబడెను. దుర్గద్వారము కూడ మహాబలిష్ఠముగా నుండెను. అయినను, దుర్గద్వార

మొకసారి ఛేదింపఁబడినతరువాతఁ బల్లవసైన్యము సులభముగా లోనికిఁ బ్రవేశించవచ్చును. లోనున్న సైనికులకు ముట్టడి సంగతి తెలిసినట్లు లేదు. అర్ధరాత్రిమునఁ జుట్టుననున్న కందకమును దాటుటయే కష్టముగనుండెను. తెప్పలు వేసికొని కందకము మీదఁ బోవుటకుఁ గందకములో మోఁకాటిబంటినీరు లేదు. దుర్గద్వారమువైపున ద్వారమున కిటునటు నిరువది గజముల మేర మహాఖాతముగా నుండెను. అచ్చటఁ దెప్పలు వేయవచ్చును. అందుచేత భల్లాతవర్మ సైనికులను గుఱ్ఱములమీఁద నేనుగులమీఁదఁ గందకము దాటుఁడని చెప్పెను. కందకములో దిగిన ప్రతిగుఱ్ఱము ప్రతియేనుగు బదియడుగులు పోయి యూఁబిలో దిగఁబడెను. ఊఁబిలో దిగబడి తెమల్చుకొన్న పాదము మఱల దిగబడఁగా నేనుగులు సీదరించుకొని ఘీంకారములుచేసి కరాగ్రముల నీరములు పీల్చి తుంపురులుగా మింటి కెగయించు చుండెను అంతలో మహాకోలాహలము ప్రారంభమయ్యెను. ఒక్క నిముసములో కోటగోడల మీఁద వేయికాగడాల వెలుతురు కనిపించెను. నిద్రపోవుచున్న కోట యొక్కసారి మేలుకొన్నట్లయెను. తనరాక శత్రువుల కెట్లు తెలిసెను? ఈ బ్రాహ్మణుఁడు మయూరుని రహస్యచారుఁడా? బ్రాహ్మణుఁడు పాఱిపోలేదు. భల్లాతవర్మ సమీపముననే యుండెను. బ్రాహ్మణుఁ డిట్లు చెప్పెను. "ఓయి సేనాని! లోన నెక్కువమంది సైన్యములేదు. ఇది మయూరుని యాజ్ఞ. కోట ముట్టడిచేసినపుడు లోనుండి వేయికాగడాలు వెలిగింతురు. లోపల రెండువందలకంటె నెక్కువసైన్యముండదు. నీ సైనికులను కోటగోడ పైభాగమున కెగఁబ్రాకింపుము. వారు

లోని సైనికులను సంహరించి కోట తలుపులను దెఱతురు. సులభముగా లోనికిఁ బ్రవేశించవచ్చును. నామాటలోని యాథార్థ్యముచూడు"మనెను. భల్లాతవర్మ నెలబత్తైవు సైనికులను గోటమీఁది కెగఁబ్రాకఁ బురికొల్పెను. అయూఁబిలోననే యేనుఁగులను, గుఱ్ఱములను దిగవేసిరి. వానిమీఁదనుండి సైనికులుపోయి కోటకు నిచ్చెనలు వేసిరి. లోనుండి యెక్కువ ప్రతియుద్ధముచేయు సైనికులు కనిపించలేదు. కోటకెగఁబ్రాకుచున్న సైనికులు కొన్నిచోట్లలోని సైనికులచేత సంహరింపఁబడినను, దుర్గద్వారసమీపదేశమున సైనికులు సులభముగాఁ గోటపైకెక్కిరి. లోనఁ బెద్దకోలాహలము జరుగుచుండెను.

అప్పటికి సూర్యోదయము కావచ్చెను. కోటతలుపులొక్కసారిగాఁ దెఱువఁబడెను. కందకముమీఁద వంతెన లోనుండి జారవిడువఁబడెను. దుర్గద్వారమున కెదురుగా భల్లాతవర్మయుఁ గుబ్జుఁడును జెఱియొక యశ్వముపై నిలుచుండిరి. వారవెనుక సైన్యముండెను. ఆ వంతెన కొయ్యవంతెన. ఏనుఁగులు నడిచినచో నిలువదు. పైఁగా నేనుఁగులు సగానికి సగము బురదలో దిగఁబడియుండెను. తలుపు తెఱచినంతనే భల్లాతవర్మయుఁ గుబ్జుఁడును, వారివెనుకఁ గొంతసేనయుఁ గోటలోనికిఁ జొచ్చుకొని పోయిరి. కోటగోడల కెగఁబ్రాకి దుర్గద్వారము తెఱచిన సైనికులు బారులుతీర్చి వీరిని లోనికిఁ బోనిచ్చిరి. కోటలోనికి భల్లాతవర్మయుఁ గుబ్జుఁడును బదిపదేను గజాలదూరము పోయిరి. ఇంతలో దుర్గద్వారమువద్దఁ బెద్దకోలాహలము జరిగెను. ద్వారోపరిభాగమునుండి కొన్నివందలమంది సైనికులు లోనికిఁ బ్రవేశించుచున్న శత్రుసైన్యముమీఁదఁ గ్రుగుచున్న

పదిబిందెలనూనె నొక్కసారిగాఁ గుమ్మరించిరి. పైనుండి పంద శిలలు వంతెనమీఁద దొర్లింపఁబడెను. ముందు తూఁగివచ్చు సైనికులు వెను కొదిగిరి. ఈ మహాశిలాభిపాతమునకుఁ గొయ్య వంతెన విఱిఁగిపోయెను. ఆ నిముసములోననే దుర్గద్వారము మఱల మూయఁబడెను.

భల్లాతవర్మ వెంటవచ్చినసైనికులు రెండువందలమంది. అందులో నిద్దఱు సేనాను లుండిరి. వీరందఱు వెనుదిరిగి కోట తలుపులుమూసిన సైనికుల నెదిరింపఁబోయిరి. వారు సింహములవలెఁ బోరాడఁజొచ్చిరి. భల్లాతవర్మవద్దనున్న కుబ్జుఁడు కూడా వారితోఁ బోరాడఁబోయెను. కుబ్జుఁడు వారితోఁ బోరాడుచుండెనో, భల్లాతవర్మ సైన్యముతోఁ బోరాడుచుండెనో తెలియదు. రెండుమూఁడు నిమేషములలో ద్వారమువద్దనున్నవందమంది సైనికులు వేయిమందియయిరి. భల్లాతవర్మతో నున్న రెండువందలమంది సైన్యము క్రమక్రమముగా క్షీణించుచుండెను. కోటగోడల కెగఁబ్రాకి తలుపులు తెఱచిన నెలబత్తెపు సైనికులు తన కెదురుగాయుద్ధముచేయుచున్నట్లు భల్లాతవర్మకుఁ దోఁచెను. అయ్యో! ఈ సైనికులందఱు మయూరుని కొలువులోనివారా! వీరుకూడ మయూరుని సైన్యమేనా! నెలబత్తెపు సైనికులను గుదిర్చికొనుట యెంతయుద్ధనీతి వ్యతిరేకవిషయము.

రెండుగడియల పొద్దెక్కువఱకు భల్లాతవర్మ రెండువందల సైన్యములో నేఁబదిమంది మిగులలేదు. మఱికొంతసేపటికి వారందఱు నిరాయుధులు చేయఁబడిరి. భల్లాతవర్మ యొక్కనగుఱ్ఱము శరీరమున పందగాయము లేర్పడెను. గుఱ్ఱము క్రిందఁ బడిపోయెను. భల్లాతవర్మ చేతిలోని కత్తిపిడిమాత్రము

మిగిలియుండెను. మయూరశర్మ సైనికులు తన్నెందుకు సంహరించరో భల్లాతవర్మకుఁ దెలియలేదు. ఇంతలో దూరము నుండి యొక యాశ్వికుఁడు వందమంది యితరాశ్వికులు కొలిచి రాఁగాఁ దనవద్దకు వచ్చెను ఆయన సమీపమునకు వచ్చినంతనే భల్లాతవర్మ గ్రహించెను అతఁడే మయూరశర్మ. భల్లాతుఁడు మయూరశర్మను జూచి రెండేండ్లకుఁ బైగా నయినది. నాఁటి మయూరునకు, నేఁటి మయూరునకుఁ జాలభేదమున్నది. నాఁటి మయూరుని వదనమున మీసములు లేవు. అప్పుడతనికి నూనూఁగుమీసములు వచ్చుచుండెనో, వచ్చుచుండుట లేదో, నేఁటి మయూరునిమూతిమీఁదఁ గ్రొత్తగా రెక్కలువచ్చిన పదుచుదనములోని తుమ్మెదలవలె మీసము లుండెను. ఆ మీసములు చివరసన్నగా మెలిపెట్టబడియుండెను. మయూరుఁ డుదయమునను లేచి, స్నానముచేసి, మొగమున విభూతి ధరియించి, నొసటఁ గుంకుమబొట్టు పెట్టుకొనెను. మయూరుఁడు సన్నగా నుక్కుతీఁగవలె నుండెను. పూర్వముకంటె మానిసి వల్లఁబడియుండెను. మొగమెంతపలుచగానుండెనో, ఱొమ్మంత విశాలముగా నుండెను. దండలు, ముంజేతులు, తొడలు మిక్కిలి బలిసి కఠినములై యుండెను. నడుము మాత్రము మిక్కిలి సన్నముగా నుండుటచేతను, మొగము పలుచగా నుండుటచేతను మానిసి సన్నని వాఁ డనిపించుచుండెను.

మయూరుఁడు గుఱ్ఱమును భల్లాతవర్మ కెదురుగా నిలిపెను. నిలిపి యిట్లనెను. "ఓయి సేనాపతి! నీకు స్వాగతము, సుస్వాగతము. నీవు నా పితృదేవతల యతిథివి" యని పక్కనున్న కుబ్జునివంకఁజూచి యిట్లనెను. "ఆచార్యా! నమస్కా-

కము. మహాశయా ! నీకు నేను జీవితాంతము కృతజ్ఞుడను. సేనాపతి భల్లాతవర్మ మిక్కిలి బడలియుండెను. వానికిఁ దగిన వైద్య చూపించి స్నానపానాదులు చేయించి, వారితో నా ప్రార్థన మనవి చేయవలసినది. వారికి బయట నున్న తనసేన యింకను నవాబు సహాయపడునన్న యూహ యుండునేమో, యా సంశయము నివారింపవలయు"నని వెడలిపోయెను.

కుబ్జుఁడును, దక్షిణయాశ్వికులును ఖడ్గహస్తులై భల్లాత వర్మను దుర్గద్వారోపరిభాగమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. బయట మహాయుద్ధము జరుగుచుండెను. అసంఖ్యాకులైన శత్రుసైన్యము పల్లవసైన్యము మీఁదబడి హతము చేయుచుండిరి.

షోడశాధ్యాయము

మయూరశర్మకుఁ బందొమ్మిదియేండ్లు. భల్లాతవర్మకు నలుబదియైదేండ్లు. భల్లాతుఁడు మంచి వయసులో నున్నాఁడు. వార్ధక్యమతనివంకఁ జూచుట లేదు. బహుయుద్ధములనారి తేఱిన వాఁడు. కడచినయేడాదిగా నిత్యయుద్ధపరిశ్రమకలవాఁడు పల్లవ చక్రవర్తి సైన్యములో నతనికంటె ఖడ్గవిద్యానిపుణుఁడు లేఁడు. నిత్య వ్యాయామముచేతఁ గఠినీకృతమైన దేహపుష్టికలవాఁడు. శూరుఁడు. అమితకోపి. మిన్నుమన్నుఁ దెలియకుండ శత్రువు మీఁదికి నూఁకి వానిని హతమార్చువాఁడు. మయూరుఁడన్న చో పట్టరానంత కోపముకలవాఁడు. మయూరుని గెలుచుటకొఱకు నలువదియేండ్లు తాను సంపాదించిన ప్రతిష్ఠ చిల్లిగవ్వయు

వ్యయపెట్టినవాఁడు. సర్వముఁ గోలుపోయినవాఁడు. మయూరుని సంహరించకుండఁ జక్రవర్తిముగము చూడరానివాఁడు. ఆజానుబాహువు. ఏనుఁగంత శరీరము కలవాఁడు.

మయూరుఁడు బాలుఁడు. బ్రాహ్మణులచేతఁ బెంచఁబడినవాఁడు. కుబ్జకవి వినిపించిన సంస్కృతసారస్వతమధుర భావములచేత నార్ద్రమైన మనఃప్రవృత్తి కలవాఁడు. లఘుశరీరుఁడు. నిజముగా భల్లాతవర్మమీఁదఁ బగకలవాఁడు కాఁడు. తాను సరిగా నెఱుఁగని చిన్ననాఁడు తన తల్లిదండ్రు లితనిచేతఁ జంపఁబడిరని దానికిఁ బ్రతిక్రియ చేయుట యొకనీతి యన్న భావముకలవాఁడు. భల్లాతవర్మను సంహరించినచో గాని తన పట్టుదల నెగ్గదన్న తీవ్రత లేనివాఁడు. సహజముగా సాధువు. న్యాయముకొఱకుఁ బ్రాణములు తెగించెడివాఁడు. ఖడ్గవిద్యలో నంత ప్రకాస్తిసంపాదించినవాఁడు కాఁడు.

స్థానాకోడూరులో మయూరుని యింటివాకిటిముందు సుమారు వందగజముల చతురశ్రపరిమాణముగల స్థలములో నిద్దరు గత్తియుద్ధము చేయుటకు సిద్ధమై యుండిరి. మయూరుని సేనానాయకులు కుబ్జుఁడు, తదితర సైనికులు చుట్టును మూఁగి యుండిరి. గరిడీప్రదేశమునకు మిక్కిలి దగ్గరగాఁ గడిమిచెట్టుండెను. ఆకడిమిచెట్టే పదియేఁడులు పూచినదో, యాకురాలినదో, కొమ్మలువేసినదో యెవ్వరికిఁ దెలియదు. ఈ నాఁడా వృక్షమునకు సందిగ్ధపరిస్థితి యేర్పడెను. ఈపరిస్థితి మయూరుఁడు చేతులారఁ గలిపించి పెట్టినది. చేతిలోఁజిక్కిన భల్లాతుని ముక్కలు ముక్కలుగా నఱుక వచ్చును. ఉరితీయించవచ్చును.

పరాభవించి పంపించవచ్చును. కోటలు తీసిన యా సింహాసు మఱలఁ దన్నేమియుఁ జేయలేదు.

కాని మయూరుఁడు మహాన్యాయశీలి. చేతిలోఁజిక్కిన శత్రువును జంపినచో, శిక్షించినచో నది పౌరుషము కాదు. వానిని జయించుట కాదు. అది వధచేయుట యగును. ఆపనిని బౌరుషహీనుఁడు చేయును. దుర్నీతిపరుఁడు చేయును. అందుచేత మయూరుఁడు తులాయుద్ధ మేర్పఱచెను. భల్లాతవర్మతో డొక్కఁడుఁ గత్తియుద్ధము చేయును.

ఇద్దఱును గత్తులు డాల్సూని యెదురెదుగ నిలచి గోదాలోనికిఁ బెగిరి. మయూరుఁ డిట్లనెను. "అయ్యా! సేనాపతీ! నామీఁద నీకున్నంత కోపము నీమీఁద నాకు లేదు. ఉన్నంత కోపమనుటకన్న, నున్న కోపమువంటి కోప మనుట మంచిది. నాది న్యాయమైనకోపము. నీది దుష్టమైనకోపము. ఒకదుష్టుఁడు వేయి ఘోరకార్యములుచేయును. వానిలో నొక్కటియేనెపమై వానిని భగవంతుఁడు శిక్షించును. భగవంతుఁడు తనశిక్షయుఁ దన యనుగ్రహమును లోకమునందలి వ్యక్తుల ద్వారా చూపించును. నీవు నాకు మిక్కిలి యుపకారముచేసితివి. ఆయుపకారము పారలౌకికము. ఐహికమైన గొప్ప యుపకారము జరుగుటకు నీవు హేతుభూతుఁడవు. నీవు నాచిన్ననాఁడు నాతల్లిదండ్రుల నవమానపఱచి వధించనిచో, నేనొక సామాన్యకృషీవలుఁడనై యుండెడివాఁడను. నీ దయవలన నిప్పుడేమైతిని? ఒక పెద్ద సేనాపతి నైతిని. యుద్ధనీతివిశారదుఁడ నైతిని. నామిత్రులందరు శాతవాహనరాష్ట్రప్రజలందరు నన్ను రాజును గమ్మను చున్నారు. ఇది యంతయు నీదయాఫలము. ఆదయ నీదుష్కార్య

పరిణామమైన ఫలముకాని, నీహృదయగతమైన సద్గుణము కాదు. నీవు నన్ను సంహరించినచో నా సేనయంతయు, నా మంత్రులందరు, నారాష్ట్రమెల్లను నీది. ఇది తీసికొనిపోయి నీ చక్రవర్తి కిమ్ము. నన్నింత నమ్మకముగాఁ గొలిచిన నా సర్వరాష్ట్రమును, నిన్ను మఱల నంత నమ్మకముగాఁ గొలుచును. ఆ కట్టుదిట్టములు చేసితి" నని మయూరుఁడు ఖడ్గమును జాఁచి తన సేనానులవంకఁ జూచెను. అందఱును దలలు వాంచి, యిష్టములేకట్లు వచ్చి, యంగీకారసూచకముగా నా ఖడ్గమును స్పృశించిపోయిరి. కుబ్జుఁడుమాత్రము రాలేదు. మయూరుఁడు కుబ్జునిజూచి యిట్లనెను. "బ్రాహ్మణోత్తమా! నీవు నా మిత్రమవు. నాకీర్తి గానము చేసినవాఁడవు, నా ప్రాణములు రక్షించినవాఁడవు. భల్లాతవర్మను నా చేతికిఁ జిక్కించినవాఁడవు. నాకు మంత్రోపదేష్టవు. నీకు నాయాజ్ఞమీఁద నుండఁదగిన మమకారము నాశరీరము మీఁద నున్నది"

కుబ్జుఁ డిట్లనెను. "మహారాజ! నీకు సర్వశాస్త్రములు, రాజనీతియు బోధించినది శాతవాహనరాష్ట్రమును దీసికొనిపోయి యొక కసాయివాని చేతిలోఁ బెట్టుటకుఁ గాదు. ధారుణి నాదివరాహమువలె సధర్మముగా మోయుటకుఁ దగిన దివ్యశిక్షణ నీకిచ్చితిని. నీవు దుర్దైవవశమున నేలకుఁ గానిచో, నేను గిపని, పదిదేశములు తిరిగెదను. భల్లాతుఁడు పగబట్టి యెట్లును సంహరించును. నేను భల్లాతుని సేవింతు నని బాసచేయను. ఈ దేశమును వదలిపోయెద నని బాసచేసెద" నని కత్తి ముట్టుకొనెను. మఱల మయూరుఁడు భల్లాతవర్మతో నిట్లనెను. "ఓయి సేనాపతి! నీవు నన్ను సంహరించినచో, నేమి చేయు

వలయునో చెప్పితినిగదా! మన మిద్దఱము యుద్ధముచేయు నప్పుడు నాస్నేహితులలో నొక్కఁడును నీపక్షముచేరి నన్నన్యాయముగా ముట్టడించరు. నేను నిన్ను సంహరించినచో నీవు నా తల్లిదండ్రులకుఁ జేసిన ద్రోహమునకుఁ బ్రతిక్రియ చేసినట్లగును. నా తండ్రి నిన్నుఁ [illegible], నా తాత నిన్ను [illegible] నా తల్లిని, నా సోదరిని నీవపహరించిన ఘోరము నేటితో సమారింపఁబడును. ఇది నా వాంఛ. ఈ వాంఛను నెరవేర్చు నా [illegible] పట్టుకొని లాగి, నన్ను నీవు సంహరింపనెంచిన సంహరించెదవు. నేను నిన్ను సంహరించెదనని భల్లాతకరుక్కముఁడు నొక్కమాఱు [illegible] అప్పుడు మయూరుఁడే నిజముగా నిశ్చయించినచో నా దెబ్బకు భల్లాతకుఁడు [illegible] లజ్జించెదరు. ఆ మాటలు విని యుద్ధమునకు సిద్ధ మగుట [illegible] మాత్రమే.

తరువాత నిద్దఱును కత్తి యుద్ధ మారంభించిరి. భల్లాతకుఁడు ఖడ్గము మయూరుని కొట్టనై త్రిప్పెను, మయూరుఁడు మెలకువగ [illegible]. కాని మయూరుఁడు [illegible] ఖడ్గాఘాతమునకుఁ బ్రక్కకు లంఘించి యెదురుగా [illegible] చుండెను. పదినిమిషములైన తరువాత రెండుమూఁడు చిన్న కత్తి దెబ్బలు మయూరునకుఁ దగిలెనుగాని, భల్లాతకునకు కత్తి చెక్కు చెదరలేదు. మయూరుఁడు పదునొకండేండ్లు నిత్యశిక్ష విద్య నేర్చెను. శాతవాహనరాష్ట్రమునందలి శస్త్రవిద్యావిశారదు లందఱితోను దాను కత్తియుద్ధము చేసెను. అన్నిచోట్లను క్రొత్త మెలకువలు నేర్చికొనెను. అతనిముందుఁ గత్తిబూని నిలువఁగలిగిన వాఁడు శాతవాహనరాష్ట్రములో లేఁడు. అతని యెదురుగాఁ బడి

నిముసము లిట్లునిలుచుట, నిలుచుటయే కాదు. భల్లాతుఁడే యధికుఁడుగా సంపాట మయూరశర్మ కాశ్చర్యము గొలిపెను. చూచుచున్న వారందఱకు భయమయ్యెను. అంత భల్లాతుఁడు తానొక్క చిత్రమైన కదలికఁ జూపి, మయూరశర్మ నొక తాఁపు తాఁచెను. మయూరుని డాలు భల్లాతుని కత్తియొక్క బలమైన తాఁకుట నాపెను. అయినను, భల్లాతుని ఖడ్గము మయూరుని పార్శ్వమున నినుపకవచములోఁ దూరి బయటకు నెత్తురువచ్చెను. మయూరునకు మిక్కిలి బాధ కలిగెను. ఆ లిప్తలో మయూరుఁడు సింహమయ్యెను. మయూరుని ప్రకృతి చిత్రమైనది. దెబ్బతగిలినగాని యతని ప్రతిభ బయటకురాదు. విద్యాప్రదర్శన నైపుణ్యము మనస్సులోని నిత్యప్రత్యగ్రస్ఫూర్త్యతిశయము చేతఁగాని భాసించదు. అదిమొదలు పదినిముసములు మయూరుని చిత్రచంక్రమణము, కరలాఘవము, చిత్రవిచిత్ర ఖడ్గప్రయోగ కౌశల్యము, అఘాతవైచిత్ర్యము, భల్లాతవర్మ కన్నులు బైరులు క్రమ్మించెను. అతఁడు తట్టుకొనలేకపోయెను. తన శరీరస్థౌల్య మతనికి నష్టజనకముగాఁ దోఁచెను. ఈ మయూరుఁడు మనుష్యుఁడు కాఁడు. వీఁడొక మెఱపుతీఁగ. ఒక మెఱపుతీఁగ కాదు. వంద మెఱపుతీఁగలు. భల్లాతుని శరీరమంతయు నెత్తురు కాల్వలు కట్టెను. మఱి పదునిముసములలో భల్లాతుని శరీరము రక్తక్షయమువలన మొదటి జవసత్త్వము లుడిగిపోయెను. మయూరుఁడు భల్లాతుని కత్తిదెబ్బ తన డాలుతో నాఁచికొని తనకత్తితో భల్లాతుని యెడమమణికట్టు నఱకెను. భల్లాతుని కరతలమును డాలునుబోయి కడిమిచెట్టు మొదటఁ బడెను. అంతయావేశములో మయూరుఁడు విచిత్ర

ముగా నవ్వి యిట్లు కేకవేసెను. "ఓరిభల్లాతుఁడా ! నీచేయి మా కఱిమిచెట్టునకు మొనటిబలి" యని. మరల యుద్ధము మొదలుపెట్టిరి. భల్లాతుఁడు కవచము తొడిగిన తన యెడమ చేయి డాలుగా మయూరుని కత్తిదెబ్బ లొడ్డుకొనుచు యుద్ధము చేయుచుండెను. భల్లాతుఁ డిట్లనెను. "ఓరీ బ్రాహ్మణబాలుఁడా, నా శరీరములోని రక్తక్షయమువలన నా దేహమును నీ దేహమంత లఘువైనది" యని భల్లాతుఁడు పాము మెలికలు తిరుగునట్లు తిరుగుచుండెను. మయూరుఁడు తన చేతిలోని డాలు గిరికీ ప్రదేశమున నడుమభాగమునఁ బడవేసి యిట్లనెను. "నీకు డాలు లేదు, నాకు డాలు లేదు. నీతలనఱకుటకు నేల మోపు చాలదు. ఈ డాలుమీఁదపెట్టి నఱకెద"నని యెదిరించెను. వారిద్దఱు రెండు డేగలు, రెండు కాలసర్పములు. ఇంతకుమున్ను వారొకరి నొకరు కన్నులతోఁ గొట్టుకొనుటయే కాని రెండుకత్తిపిట్టఁ జేతులతో నదుముకొని ముఖాముఖి నిలచినది లేదు. ఇప్పు డట్లు జరుగుటలో భల్లాతుఁడు తన మొండిచేతితో మయూరుని తలమీఁదఁ గొట్టెను. ఆ దెబ్బకు మయూరుని కన్నులు గిరగిరతిరిగెను. యుద్ధములో నట్లు చేయరాదు. చుట్టునునుండి చూచుచున్న సేనానులకుఁ గోపము వచ్చెను. కొందఱు భల్లాతుని దిట్టిరి. కొందఱు కత్తుల దూసి భల్లాతుని మీఁది కుఱుకఁబోయిరి. కుబ్జుఁడు వారిని వారించెను. లిప్తలో నర్ధభాగమున మయూరుని కనులు తిరుగుట మాని వేసెను; మయూరునకు బట్టరానంత కోపము వేసెను. "ఓరి దుష్టుఁడా! ఏమిరా యీ యనీతి"యని మయూరుఁడు కత్తి దూసికొని యెడమ కాలితో భల్లాతవర్మ పొట్టమీఁద దన్ని

వాఁడు రెండడుగులు వెనుకకుఁబోగాఁ గత్తితో వాని యెడమ చేయి నఱకెను. ఎడమచేయి నఱుకఁబడినకూడ భల్లాతుఁడు మయూరునిమీఁదికి దూఁకెను. మయూరుఁ డిట్లనెను. "నీ చేతిలోనికత్తి క్రిందబడినతరువాత, నీమెడ నఱకుట నాకిష్టము లేదు. అది నిన్ను వధచేసినట్లగును. నీవలెనే నేను దుర్నీతిపరుఁడనగుదును. నిన్నెట్లు వధించెదనో నీవే చూడు" మని నేల పైనున్న డాలునకుఁ జుట్టును దిరుగుచుండెను. ఆ డాలు చాల పెద్దది. డాలుమీఁద నడుగువేయుటకు వీలులేదు. దానినిండ నినుపమేకులుండెను. ఆచిత్రమైన తిరుగుటలో నొకసారి మయూరుఁడా డాలును దనకాలితో భల్లాతుని పాదములకుఁ దీవ్రముగాఁ తగులునట్లు తన్నెను ఆదెబ్బకు భల్లాతుఁడు శరీరోర్ధ్వభాగము డాలుమీఁదను, నధోభాగము నేలమీఁదనుగాఁ బడెను. మయూరుఁడు క్రిందఁబడినభల్లాతుని కుడిచేతిమణికట్టుమీఁద నెడమపాదమునొక్కి, తనఖడ్గము భల్లాతుని గొంతుమీఁద నెత్తురు వచ్చునట్లు మోపి కుడికాలుతో వాని రొమ్మమీఁద మండి పెట్టి యిట్లనెను. "ఓయీ తండ్రీ! ఓయమ్మా మాతృదేవత! ఓ నా సోదరి! స్వర్గములోనున్న మీరలీ దుర్మార్గుని వధను జూడుఁడు. ఓరీ పశువా, భల్లాతుఁడా! ఇదే నీవు సరిగా నా తండ్రిని జంపిన స్థలము. సరిగా నిచ్చటనే నిన్నుఁజంపుచున్నాను. మనుష్యుఁడవై జన్మించినందులకు మనుష్యుఁడవై బ్రతుకఁజాలక పోయితి"వని తన కత్తితో వానిమెడ నడ్డముగా నఱకెను. ఆ నఱకుటలో భల్లాతుని మెడమీఁదఁ గత్తియానిన భాగము గాక తక్కిన కత్తి వాదరతో డాలుమీఁది యూవరుసలో నున్న యినుపమేకులు విఱిగిపోయెను. కత్తివాదర చెడిపోయెను. మయూరుఁడా కత్తి నట్లే వదలిపెట్టెను.

సప్తదశాధ్యాయము

పల్లవచక్రవర్తి శివస్కందవర్మ కాంచీనగరములో రాజభవనములో విశ్రమించియుండెను. నాగన్న వింజామర వీచుచుండెను. అప్పుడు బుద్ధ్యంకరమహాసేనాపతి దర్శనమునకు వార్తనంపెను. చక్రవర్తి రమ్మనెను. బుద్ధ్యంకరుడిట్లనెను. "మహారాజ! భల్లాతవర్మయొక్క పదునేనువేల పదాతులు, వేయి యేనుగులు, రెండువేల గుఱ్ఱములలో నేమియు మిగుల లేదు బ్రతికిన మూడువందల యేనుగులు మయూరుని యధీనమయ్యెను. ఇప్పుడు మయూరుని యశ్వసైన్యము మూడువేలు. మనసైన్యములో మూడువేలమంది తిరిగివచ్చిరి. నిరాయుధులు నిర్వస్త్రులై స్వప్నములోఁగూడ మయూరుని పేరు విన్నచో నులికిపడ తొడంగిరి. భల్లాతవర్మ వధ వృత్తాంతము ప్రభువుల కిదివఱకే మనవిచేసితిని". చక్రవర్తి యీ మాటలువిని "మహాసేనాపతీ! యిందులో మయూరుని యన్యాయ మేమున్నది? అంతటి ఖడ్గవిద్యానిపుణుని భల్లాతవర్మను, మయూరుడు గెలువవద్దనెనా? గెలిచి శాతవాహన రాష్ట్రమునకు రాజుకావద్దనెనా? అతడు చేసినదానిలో నాకు దోషము కనిపించుటలేదు. అయినను నతడు మనరాజ్యమాక్రమించుకొనెను. అతనికి మాయందు మిక్కిలి గౌరవమున్నట్లు వినుకలి. మనముపోయి వానిని ప్రతిమాలుట న్యాయముకాదు గదా! మఱియేమిచేయవలయును?" సేనాపతి యిట్లనెను. "ప్రభువుల యాజ్ఞయైనచో నేను దండెత్తిపోయెదను. అతడు ప్రభుభక్తికలవాడో, కాడో, తెలియునుకదా!" చక్రవర్తి యిట్లనెను. "అతడు శాతవాహనరాష్ట్రమును దిద్దిన దిద్దుబడి

దండెత్తిపోయి యేమిలాభము? ఒక లక్ష సైన్యముతో దండెత్తి పోయినచోఁ బోవలయును. లేనిచో నిష్ప్రయోజనము" అనఁగా మహాసేనాపతి "ప్రభూ! నా పేరు బుధ్యంకరుఁడు అయిదువేల సైన్యముతోఁ బోయి మయూరుని గెలిచివచ్చెదను. బృహత్ప్రలాయనులగతి యేమియైనది?" చక్రవర్తి మాఱుచెప్పలేదు.

ఏనుఁగులు లేవు, గుఱ్ఱములు లేవు. అయిదువేలమంది పదాతులతో బుధ్యంకరుఁడు తనమీఁదికి వచ్చుచున్నాఁడని మయూరుఁడు విని యాశ్చర్యపోయెను. అంతటి సైన్యముతో భల్లాతకుఁడెందుకుఁ గొఱగాకుండఁబోయెను. ఈమహాసేనాపతి సాహసమేమి? మయూరునకుఁ దన బాలయోగి వేషమునాఁటి కథయంతయు జ్ఞాపకమువచ్చెను. తన యుద్ధనీతియంతయు బుధ్యంకరుఁడు నేర్చినదనిపించెను మయూరుఁడు కుబ్జునితో నీసంగతిఁ జెప్పెను. కుబ్జుఁడిట్లనెను. "నీభయమేగాని, బుధ్యంకరుఁడు నిన్ను గెలుచుటకు వచ్చుట లేదు నీతో మాటాడుటకు వచ్చుచుండెను. అయిదువేల సైన్యమును బరివారముగాఁ దెచ్చుచుండెను" అనఁగా మయూరుఁడు, "మయూరుఁడే బాలయోగి యని యాయనకుఁ దెలియు"దనెను.

బుధ్యంకరుఁడు మయూరుని స్థానాకోడూరునందలి యునికిఁ దెలిసికొని తనసైన్యముతో నాదుర్గమునకుఁ గొంతదవ్వున విడిసెను. బుధ్యంకరుని సైన్యము యుద్ధమునకు వచ్చినట్లు లేదు. ఒకనాఁడు ప్రొద్దుట నొకబాలయోగి బుధ్యంకరుని దర్శనమునకుఁ బోయెను. బుధ్యంకరుఁ డిట్లనెను. "ఏమయ్యా! బాలయోగీ! 'మనస్సు చలించి నిష్ఠ కుదురలేదంటివి. ఇప్పుడు కుదిరినదా?" యని.

మయూరశర్మ మనస్సు కలుక్కుమనెను. తరువాత బుద్ధ్యంక రుఁడు చెప్పెను "నాయనా! చక్రవర్తికి నీమీఁద మిక్కిలి ప్రేమ. నీ శౌర్యపరాక్రమములు, నీ న్యాయబుద్ధి, చక్రవర్తి యెంత యైనను మెచ్చుకొనును. ఇది మహారాజలక్షణము. వారు మనసులో నున్న ప్రేమ చక్కఁ వెలికిఁ జూపించ"రని. కాని, తొలి యౌవనములో నుండి పందొమ్మిదియేండ్ల వయసునాఁటికిఁ దన యంతటి మహాకార్యములు చేసిన యహంకారము గల మయూరునకుఁ జక్రవర్తి మాటలు రుచింపలేదు. బుద్ధ్యంకరుని సమాధానము నచ్చలేదు మయూరుని హృదయములో నేమూలనో యీ భావము చివరిదాఁక నుండెను.

వెంటనే బుద్ధ్యంకరుఁడు తాను మహాసేనాపతి ధర్మము నుండి విరమించెను. మయూరుఁడు మహాసేనాపతియయ్యెను. తరువాత నాల్గేండ్లలో బుద్ధ్యంకరుఁడు తన సర్వస్వమునకు మయూరుని సర్వాధికారిని జేసి ప్రాణములు వదలెను. మయూరుఁడు తరువాతఁగూడ నాలేండ్లవఱకుఁ బల్లవచక్రవర్తుల మహాసేనాధిపతిగా నుండెను. ఉన్నను మయూరుఁడు సంవత్సరమునకు మూఁడునెలలు కాంచీనగరములో నుండును. తక్కిన తొమ్మిది నెలలు వైజయంతిలో నుండును.

క్రమముగాఁ బల్లవచక్రవర్తుల బలము తగ్గిపోజొచ్చెను. ఒక్క మయూరుఁడు ఏమిచేయఁగలడు? శాతవాహనరాష్ట్రప్రజలతోఁ బల్లవరాజ్యమును రక్షింపవలయునని మయూరునకు లేదు. అతడు చక్రవర్తిని వదలిపోయెను. తన రాష్ట్రములో తాను స్వతంత్రరాజయ్యెను. పడిపోవుచున్న చెట్టు నాశ్రయించి యున్నందువలనఁ బ్రయోజన మేమి?

పరిసమాప్తి

మయూరశర్మ కుమారుడు ఖంగవర్మ. ఆయనకొడుకు భగీరథుడు. భగీరథున కిద్దరుకుమారులు, పెద్దవాడు రఘువు, రెండవవాడు కాకుత్స్థుడు. కాకుత్స్థునకు కుమారులిద్దరు. ఒకడు శాంతివర్మ, రెండవవాడు కృష్ణవర్మ. శాంతివర్మ కుమారులు మృగేశవర్మయు, దేవవర్మయు, విష్ణువర్మయు. మృగేశవర్మ కుమారుడు రవివర్మ. రవివర్మకుమారుడు హరివర్మ. విష్ణువర్మ కుమారుడు సింహవర్మ. అతనికొడుకు రెండవకృష్ణవర్మ వానికుమారుడు అజవర్మ. అజవర్మకుమారుడు భోగవర్మ.

మయూరుడు క్రీస్తుశకము మూడువందలపదిలో రాజయ్యెను. భోగవర్మ క్రీస్తుశకము అయిదువందల తొంబదియైదు వఱకు రాజ్యముచేసెను.

ఈకడిమిచెట్టు రెండువందల యెనుబది యేండ్లు శిశిరఋతువున నాకు రాలుచుండెను. వసంతఋతువున, జిగిరించుచుండెను. గ్రీష్మమున ఫలించుచుండెను. వర్షఋతువునఁ గ్రొత్త పూఁతపూఁచి, యాపుష్పములురాలి యా పూఁదావి వానసీటిద్వారా చుట్టునఁ గందకముగా నున్న వాఁగులోనికిఁ బోయి, స్థానాకోడూరు దుర్గమున నిరుప్రైపులనున్న మహాసరస్సులలోని జలమంతయు సువాసనాభరితము చేయుచుండెను. ఆ కదంబ వృక్షమధురవాసనాలహరి శాతవాహనరాష్ట్రప్రజల బురుష మూర్తులుగాఁ జేసెను. శాతవాహనరాష్ట్రమున దుర్గాదేవి, పరమేశ్వరి, వృషభవాహనుని యిల్లాలు, కదంబవన[illegible] మూఁడువందలయేండ్లు నివసించెను. ఆ జగజ్జననికి స్థానాకోడూ